Татарстан Республикасы Милли китапханәсе
Национальная библиотека Республики Татарстан

ТАТАРСТАН
Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре
2019
Календарь знаменательных и памятных дат
2019

Казан-Казань
«Милли китап» нәшрияты
Издательство «Милли китап»
2018

ББК 92.5
Т 23

Төзүчесе: Г.Ш.ҖОМАГОЛОВА
Составитель: Г.Ш.ЗИМАГОЛОВА

Җаваплы мөхәррире: Р.И.ВӘЛИЕВ
Отв. редактор: Р.И.ВАЛЕЕВ

Мөхәррирләр: И.Г.ҺАДИЕВ
А.Р.ГАБДЕЛХАКОВА
Редакторы: И.Г.ХАДИЕВ
А.Р.АБДУЛХАКОВА

Т 23 Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре = Календарь знаменательных и памятных дат. 2019 /Татарстан Респ. Милли к-ханәсе; төз. Г.Ш.Җомаголова; жав.мөх-ре Р.И.Вәлиев; мөх-рләр И.Г.Һадиев, А.Р.Габделхакова. – Казан: Милли китап, 2018. – 168 б.

ББК 92.5

© Татарстан Республикасы
Милли китапханәсе =
Национальная библиотека =
Республики Татарстан, 2018;

© «Милли китап» нәшрияты =
Издательство «Милли китап», 2018.

Төзүчедән

Календарьга кертелгән истәлекле даталар Татарстанның иҗтимагый, сәяси, хуҗалык, мәдәни тормышындагы тарихи вакыйгаларны һәм фактларны, шулай ук күренекле шәхесләрнең – язучыларның, фән, мәгариф, мәдәният һәм сәнгать эшлеклеләренең – юбилейларын чагылдыра.

Басма ике бүлектән тора. I нче бүлектә хронологик тәртиптә татар һәм рус телләрендә 2019 нчы елда узачак юбилей даталары һәм вакыйгалары исемлеге бирелә. Оешмалар өчен 25, 50, 70, 75, 100 (алга таба һәр 25 ел саен) еллыкларны, күренекле шәхесләр өчен 50, 60, 70, 75, 80 (алга таба һәр 10 ел саен) еллыкларны юбилей даталары дип санау кабул ителгән. Инкыйлабка кадәрге чорга караган истәлекле даталар яңа календарь стилендә китерелә. Дәвамлы (бер ай һәм аннан да озаккарак сузылган) вакыйгаларга багышланган даталар конкрет даталар исемлегеннән соң ай азагында бирелә. Төгәл көннәре билгеле булмаган вакыйгалар бүлек ахырында урнаштырылган. Советлар Союзы Герое исеменә лаек булган якташларыбызның юбилей даталары шулай ук аерым күрсәтелә.

I нче бүлектә йолдызчык **(*)** белән билгеләнгән аеруча әһәмиятле истәлекле даталарга II нче бүлектә татар һәм рус телләрендә белешмә текстлар, библиографик әдәбият исемлекләре бирелә. Исемлекләрдә, күбесенчә, яңарак басмалар, соңгы елларда дөнья күргән җыентыклардан һәм вакытлы матбугаттан мәкаләләр тәкъдим ителә. Әлеге библиографик мәгълүмат ике өлешкә бүленә. Беренче өлештә авторның татар, рус һәм башка телләрдәге әсәрләре басылып чыгу еллары буенча хронологик тәртиптә күрсәтелә. Икенче өлештә юбилярның тормыш һәм иҗат юлы турында материал – библиографик күрсәткечләрнең, китапларның, газета һәм журналлардагы, җыентыклардагы мәкаләләрнең тасвирламалары – китерелә.

Барлык библиографик материаллар Татарстан Республикасы Милли китапханәсенең татар әдәбияты һәм туган якны өйрәнү бүлеге белешмә-библиографик аппаратына нигезләнеп әзерләнде.

Басмада кереш сүз, белешмә китаплар исемлеге дә бар. Календарьдан файдалану уңайлырак булсын өчен аның ахырында «Исемнәр күрсәткече» белән «Учреждениеләр, оешмалар, басмалар һәм әсәрләр атамалары күрсәткече» урнаштырыла.

Ел саен чыга торган бу календарь китапханәчеләргә, музей, радио һәм телевидение, матбугат хезмәткәрләренә, укытучыларга, туган якны өйрәнүчеләргә ярдәмлек буларак тәкъдим ителә.

От составителя

Календарь отражает наиболее значительные памятные даты из истории республики, ее политической, экономической, научной и культурной жизни, а также юбилейные даты известных писателей, деятелей науки, образования, культуры и искусства Татарстана.

Издание состоит из двух разделов. В I разделе параллельно на татарском и русском языках приводится хронологический перечень юбилейных дат и событий на 2019 год. Юбилейными датами принято считать: для организаций – 25, 50, 70, 75, 100 и далее каждые 25 лет; для персоналий – 50, 60, 70, 75, 80 и далее каждые 10 лет. Факты, относящиеся к дореволюционной истории, датируются по новому календарному стилю. Даты, посвященные длительным событиям (происходившим месяц и более), приводятся после основного перечня дат, в конце месяца. События, точные даты которых не установлены, указаны в конце раздела. Отдельно выделен перечень юбилейных дат Героев Советского Союза – наших земляков.

Во II разделе календаря представлены наиболее знаменательные даты года (обозначены в I разделе звездочкой *). Каждая дата сопровождается справочным текстом на татарском и русском языках и рекомендательным списком литературы, включающим книги, статьи из сборников и периодических изданий в основном за последние годы.

Библиографические списки рубрик, посвященных персоналиям, состоят из двух частей. В первой части отражены произведения автора на татарском и русском языках в хронологии их издания; во второй – представлены материалы о жизни и творчестве юбиляра: библиографические указатели, научные и справочные издания, публикации в периодической печати.

Библиографическая часть календаря подготовлена на базе справочно-библиографического аппарата отдела татарской и краеведческой литературы Национальной библиотеки РТ.

Календарь снабжен предисловием, списком справочников, указателем имен и указателем названий учреждений, организаций, изданий и произведений.

Календарь выходит ежегодно. Адресован работникам библиотек, музеев, средств массовой информации, преподавателям.

ИСТӘЛЕКЛЕ ДАТАЛАР ҺӘМ ВАКЫЙГАЛАР
ПАМЯТНЫЕ ДАТЫ И СОБЫТИЯ

ГЫЙНВАР=ЯНВАРЬ

1 гыйнвар = 1 января

Балалар язучысы Рушания Минабетдин кызы Низамовага 75 яшь (1944)

– 75 лет детской писательнице Рушание Минабутдиновне Низамовой (1944)

1 гыйнвар = 1 января

Язучы-прозаик, драматург, журналист, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, М.Горький исемендәге әдәби конкурс лауреаты Әхәт (Габделәхәт) Габдрахман улы Гаффарга (Гаффаровка) 70 яшь (1949)

– 70 лет прозаику, драматургу, журналисту, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату литературного конкурса им. М.Горького Ахату (Габдулахату) Габдрахмановичу Гаффару (Гаффарову) (1949)

1 гыйнвар = 1 января

«Вечерняя Казань» газетасының беренче саны чыгуга 40 ел (1979)

– 40 лет со дня выхода в свет первого номера газеты «Вечерняя Казань» (1979)

2 гыйнвар = 2 января

«Әкият» Татар дәүләт курчак театры директоры, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Роза Сәетнур кызы Җаббаровага 70 яшь (1949)

– 70 лет директору Татарского государственного театра кукол «Әкият», заслуженному работнику культуры Татарстана Розе Саитнуровне Яппаровой (1949)

3 гыйнвар = 3 января

Астроном, В.И.Энгельгардт исемендәге астрономия обсерваториясен оештыручы Дмитрий Иванович Дубягоның тууына 170 ел (1849–1918)

– 170 лет со дня рождения астронома, основателя астрономической обсерватории им. В.И.Энгельгардта Дмитрия Ивановича Дубяго (1849–1918).

3 гыйнвар = 3 января

Актриса, Татарстан Республикасының халык артисты Җәмилә Ефим кызы Әсфәндиаровага 50 яшь (1969)

– 50 лет актрисе, народной артистке Республики Татарстан Джамиле Ефимовне Асфандияровой (1969)

4 гыйнвар = 4 января

Әдәбият галиме, филология фәннәре докторы, Г.Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты директоры Ким Мөгаллим улы Миңнуллинга 60 яшь (1959)

– 60 лет литературоведу, доктору филологических наук, директору Института языка, литературы и искусств им. Г.Ибрагимова Киму Мугаллимовичу Миннуллину (1959)

6 гыйнвар = 6 января

Татарстанның күренекле драматургы, публицист, җәмәгать эшлеклесе, Хезмәт Батыры Галиәсгар Галиәкбәр улы Камал (Камалетдинов)ның тууына 140 ел (1879–1933)

– 140 лет со дня рождения выдающиеся драматурга Татарстана, публициста, общественного деятеля, Героя Труда Галиасгара Галиакберовича Камала (Камалетдинова) (1879–1933) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 1999. – Казань: Милли китап, 1998. – С.10-15)

7 гыйнвар = 7 января

Рәссам, график, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгының Б.И.Урманче исемендәге премиясе лауреаты Фәрит Габдрахман улы Суюровның тууына 80 ел (1939–2016)

– 80 лет со дня рождения живописца, графика, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан, лауреата премии Министерства культуры РТ им. Б.И.Урманче Фарита Абдрахмановича Суюрова (1939–2016)

8 гыйнвар = 8 января

Театр рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Татьяна Петровна Греньковага 60 яшь (1959)

– 60 лет театральному художнику, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Татьяне Петровне Греньковой (1959)

9 гыйнвар = 9 января

Шагыйрь Фатих Әхмәтвәли улы Кәримнең (Кәримовның) тууына 110 ел (1909–1945)

– 110 лет со дня рождения поэта Фатиха Ахметвалеевича Карима (Каримова) (1909–1945) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С.53-58)

9 гыйнвар = 9 января

Казан дәүләт технология университеты ачылуга 100 ел (1919; 1993 елның гыйнварына кадәр Казан химия-технология институты, хәзер Казан милли тикшеренү технология университеты)

– 100 лет со дня основания Казанского государственного технологического университета (1919; до января 1993 г. Казанский химико-технологический институт, ныне Казанский национальный исследовательский технологический университет)

10 гыйнвар = 10 января

Рәссам-монументалист Риф Заһри улы Фәхретдиновка 70 яшь (1949)

– 70 лет художнику-монументалисту Рифу Загреевичу Фахрутдинову (1949)

12 гыйнвар = 12 января

Аллерголог-патофизиолог, СССР Медицина фәннәре академиясенең хакыйкый әгъзасы, ТАССР һәм РСФСРның атказанган фән эшлеклесе, СССРның Дәүләт премиясе лауреаты Андрей Дмитриевич Адоның тууына 110 ел (1909–1997)

– 110 лет со дня рождения аллерголога-патофизиолога, действительного члена Академии медицинских наук СССР, заслуженного деятеля науки ТАССР и РСФСР, лауреата Государственной премиии СССР Андрея Дмитириевича Адо (1909–1997)

13 гыйнвар = 13 января

Хакимият-хуҗалык эшлеклесе, ТАССР һәм Башкортостан Республикасының атказанган нефтьчесе, РФнең атказанган нефть һәм газ сәнәгате хезмәткәре, Татарстанның Дәүләт премиясе лауреаты Ринат Гыймаделислам улы Галиевнең тууына 80 ел (1939–2007)

– 80 лет со дня рождения нефтяника, общественного деятеля, заслуженного нефтяника ТАССР и Республики Башкортостан, заслуженного работника нефтяной и газовой промышленности РФ, лауреата Государственной премии Татарстана Рината Гимаделисламовича Галеева (1939–2007)

17 гыйнвар = 17 января

Мәгърифәтче галим, тарихчы, дин белгече һәм җәмәгать эшлеклесе Ризаэтдин Фәхретдиннең (Фәхретдиновның) тууына 160 ел (1859–1936)

– 160 лет со дня рождения ученого-просветителя, историка, религиозного и общественного деятеля Ризаэтдина Фахретдинова (1859–1936) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С. 59-64)

17 гыйнвар = 17 января

Гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы Лада Владимировна Лептага 60 яшь (1959)

– 60 лет художнику декоративно-прикладного искусства Ладе Владимировне Лепте (1959)

18 гыйнвар = 18 января

Актриса, ТАССРның халык артисты Луиза Миргазиян кызы Солтановага 75 яшь (1944)

– 75 лет актрисе, народной артистке ТАССР Луизе Миргазияновне Султановой (1944)

19 гыйнвар = 19 января

Актер, режиссер, педагог, Республиканың (1922) халык артисты Владимир Николаевич Давыдовның тууына 170 ел (1849–1925)

– 170 лет со дня рождения актера, режиссера, педагога, народного артиста Республики (1922) Владимира Николаевича Давыдова (1849–1925)

19 гыйнвар = 19 января

Актер һәм режиссер, ТАССРның халык, РСФСРның атказанган артисты Хөсәен Ибраһим улы Уразиковның тууына 125 ел (1894–1977)

– 125 лет со дня рождения актера и режиссера, народного артиста ТАССР, заслуженного артиста РСФСР Хусаина Ибрагимовича Уразикова (1894–1977)

20 гыйнвар = 20 января

Казан университеты басмаханәсе ачылуга 210 ел (1809)

– 210 лет со дня открытия типографии Казанского университета (1809)

20 гыйнвар = 20 января

Химик-технолог, техник фәннәр докторы, профессор,Татарстан Фәннәр академиясенең әгъза-мөхбире, вице-президенты, Татарстан Республикасының атказанган химигы, Татарстан Республикасының фән һәм техника өлкәсендә Дәүләт премиясе лауреаты, җәмәгать эшлеклесе Азат Шәймулла улы Зыятдиновның тууына 80 ел (1939–2017)

– 80 лет со дня рождения химика-технолога, доктора технических наук, члена-корреспондента, вице-президента Академии наук Татарстана, заслуженного химика Республики Татарстан, лауреата Государственной премии Республики Татарстан в области науки и техники, общественного деятеля Азата Шаймулловича Зиятдинова (1939–2017)

21 гыйнвар = 21 января

Актер, режиссер Сөләйман Ярулла улы Вәлиев-Сульваның тууына 120 ел (1899–1956)

– 120 лет со дня рождения актера, режиссера Сулеймана Ярулловича Валеева-Сульвы (1899–1956)

22 гыйнвар = 22 января

Татарстан Республикасы Президентының «Казан Кремле» Дәүләт тарих-архитектура һәм сәнгать музей-тыюлыгы»н төзү турында Указы чыгуга 25 ел (1994)

– 25 лет назад вышел Указ Президента РТ «О создании Государственного историко-архитектурного и художественного музея-заповедника «Казанский Кремль» (1994)

23 гыйнвар = 23 января

Табигать белгече, Петербург Фәннәр академиясенең әгъза-мөхбире, Казан университеты профессоры Эдуард Александрович Эверсманның тууына 225 ел (1794–1860)

– 225 лет со дня рождения натуралиста, члена-корреспондента Петербургской Академии наук, профессора Казанского университета Эдуарда Александровича Эверсмана (1794–1860)

24 гыйнвар = 24 января

Тәтеш район газетасы «Тәтеш хакикати» («Тетюшская правда») чыга башлауга 100 ел (1919). 1963 елның 5 апреленнән «Авангард», «Тәтеш таңнары»

– 100 лет со дня выхода первого номера Тетюшской районной газеты «Тәтеш хакикати» («Тетюшская правда») (1919). С 5 апреля 1963 года «Авангард», «Тәтеш таңнары»

25 гыйнвар = 25 января

Сынчы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Фәһим Нуретдин улы Фәсхетдиновның тууына 75 ел (1944–2015)

– 75 лет со дня рождения скульптора, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан Фагима Нурутдиновича Фасхутдинова (1944–2015)

25 гыйнвар = 25 января

Язучы, журналист, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Дамир Минсәгыйр улы Гыйсметдиновка 70 яшь (1949)

– 70 лет писателю, журналисту, заслуженному работнику культуры Татарстана Дамиру Минсагировичу Гисметдинову (1949)

26 гыйнвар = 26 января

Рәссам Рөстәм Җәмил улы Латыйповның тууына 70 ел (1949–2007)

– 70 лет со дня рождения живописца Рустама Замильевича Латыпова (1949–2007)

27 гыйнвар = 27 января

График, педагог, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Татьяна Андреевна Зуеваның тууына 90 ел (1929–2008)

– 90 лет со дня рождения графика, педагога, заслуженного деятеля искусств ТАССР Татьяны Андреевны Зуевой (1929–2008)

30 гыйнвар = 30 января

Рәссам Сергей Александрович Цыгановка 60 яшь (1959)

– 60 лет живописцу Сергею Александровичу Цыганову (1959)

гыйнвар = январь

Бөгелмә муниципаль районы Үзәк китапханәсе ачылуга 100 ел (1919)

– 100 лет со дня образования Центральной библиотеки Бугульминского муниципиального района (1919)

ФЕВРАЛЬ

1 февраль = 1 февраля

Рәссам Валентин Михайлович Быковскийның тууына 60 ел (1959–2015)

– 60 лет со дня рождения живописца Валентина Михайловича Быковского (1959–2015)

2 февраль = 2 февраля

Күренекле тарихчы, профессор Степан Васильевич Ешевскийның тууына 190 ел (1829–1865)

– 190 лет со дня рождения известного историка, профессора Степана Васильевича Ешевского (1829–1865)

2 февраль = 2 февраля

Дирижер, педагог, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Җәләл Гази улы Садриҗиһановның тууына 110 ел (1909–1997)

– 110 лет со дня рождения дирижера, педагога, заслуженного деятеля искусств ТАССР Джаляля Гаязовича Садрижиганова (1909–1997)

2 февраль = 2 февраля

Җырчы, ТАССРның атказанган артисты Руслан Габдулла улы Дәминовка 70 яшь (1949)

– 70 лет певцу, заслуженному артисту ТАССР Руслану Абдулловичу Даминову (1949)

3 февраль = 3 февраля

Актер, ТАССР һәм РСФСРның халык артисты Иван Васильевич Загорскийның тууына 120 ел (1899–1974)

– 120 лет со дня рождения актера, народного артиста ТАССР и РСФСР Ивана Васильевича Загорского (1899–1974)

3 февраль = 3 февраля

Татарстан Республикасының халык рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Рушания Мостафа кызы Якупованың тууына 90 ел (1929–2017)

– 90 лет со дня рождения народного художника Республики Татарстан, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан Рушании Мустафовны Якуповой (1929–2017)

6 февраль = 6 февраля

Дәүләт эшлеклесе, 1920–1921 елларда ТАССР Халык комиссарлары советының Вакытлы революцион комитеты рәисе Сәхипгәрәй Сәетгали улы Сәетгалиевнең тууына 125 ел (1894–1939)

– 125 лет со дня рождения государственного деятеля, председателя Временного революционного комитета Совета народных комиссаров ТАССР в 1920–1921 гг. Сахибгарея Саидгалиевича Саид-Галиева (1894–1939)

6 февраль = 6 февраля

Язучы, ТАССР һәм РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Роза Сәет кызы Хафизованың тууына 90 ел (1929–2005)

– 90 лет со дня рождения писательницы, заслуженного работника культуры ТАССР и РСФСР Розы Саетовны Хафизовой (1929–2005)

9 февраль = 9 февраля

Композитор, педагог Дмитрий Андреевич Говорухинның тууына 130 ел (1889–1972)

– 130 со дня рождения композитора, педагога Дмитрия Андреевича Говорухина (1889–1972)

11 февраль = 11 февраля

Татарстан Республикасының Композиторлар берлеге оештырылуга 80 ел (1939)

– 80 лет со дня организации Союза композиторов Республики Татарстан (1939)

13 февраль = 13 февраля

Журналист, публицист һәм әдәби тәнкыйтьче Рәфыйк Кәләметдин улы Шәрәфиевкә 80 яшь (1939)

– 80 лет журналисту, публицисту и литературному критику Рафику Калямутдиновичу Шарафиеву (1939)

14 февраль = 14 февраля

Рәссам Илгизәр Исмәгыйль улы Еникиевкә 75 яшь (1944)

– 75 лет живописцу Ильгизару Исмагиловичу Еникееву (1944)

15 февраль = 15 февраля

«Россия Федерациясе дәүләт хакимияте органнары белән Татарстан Республикасы дәүләт хакимияте органнары арасында үзара эшләр алмашу һәм вәкаләтләр бүлешү турында Шартнамә» төзелүгә 25 ел (1994)

– 25 лет со дня заключения «Договора о разграничении предметов ведения и взаимном делегировании полномочий между органами государственной власти Российской Федерации и органами государственной власти Республики Татарстан» (1994)

16 февраль = 16 февраля

Журналист, язучы Фәнзаман Баттал (Фәнзаман Сәетбаттал улы Сәетбатталов)ның тууына 80 ел (1939–2015)

– 80 лет со дня рождения журналиста, писателя Фанзамана Баттала (Фанзамана Саитбатталовича Саитбатталова) (1939–2015)

17 февраль = 17 февраля

График, Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгының Б.И.Урманче исемендәге премиясе лауреаты Нияз Тавил улы Хаҗиәхмәтовка 50 яшь (1969)

– 50 лет графику, лауреату премии им. Б.И.Урманче Министерства культуры Республики Татарстан Ниязу Тавиловичу Хазиахметову (1969)

18 февраль = 18 февраля

Актер, ТАССР, РСФСР һәм СССРның халык артисты Фуат Ибраһим улы Халитовның тууына 110 ел (1909–1981)

– 110 лет со дня рождения актера, народного артиста ТАССР, РСФСР и СССР Фуата Ибрагимовича Халитова (1909–1981) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С.65-69)

18 февраль = 18 февраля

Тәрҗемәче, педагог Фәридә Бижан кызы Ситдыйковага 60 яшь (1959)

– 60 лет переводчице, педагогу Фариде Бизяновне Ситдиковой (1959)

18 февраль = 18 февраля

Актриса, Татарстанның атказанган артисты Раушания Хөснетдин кызы Юкачевага 60 яшь (1959)

– 60 лет актрисе, заслуженной артистке Республики Татарстан Раушание Хуснутдиновне Юкачевой (1959)

20 февраль = 20 февраля

Рәссам, график, сынчы Рөстәм Әхсән улы Салиховка 60 яшь (1959)

– 60 лет живописцу, графику, скульптору Рустему Ахсановичу Салихову (1959)

23 февраль = 23 февраля

Әдәбият галиме һәм тәнкыйтьче, филология фәннәре докторы, профессор, Татарстан Республикасының атказанган фән эшлеклесе Флүн Мөслах улы Мусинның тууына 80 ел (1939–2009)

– 80 лет со дня рождения литературоведа и критика, доктора филологических наук, профессора, заслуженного деятеля науки Республики Татарстан Флюна Муслаховича Мусина (1939–2009)

23 февраль = 23 февраля

Шагыйрь һәм журналист, Татарсан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Госман Мохтәсар улы Садәнең (Зәйнетдиневнең) тууына 70 ел (1949–2014)

– 70 лет со дня рождения поэта и журналиста, заслуженного работника культуры Республики Татарстан Гусмана Мухтасаровича Садэ (Зайнетдинова) (1949–2014)

24 февраль = 24 февраля

Шәркыятьче галим, филология фәннәре докторы Әнәс Бакый улы Халидовның тууына 90 ел (1929–2001)

– 90 лет со дня рождения востоковеда, доктора филологических наук Анаса Бакиевича Халидова (1929–2001)

24 февраль = 24 февраля

Рәссам-проектлаучы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Зөфәр Сәит улы Низамовка (Низамига) 70 яшь (1949)

– 70 лет художнику-проектировщику, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Зуфару Саидовичу Низамову (Низами) (1949)

24 февраль = 24 февраля

График, бизәү сәнгате, театр һәм кино рәссамы Рәшит Тәлгать улы Сафиуллинга 70 яшь (1949)

– 70 лет графику, проектировщику-оформителю, художнику театра и кино Рашиду Талгатовичу Сафиуллину (1949)

24 февраль = 24 февраля

Рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Фәрит Рәшит улы Вәлиуллинга 60 яшь (1959)

– 60 лет художнику, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Фариту Рашидовичу Валиуллину (1959)

27 февраль = 27 февраля

Рәссам, Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгының Б.И.Урманче исемендәге премиясе лауреаты Елена Святославовна Ермолинага 50 яшь (1969)

– 50 лет живописцу, лауреату премии им. Б.И.Урманче Министерства культуры Республики Татарстан Елене Святославовне Ермолиной (1969)

29 февраль = 29 февраля

Язучы, Г.Р.Державин исемендәге Республика премиясе лауреаты Владимир Николаевич Лавришкога 75 яшь (1944)

– 75 лет писателю, лауреату Республиканской премии им. Г.Р.Державина Владимиру Николаевичу Лавришко (1944)

МАРТ

1 март = 1 марта

Актриса, Татарстан Республикасының халык артисты Венера Фәйзеләхәт кызы Нигъмәтуллинага 70 яшь (1949)

– 70 лет актрисе, народной артистке Республики Татарстан Венере Файзулахатовне Нигматуллиной (1949)

1 март = 1 марта

Рәссам, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре, Татарстан Республикасының халык рәссамы Мәдияр Шәрип улы Хаҗиевкә 70 яшь (1949)

– 70 лет живописцу, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан, народному художнику Республики Татарстан Мадияру Шариповичу Хазиеву (1949)

2 март = 2 марта

Татарстанның халык язучысы, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Әмирхан Нигъмәтҗан улы Еники (Еникиев)нең тууына 110 ел (1909–2000)

– 110 лет со дня рождения народного писателя Татарстана, лауреата Государственной премии Татарстана имени Г.Тукая Амирхана Нигметзяновича Еники (Еникеева) (1909–2000) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С.75-81)

2 март = 2 марта

Шагыйрә Нәҗибә Әхмәтнур кызы Сафинага 70 яшь (1949)

– 70 лет поэтессе Назибе Ахматнуровне Сафиной (1949)

2 март = 2 марта

Драматург Гафур Шәкүр улы Каюмовның тууына 60 ел (1959–2018)

– 60 лет со дня рождения драматурга Гафура Шакуровича Каюмова (1959–2018)

5 март = 5 марта

Актриса, ТАССРның халык артисты Софья Андреевна Грекованың тууына 140 ел (1879–1970)

– 140 лет со дня рождения народной артистки ТАССР Софьи Андреевны Грековой (1879–1970)

5 март = 5 марта

График, гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Хәмит Нәҗип улы Латыйповка 70 яшь (1949)

– 70 лет графику, живописцу, художнику декоративно-прикладного искусства, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Хамиту Назиповичу Латыпову (1949)

10 март = 10 марта

Шагыйрь Габдеррахман Фәтхулла улы Сөнгатинең (Сөнгатуллинның) тууына 125 ел (1894–1917 дән соң)

– 125 лет со дня рождения поэта Габдрахмана Фатхулловича Сунгати (Сунгатуллина) (1894–после 1917)

10 март = 10 марта

Актер, ТАССРның халык артисты Хәлил Зәки улы Мәхмүтовның тууына 80 ел (1939–2012)

– 80 лет со дня рождения актера, народного артиста ТАССР Халила Закиевича Махмутова (1939–2012)

12 март = 12 марта

Рәссам, ТАССРның халык, РСФСРның атказанган рәссамы, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Кондрат Евдокимович Максимовның тууына 125 ел (1894–1981)

– 125 лет со дня рождения живописца, народного художника ТАССР, заслуженного художника РСФСР, заслуженного деятеля искусств ТАССР Кондрата Евдокимовича Максимова (1894–1981)

13 март = 13 марта

Язучы Шамил Нәфигулла улы Шәйдуллинның тууына 80 ел (1939–2008)

– 80 лет со дня рождения писателя Шамиля Нафигулловича Шайдуллина (1939–2008)

14 март = 14 марта

Рәссам Анастасия Дмитриевна Дмитриевага 60 яшь (1959)

– 60 лет живописцу Анастасии Дмитриевне Дмитриевой (1959)

16 март = 16 марта

Гигиена белгече, медицина фәннәре докторы, профессор, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, Татарстанның Дәүләт премиясе лауреаты Анатолий Васильевич Ивановка 80 яшь (1939)

– 80 лет гигиенисту, доктору медицинских наук, профессору, заслуженному деятелю науки Татарстана, лауреату Государственной премии Татарстана Анатолию Васильевичу Иванову (1939)

16 март = 16 марта

Язучы, тәрҗемәче, ТАССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Миргалим Харис улы Харисовның тууына 80 ел (1939–2009)

– 80 лет со дня рождения писателя, переводчика, заслуженного работника культуры ТАССР Миргалима Харисовича Харисова (1939–2009)

17 март = 17 марта

Шагыйрь Ринат Рәхим улы Рәхимовның тууына 80 ел (1939–1984)

– 80 лет со дня рождения поэта Рината Рахимовича Рахимова (1939–1984)

20 март = 20 марта

Тарихчы, тарих фәннәре докторы, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе Сәлам Хатыйп улы Алишевның тууына 90 ел (1929–2015)

– 90 лет со дня рождения историка, доктора исторических наук, заслуженного деятеля науки Татарстана Саляма Хатиповича Алишева (1929–2015)

20 март = 20 марта

Шагыйрь Илгиз Нурулла улы Кәлимуллинның тууына 90 ел (1929–1989)

– 90 лет со дня рождения поэта Ильгиза Нурулловича Калимуллина (1929–1989)

21 март = 21 марта

Революция хәрәкәтләре эшлеклесе Камил Лотферахман улы Якуб (Якубов)ның тууына 125 ел (1894–1919)

– 125 лет со дня рождения революционного деятеля Камиля Лотфирахмановича Якуба (Якубова) (1894–1919)

21 март = 21 марта

Шагыйрь Әнвәр Мортаза улы Давыдовның тууына 100 ел (1919–1968)

– 100 лет со дня рождения поэта Энвера Муртазиевича Давыдова (1919–1968)

23 март = 23 марта

Сәнгать белгече, график, педагог, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, ТАССР Рәссамнар берлегенең беренче рәисе Петр Максимилианович Дульскийның тууына 140 ел (1879–1956)

– 140 лет со дня рождения искусствоведа, графика, педагога, заслуженного деятеля искусств ТАССР, первого председателя правления Союза художников ТАССР Петра Максимилиановича Дульского (1879–1956) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2004. – Казань: Милли китап, 2003. – С.13-16)

24 март = 24 марта

Беренче татар Идел буе укчы бригадасы оештырылуга 100 ел (1919)

– 100 лет с начала формирования Первой Татарской Приволжской стрелковой бригады, которая была включена в состав Первой армии Восточного фронта (1919)

25 март = 25 марта

Җырчы, Татарстан Республикасының халык артисты Мөнир Әхәт улы Якуповка 70 яшь (1949)

– 70 лет певцу, народному артисту Республики Татарстан Муниру Ахатовичу Якупову (1949)

25 март = 25 марта

«Элекон» фәнни-җитештерү берләшмәсе оештырылуга 80 ел (1939)

– 80 лет со дня образования НПО «Элекон» (1939)

26 март = 26 марта

Тел һәм әдәбият галиме, тәнкыйтьче, педагог Габдрахман Гайнан улы Сәгъди (Сәгъдиев)нең тууына 130 ел (1889–1956)

– 130 лет со дня рождения языковеда и литературоведа, критика, педагога Габдрахмана Гайнановича Саади (Сагдиева) (1889–1956) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 1999. – Казань: Милли китап, 1998. – С.54-57)

26 март = 26 марта

Әдәбият галиме, археограф, текстолог, филология фәннәре докторы Марсель Ибраһим улы Әхмәтҗановка 80 яшь (1939)

– 80 лет литературоведу, археографу, текстологу, доктору филологических наук Марселю Ибрагимовичу Ахметзянову (1939)

29 март = 29 марта

Рәссам, график Андрей Иванович Максютинга 50 яшь (1969)

– 50 лет живописцу, графику Андрею Ивановичу Максютину (1969)

29 март = 29 марта

Скрипачкачы, дирижер, педагог, ТССРның Россия Федераөиясенең атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык артисты,

Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Рөстәм Юныс улы Абязовка 60 яшь (1959)

– 60 лет скрипачу, дирижеру, педагогу, заслуженному деятелю искусств ТССР и Росийской Федерации, народному артисту Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Рустему Юнусовичу Абязову (1959)

30 март = 30 марта

Татарстан Республикасының халык рәссамы, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Рәшит Фатих улы Имашевның тууына 80 ел (1939–2007)

– 80 лет со дня рождения народного художника Республики Татарстан, заслуженного деятеля искусств ТАССР Рашита Фатыховича Имашева (1939–2007)

март

Язучы, педагог Мәхбүбҗамал Акчуринаның тууына 150 ел (1869–1948)

– 150 лет со дня рождения писательницы, педагога Махбубжамал Акчуриной (1869–1948)

март

Әлмәт күчмә драма театры оештырылуга 75 ел (1944). (1985 елдан – Әлмәт татар дәүләт драма театры)

– 75 лет со дня создания Альметьевского драматического передвижного театра (1944). (С 1985 г. – Альметьевский татарский государственный драматический театр)

АПРЕЛЬ

2 апрель = 2 апреля

Татарстан Республикасының Халык иҗаты һәм мәдәни-агарту эшләре фәнни-методик үзәге оештырылуга 80 ел (1939). (1979 елга кадәр Республика Халык иҗаты йорты дип атала, 2011 елдан – Республика традицион мәдәниятне үстерү үзәге)

– 80 лет со дня образования Научно-методического центра народного творчества и культпросветработы Республики Татарстан (1939). (До 1979 года – Татарский республиканский Дом народного творчества, с 2011 года – Республиканский центр развития традиционной культуры)

5 апрель = 5 апреля

Гигиена белгече, профессор, Россия Медицина фәннәре академиясе академигы, Татарстан Республикасының һәм РФнең атказанган фән эшлеклесе, Татарстан Республикасының фән һәм техника өлкәсендә Дәүләт премиясе лауреаты Наил Хәбибулла улы Әмировка 80 яшь (1939)

– 80 лет гигиенисту, профессору, академику Российской академии медицинских наук, заслуженному деятелю науки РТ и РФ, лауреату Государственной премии РТ в области науки и техники Наилю Хабибулловичу Амирову (1939)

8 апрель = 8 апреля

Сынчы Владимир Андреевич Демченкога 70 яшь (1949)

– 70 лет скульптору Владимиру Андреевичу Демченко (1949)

9 апрель = 9 апреля

Рәссам Николай Федорович Рябовка 50 яшь (1969)

– 50 лет живописцу Николаю Федоровичу Рябову (1969)

10 апрель = 10 апреля

Шагыйрә Бикә (Миңлебикә) Рәхмәтулла кызы Рәхимова (Фәйзуллина)ның тууына 80 ел (1939–2011)

– 80 лет со дня рождения поэтессы Бики Рахимовой (Миннебики Рахматулловны Файзуллиной) (1939–2011)

10 апрель = 10 апреля

Икътисадчы, РФнең атказанган фән эшлеклесе, Татарстанның атказанган икътисадчысы Наил Гыйндулла улы Хәйруллинга 80 яшь (1939)

– 80 лет экономисту, заслуженному деятелю науки РФ, заслуженному экономисту Татарстана Наилю Гиндулловичу Хайруллину (1939)

12 апрель = 12 апреля

Тарихчы, тарих фәннәре докторы, Татарстан Фәннәр академиясенең әгъза-мөхбире, Татарстанның атказанган мәдәният хезмәткәре Владимир Васильевич Ивановның тууына 80 ел (1939–2004)

– 80 лет со дня рождения историка, доктора исторических наук, члена-корреспондента Академии наук Татарстана, заслуженного работника культуры Татарстана Владимира Васильевича Иванова (1939–2004)

12 апрель = 12 апреля

Актер, Татарстан Республикасының халык, Россия Федерациясенең атказанган артисты Равил Исмәгыйль улы Сәлимовка 70 яшь (1949)

–70 лет актеру, народному артисту Республики Татарстан, заслуженному артисту Российской Федерации Равилю Исмагиловичу Салимову (1949)

12 апрель = 12 апреля

Рәссам Наталья Владимировна Бабкинага 50 яшь (1969)

– 50 лет живописцу Наталье Владимировне Бабкиной (1969)

13 апрель = 13 апреля

Рәссам, рәссам-проектлаучы, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Евгений Георгиевич Голубцовка 70 яшь (1949)

– 70 лет живописцу, художнику-проектировщику, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Евгению Георгиевичу Голубцову (1949)

14 апрель = 14 апреля

График, рәссам, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Вячеслав Иванович Ильинга 75 яшь (1944)

– 75 лет графику, живописцу, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Вячеславу Ивановичу Ильину (1944)

14 апрель = 14 апреля

50 ел элек ТАССРның Министрлар Советы карары нигезендә Болгар дәүләт тарихи-архитекетура музей-тыюлыгы оештырыла (1969)

– 50 лет назад Постановлением Совета Министров ТАССР создан Болгарский государственный историко-архитектурный музей-заповедник (1969)

15 апрель = 15 апреля

Журналист, публицист, тарих фәннәре кандидаты, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Шәмси Хәбибулла улы Хамматовның тууына 100 ел (1919–1988)

– 100 лет со дня рождения журналиста, публициста, заслуженного работника культуры РСФСР Шамси Хабибулловича Хамматова (1919–1988)

16 апрель = 16 апреля

Актриса, ТАССРның атказанган артисты Зәйнәп Галиәкбәр кызы Камалованың тууына 120 ел (1899–1977)

– 120 лет со дня рождения актрисы, заслуженной артистки ТАССР Зайнап Галиакберовны Камаловой (1899–1977)

17 апрель = 17 апреля

Җурналист, сәясәт эшлеклесе Дулат Али (Мәхмүт Габделвахит улы Алиев)нең тууына 130 ел (1889–1920)

– 130 лет со дня рождения журналиста, политического деятеля Дулат Али (Махмуда Габдулвахитовича Алеева) (1889–1920)

18 апрель = 18 апреля

Драматург, артист-иллюзионист, режиссер Альберт Сөнгать улы Гаделгә (Гаделшинга) 80 яшь (1939)

– 80 лет драматургу, артисту-иллюзионисту, режиссеру Альберту Сунгатовичу Гаделю (Гадельшину) (1939)

25 апрель = 25 апреля

Актриса, педагог, ТАССРның халык артисты Асия Әмир кызы Галиеваның тууына 90 ел (1929–2018)

– 90 лет со дня рождения актрисы, педагога, народной артистки ТАССР Асии Амировны Галиевой (1929–2018)

25 апрель = 25 апреля

Шагыйрә, педагог, филология фәннәре кандидаты Чулпан Әфрәим кызы Зарифка (Зарипова-Четингә) 50 яшь (1969)

– 50 лет поэтессе, педагогу, кандидату филологических наук Чулпану Афраимовне Зариф (Зариповой-Четин) (1969)

27 апрель = 27 апреля

Шагыйрь, прозаик, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Марат Хәлил улы Закирга (Закировка) 50 яшь (1969)

– 50 лет поэту, прозаику, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Марату Халиловичу Закиру (Закирову) (1969)

28 апрель = 28 апреля

Җырчы, Татарстанның халык артисты, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Рафаил Зариф улы Ильясовка 80 яшь (1939)

– 80 лет певцу, народному артисту Татарстана, заслуженному деятелю искусств ТАССР Рафаилю Зариповичу Ильясову (1939)

29 апрель = 29 апреля

Сәнгать белгече, Ш.Бикчурин исемендәге премия лауреаты Нина Михайловна Горюновага 70 яшь (1949)

– 70 лет искусствоведу, лауреату премии им. Ш.Бикчурина Нине Михайловне Горюновой (1949)

30 апрель = 30 апреля

Химик-технолог, революционер, химия промышленностен оештыручы Лев Яковлевич Карповның тууына 140 ел (1879–1921). 1915–1917 елларда – Бондюг химия заводы директоры (хәзер Л.Я.Карпов исем. Менделеев химия заводы)

– 140 лет со дня рождения химика-технолога, революционера, организатора химической промышленности Льва Яковлевича Карпова (1879–1921). В 1915–1917 гг. – директор Бондюжского химического завода (ныне Менделеевский химический завод им. Л.Я.Карпова)

МАЙ

5 май = 5 мая

Дәүләт эшлеклесе, философия фәннәре докторы, профессор, ТАССРның атказанган фән эшлеклесе Камил Фатих улы Фасеевның тууына 100 ел (1919–2005)

– 100 лет со дня рождения государственного деятеля, философа, доктора философских наук, профессора, заслуженного деятеля науки ТАССР Камиля Фатиховича Фасеева (1919–2005)

5 май = 5 мая

Язучы-журналист, шагыйрь, төбәк тарихчысы, ТАССРның атказанган мәдәният хезмәткәре Дамир Хәйрулла улы Гарифуллинга 80 яшь (1939)

– 80 лет писателю-журналисту, поэту, краеведу, заслуженному работнику культуры ТАССР Дамиру Хайрулловичу Гарифуллину (1939)

5 май = 5 мая

80 ел элек ТАССР Югары Советы Президиумы «Татар язуын латин алфавитыннан рус графикасы нигезендә төзелгән алфавитка күчерү турында» Указ чыгарган (1939). Ул шул ук елның 17 августында ТАССР Законы нигезендә раслана

– 80 лет со дня издания Указа Президиума Верховного Совета ТАССР «О переводе татарской письменности с латинизированного алфавита на алфавит русской графики», который был утвержден Законом ТАССР от 17 августа того же года (1939)

8 май = 8 мая

Әдәбият галиме, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Равил Фәйзерахман улы Рахмани (Кукушкин)га 70 яшь (1949)

– 70 лет литературоведу, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан Равилю Файзрахмановичу Рахмани (Кукушкину) (1949)

10 май = 10 мая

Композитор, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Азат Гаян улы Хөсәеновка 60 яшь (1959)

– 60 лет композитору, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Азату Гаяновичу Хусаинову (1959)

11 май = 11 мая

Язучы Мансур Габдулла улы Сафинга 70 яшь (1949)

– 70 лет писателю Мансуру Габдулловичу Сафину (1949)

12 май = 12 мая

Әдәбият галиме, РФ Гуманитар фәннәр академиясе академигы, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, фән һәм техника өлкәсендә Татарстан Республикасының Дәүләт премиясе лауреаты, Татарстан Язучылар берлегенең Г.Исхакый исемендәге бүләге иясе, Кол Гали исемендәге Халыкара премия лауреаты Хатыйп Йосыф улы Миңнегуловка 80 яшь (1939)

– 80 лет ученому-литературоведу, академику Академии гуманитарных наук РФ, заслуженному деятелю науки Татарстана, лауреату Государственной премии Татарстана в области науки и техники, лауреату Союза писателей Татарстана им. Г.Исхаки, лауреату Международной премии им. Кул Гали Хатипу Юсуповичу Миннегулову (1939)) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С. 85-89)

14 май = 14 мая

Рәссам, гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы, Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгының Б.И.Урманче исемендәге премиясе лауреаты Зөфәр Сәет улы Низаметдиновка 70 яшь (1949)

– 70 лет живописцу, художнику декоративно-прикладного искусства, лауреату премии им. Б.И.Урманче Министерства культуры Республики Татарстан Зуфару Саитовичу Низамутдинову (1949)

15 май = 15 мая

Тел белгече, филология фәннәре докторы, профессор, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе Феритс Йосыф улы Йосыповка 80 яшь (1939)

– 80 лет языковеду, доктору филологических наук, профессору, заслуженному деятелю науки Татарстана Феритсу Юсуповичу Юсупову (1939)

18 май = 18 мая

Шагыйрь һәм прозаик Фаил Хафиз улы Шәфигуллинның тууына 80 ел (1939–1982)

– 80 лет со дня рождения поэта, прозаика Фаиля Хафизовича Шафигуллина (1939–1982)

19 май = 19 мая

Журналист, тәрҗемәче, ТАССРның атказанган укытучысы, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Фәрит Әхмәтнур улы Шәрифуллинның тууына 80 ел (1939–2011)

– 80 лет со дня рождения журналиста, переводчика, заслуженного учителя ТАССР, заслуженного работника культуры РСФСР Фарида Ахметнуровича Шарифуллина (1939–2011)

20 май = 20 мая

Фәлсәфәче, фәлсәфә фәннәре кандидаты Рәшит Мәхмүт улы Әмирхановның тууына 80 ел (1939–2000)

– 80 лет со дня рождения философа, кандидата философских наук Рашида Махмутовича Амирханова (1939–2000)

21 май = 21 мая

Язучы, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Роман Солнцев (Ринат Харис улы Суфиев)ның тууына 80 ел (1939–2007). Татарстанның Минзәлә районында туган, Казан университетын тәмамлаган

– 80 лет со дня рождения писателя, заслуженного работника культуры РСФСР Романа Солнцева (Рината Харисовича Суфиева) (1939–2007). Родился в Мензелинском районе Татарстана, окончил Казанский университет

23 май = 23 мая

Гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре Георгий Аркадьевич Зяблицевның тууына 90 ел (1929–2010)

– 90 лет со дня рождения художника декоративно-прикладного искусства, заслуженного работника культуры Республики Татарстан Георгия Аркадьевича Зяблицева (1929–2010)

24 май = 24 мая

Җырчы, Татарстан Республикасының халык артисты Хәмдүнә Сәетгали кызы Тимергалиевага 70 яшь (1949)

– 70 лет певице, народной артистке Республики Татарстан Хамдуне Саитгалиевне Тимергалиевой (1949)

24 май = 24 мая

Хокук белгече, фәлсәфә фәннәре кандидаты, профессор, Татарстан Республикасының атказанган хокук белгече Кафил Фәхрази улы Әмировка 70 яшь (1949)

– 70 лет юристу, кандидату философских наук, профессору, заслуженному юристу Республики Татарстан Кафилю Фахразиевичу Амирову (1949)

25 май = 25 мая

Әдәбият белгече, текстолог, филология фәннәре докторы Мәсгуть Вәлиәхмәт улы Гайнетдиновның тууына 90 ел (1929–2016)

– 90 лет со дня рождения литературоведа, текстолога, доктора филологических наук Масгута Валиахметовича Гайнутдинова (1929–2016)

29 май = 29 мая

Театр рәссамы Дмитрий Ефимович Куликовның тууына 100 ел (1919–1998)

– 100 лет со дня рождения театрального художника Дмитрия Ефимовича Куликова (1919–1998)

29 май = 29 мая

Рәссам Геннадий Николаевич Капитовка 80 яшь (1939)

– 80 лет художнику Геннадию Николаевичу Капитову (1939)

30 май = 30 мая

Археолог, тарихчы, Татарстан Фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы, ТАССРның атказанган фән эшлеклесе, Татарстан Республикасының Дәүләт бүләге лауреаты Альфред Хәсән улы Халиковның тууына 90 ел (1929–1994)

– 90 лет со дня рождения археолога, историка, действительного члена Академии наук Татарстана, заслуженного деятеля науки ТАССР, лауреата Государственной премии Республики Татарстан Альфреда Хасановича Халикова (1929–1994) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2004. – Казань: Милли китап, 2003. – С. 20-24)

май

Яшел Үзән суднолар төзү техникумы оештырылуга 75 ел (1944)

– 75 лет со дня создания Зеленодольского судостроительного техникума (1944)

ИЮНЬ

2 июнь = 2 июня

Композитор, пианист, педагог, Мари АССР, РСФСР һәм Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Мари АССРның Республика һәм Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премияләре лауреаты Анатолий Борисович Лупповка 90 яшь (1929)

– 90 лет композитору, пианисту, педагогу, заслуженному деятелю искусств Марийской АССР, РСФСР и Республики Татарстан, лауреату Республиканской премии Марийской АССР и Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Анатолию Борисовичу Луппову (1929)

2 июнь = 2 июня

110 ел элек Казанда «Рус Щвейцариясе» паркы территориясендә Халыкара күргәзмә ачыла (1909)

– 110 лет со дня открытия на территории парка «Русская Щвейцария» в г. Казани Международной выставки (1909)

5 июнь = 5 июня

Сурдопедагог, Хезмәт Батыры, РСФСРның атказанган укытучысы Елизавета Гурьевна Ласточкинаның тууына 150 ел (1869–1967)

– 150 лет со дня рождения сурдопедагога, Героя Труда, заслуженного учителя РСФСР Елизаветы Гурьевны Ласточкиной (1869–1967)

5 июнь = 5 июня

График, сәнгать белгече, педагог, сәнгать фәннәре кандидаты Леонид Яковлевич Ельковичның тууына 100 ел (1919–2003)

– 100 лет со дня рождения графика, искусствоведа, педагога, кандидата искусствоведения Леонида Яковлевича Ельковича (1919–2003)

5 июнь = 5 июня

Артист Фатин Габдулла улы Фәтхуллинга 70 яшь (1949)

– 70 лет артисту Фатину Абдулловичу Фатхуллину (1949)

6 июнь = 6 июня

Рус шагыйре Александр Сергеевич Пушкинның тууына 220 ел (1799–1837). 1833 елның сентябрендә Казанда булып китә

– 220 лет со дня рождения русского поэта, драматурга и прозаика Александра Сергеевича Пушкина (1799–1837). В сентябре 1833 года посетил Казань

7 июнь = 7 июня

Рәссам, сынчы һәм монументаль бизәлеш рәссамы, агачка уеп рәсем ясаучы, Татарстан Республикасының халык рәссамы, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Әхсән Сарим улы Фәтхетдиновның тууына 80 ел (1939–2012)

– 80 лет со дня рождения живописца, художника-монументалиста, резчика по дереву, народного художника Республики Татарстан, заслуженного деятеля искусств ТАССР, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Ахсана Саримовича Фатхутдинова (1939–2012) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2014. – Казань: Милли китап, 2013. – С.87-90)

10 июнь = 10 июня

Актер, режиссер, театр эшлеклесе, Хезмәт Батыры Зәки Баязитскийның (Вәлиевнең) тууына 130 ел (1889–1957)

– 130 лет со дня рождения актера, режиссера, театрального деятеля, Героя Труда Заки Баязитского (Валиева) (1889–1957)

10 июнь = 10 июня

100 ел элек Буа район газетасы «Байрак» («Знамя, «Ялав») чыга башлый (1919)

– 100 лет со дня начала выхода Буинской районной газеты «Байрак» («Знамя», «Ялав») (1919)

10 июнь = 10 июня

График Александр Валерьевич Халдеевның тууына 60 ел (1959–2011)

– 60 лет со дня рождения графика Александра Валерьевича Халдеева (1959–2011)

12 июнь = 12 июня

Шагыйрә, КДМУдагы «Белая ворона» әдәби берләшмәсе җитәкчесе, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре, М.Горький исемендәге әдәби премия лауреаты Наилә Гарифҗан кызы Ахуновага 60 яшь (1959)

– 60 лет поэтессе, руководителю ЛИТО КГМУ «Белая ворона», заслуженному работнику культуры Республики Татарстан, лауреату литературной премии им. М.Горького Наиле Гарифзяновне Ахуновой (1959)

15 июнь = 15 июня

Математик, СССР ФАнең әгъза-мөхбире, РСФСРның атказанган фән эшлеклесе, СССР Дәүләт премиясе лауреаты, Математика һәм механика фәнни-тикшеренү институтын оештыручы һәм аның беренче директоры Николай Григорьевич Чеботаревның тууына 125 ел (1894–1947)

– 125 лет со дня рождения математика, члена-корреспондента АН СССР, заслуженного деятеля науки РСФСР, лауреата Государственной премии СССР, организатора и первого директора Научно-исследовательского института математики и механики Николая Григорьевича Чеботарева (1894–1947)

16 июнь = 16 июня

Җырчы, ТАССРның халык, РСФСРның атказанган артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Хәйдәр Аббәс улы Бигичевның тууына 70 ел (1949–1998)

– 70 лет со дня рождения певца, народного артиста ТАССР, заслуженного артиста РСФСР, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Хайдара Аббясовича Бигичева (1949–1998)

17 июнь = 17 июня

М.Җәлил исемендәге Татар дәүләт академия опера һәм балет театры ачылуга 80 ел (1939)

– 80 лет со дня открытия Татарского государственного академического театра оперы и балета им. М.Джалиля (1939) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 1999. – Казань: Милли китап, 1998. – С. 113-119)

20 июнь = 20 июня

Китап басу остасы, матбагачы, нашир Иван Николаевич Харитоновның тууына 160 ел (1859–1927)

– 160 лет со дня рождения мастера книжного дела, издателя Ивана Николаевича Харитонова (1859–1927) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С.94-96)

20 июнь = 20 июня

Язучы Павел Кузьмич Евгеньевның тууына 110 ел (1909–1972)

– 110 лет со дня рождения писателя Павла Кузьмича Евгеньева (1909–1972)

23 июнь = 23 июня

Офтальмолог, медицина докторы, Казанда күз авырулары клиникасын оештыручы, Казан офтальмологлар фәнни мәктәбенә нигез салучы Емилиан Валентиевич Адамюкның тууына 180 ел (1839–1906)

– 180 лет со дня рождения офтальмолога, доктора медицины, организатора глазной клники и основателя казанской школы офтальмологов Емилиана Валентиевича Адамюка (1839–1906)

24 июнь =24 июня

ТАССРның халык, Россия Федерациясенең атказанган рәссамы, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Владимир Александрович Поповка 95 яшь (1924)

– 95 лет народному художнику ТАССР, заслуженному художнику Российской Федерации, заслуженному деятелю искусств ТАССР, лауреату Государственной премии Татарстана им.Г.Тукая Владимиру Александровичу Попову (1924)

25 июнь =25 июня

Тәрҗемәче, язучы, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Кыям (Кыяметдин) Сәләхетдин улы Миңлебаевның тууына 90 ел (1929–2005)

– 90 лет со дня рождения переводчика, писателя, заслуженного работника культуры РСФСР Кияма (Киямитдина) Салахутдиновича Миннибаева (1929–2005)

25 июнь = 25 июня

Җырчы, ТАССРның халык артисты Наҗия Габдрахман кызы Теркулованың тууына 90 ел (1929–2016)

– 90 лет со дня рождения певицы, народной артистки ТАССР Назии Абдрахмановны Теркуловой (1929–2016)

28 июнь = 28 июня

Рәссам Зөлфия Хафиз кызы Мөхәммәтдиновага 60 яшь (1959)

– 60 лет живописцу Зульфии Хафизовне Мухаметдиновой (1959)

ИЮЛЬ

1 июль = 1 июля

80 ел элек «Татнефтегазразведка» тресты оештырыла (1939)

– 80 лет со дня образования треста «Татнефтегазразведка» (1939)

2 июль = 2 июля

Астроном, Петербург Фәннәр академиясенең әгъза-мөхбире, Казан астрономия мәктәбен оештыручыларның берсе, 1846–1855 елларда Казан университеты ректоры булган Иван Михайлович Симоновның тууына 225 ел (1794–1855)

– 225 лет со дня рождения астронома, члена-корреспондента Петербургской Академии наук, одного из основателей Казанской астрономической школы, в 1846–1855 годы ректора Казанского университета Ивана Михайловича Симонова (1794–1855)

4 июль = 4 июля

Театр рәссамы Александр Сергеевич Иванцевның тууына 80 ел (1939–2006)

– 80 лет со дня рождения художника театрально-декорационного искусства, живописца Александра Сергеевича Иванцева (1939–2006)

6 июль = 6 июля

Язучы, журналист, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре, «Казанские ведомости» газетасының баш мөхәррире, Венера Габдулла кызы Якуповага 60 яшь (1959)

– 60 лет писательнице, журналисту, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан, главному редактору газеты «Казанские ведомости» Венере Абдулловне Якуповой (1959)

12 июль = 12 июля

Гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы Павел Дмитриевич Бойкога 70 яшь (1949)

– 70 лет художнику декоративно-прикладного искусства Павлу Дмитриевичу Бойко (1949)

13 июль = 13 июля

Шагыйрь Рифкат Әхмәдулла улы Хисмәткә (Хисмәтовка) 80 яшь (1939)

– 80 лет поэту Рифкату Ахмадулловичу Хисмятову (1939)

15 июль = 15 июля

Тарихчы, тарих фәннәре докторы, профессор Надир Дәүләткә 75 яшь (1944)

– 75 лет историку, доктору исторических наук, профессору Надиру Давлету (1944)

15 июль = 15 июля

Шагыйрь, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Зиннур Мөҗип улы Мансуровка 70 яшь (1949)

– 70 лет поэту, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Зиннуру Музиповичу Мансурову (1949)

16 июль = 16 июля

ТАССРның атказанган артисты (Минзәлә театры) Нәзифә Гайнетдин кызы Гайнетдинованың тууына 100 ел (1919–2000)

– 100 лет со дня рождения актрисы Мензелинского театра, заслуженной артистки ТАССР Назифы Гайнутдиновны Гайнутдиновой (1919–2000)

17 июль = 17 июля

Шагыйрь, публицист һәм педагог Диләвәр Ибраһим улы Османовка 60 яшь (1959)

– 60 лет поэту, публицисту и педагогу Диляверу Ибрагимовичу Османову (1959)

19 июль = 19 июля

Зоолог, язучы, табигать фәннәре докторы, профессор Николай Петрович Вагнерның тууына 190 ел (1829–1907)

– 190 лет со дня рождения зоолога, писателя, доктора естественных наук, профессора Николая Петровича Вагнера (1829–1907)

19 июль = 19 июля

График, педагог Ринат Шаһинур улы Кәримовка 60 яшь (1959)

– 60 лет графику, педагогу Ринату Шагинуровичу Каримову (1959)

20 июль = 20 июля

Жырчы, Татарстан Республикасының халык, Башкортстан АССРның атказанган артисты Рөстәм Гали улы Маликовка 70 яшь (1949)

– 70 лет певцу, народному артисту Республики Татарстан, заслуженному артисту Башкирской АССР Рустаму Галиевичу Маликову (1949)

21 июль = 21 июля

Актриса, Татарстан Республикасының халык артисты Фирдәвес Каюм кызы Әхтәмованың тууына 80 ел (1939–2012)

– 80 лет со дня рождения актрисы, народной артистки Республики Татарстан Фирдаус Каюмовны Ахтямовой (1939–2012)

22 июль = 22 июля

Татарстан китап нәшрияты оештырылуга 100 ел (1919)

– 100 лет со дня организации Татарского книжного издательства (1919)

22 июль = 22 июля

*9*0 ел элек Яшел Үзән шәһәрендә Идел буе фанера-мебель комбинаты ачыла (1929)

– 90 лет со дня открытия в г.Зеленодольске Поволжского фанерно-мебельного комбината (1929)

25 июль = 25 июля

График, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Сәгыйдә Фәүзи кызы Сираҗиевага 60 яшь (1959)

– 60 лет графику, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Сагиде Фавзиевне Сиразиевой (1959)

25 июль = 25 июля

Язучы, геология-минералогия фәннәре кандидаты Евгений Евгеньевич Суховка 60 яшь (1959)

– 60 лет писателю, кандидату геолого-минералогических наук Евгению Евгеньевичу Сухову (1959)

26 июль = 26 июля

Актриса, ТАССР һәм РСФСРның халык артисты Валентина Михайловна Павлованың тууына 110 ел (1909–1978)

– 110 лет со дня рождения народной артистки ТАССР и РСФСР Валентины Михайловны Павловой (1909–1978) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С.101-102)

26 июль = 26 июля

Рәссам-монументалист, Үзбәкстанның халык рәссамы Озад Гариф улы Хәбибуллинга 70 яшь (1949)

– 70 лет художнику-монументалисту, народному художнику Узбекистана Озаду Гарифовичу Хабибуллину (1949)

27 июль = 27 июля

Язучы, хокук белгече, Татарстан Республикасының атказанган юристы Фәнил Ислам улы Галиевкә 80 яшь (1939)

– 80 лет писателю, юристу, заслуженному юристу Республики Татарстан Фанилю Исламовичу Галееву (1939)

28 июль = 28 июля

Әдәбият белгече, текстолог, педагог Якуб Хәлил улы Агишевның тууына 120 ел (1899–1972)

– 120 лет со дня рождения литературоведа, текстолога, педагога Якуба Халиловича Агишева (1899–1972)

28 июль = 28 июля

Сынчы Рәсим Рәис улы Шәрифуллинга 60 яшь (1959)

– 60 лет скульптору Расиму Раисовичу Шарифуллину (1959)

30 июль = 30 июля

Җырчы, педагог, ТАССР, Каракалпак АССР һәм РФнең халык артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Зилә Даян кызы Сөнгатуллинага 70 яшь (1949)

– 70 лет певице, педагогу, народной артистке ТАССР, Каракалпакской АССР, РФ, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Зиле Даяновне Сунгатуллиной (1949)

июль

«Идел» журналының беренче саны чыгуга 30 ел (1989)

– 30 лет со дня выхода первого номера журнала «Идель» (1989)

АВГУСТ

1 август = 1 августа

Журналист, ТАССРның, РФнең атказанган мәдәният хезмәткәре, КФУның иҗтимагый-мәгълүмат үзәге җитәкчесе – ректор киңәшчесе Юрий Прокопьевич Алаевка 70 яшь (1949)

– 70 лет журналисту, заслуженному работнику культуры ТАССР, РФ, заслуженному работнику печати и массовых коммуникаций РТ, советнику ректора – руководителю общественно-информационного центра КФУ Юрию Прокопьевичу Алаеву (1949)

2 август = 2 августа

График, рәссам Яскәр Габидулла улы Зиннәтуллинга 80 яшь (1939)

– 80 лет графику, живописцу Яскару Габидулловичу Зинатуллину (1939)

10 август = 10 августа

Сынчы Александр Алексеевич Дресвянниковка 50 яшь (1969)

– 50 лет скульптору Александру Алексеевичу Дресвянникову (1969)

14 август = 14 августа

Шагыйрь, публицист, тәрҗемәче, дәүләт һәм җәмәгать эшлеклесе Сәгыйть Хәмидулла улы Сүнчәләй (Сүнчәләев)нең тууына 130 ел (1889–1941). Кайбер чыганакларда туган көне 1888 елның 25 августы яисә 25 декабре дип бирелә

– 130 лет со дня рождения поэта, публициста, переводчика, государственного и общественного деятеля Сагита Хамидулловича Сунчалея (Сунчалеева) (1889–1941). В некоторых источниках датой рождения указывают 25 августа или 25 декабря 1888 года (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2014. – Казань: Милли китап, 2013. – С. 95-99)

14 август = 14 августа

График, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклсе Байназар Мостафа улы Әлминевнең тууына 110 ел (1909–1976)

– 110 лет со дня рождения графика, заслуженного деятеля искусств ТАССР Байназара Мустафьевича Альменова (1909–1976) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С.103-105)

16 август = 16 августа

Журналист, сәясәт эшлеклесе Вәли Сәлим улы Шәфигуллинның тууына 125 ел (1894–1939)

– 125 со дня рождения журналиста, политического деятеля Вали Салимовича Шафигуллина (1894–1939)

18 август = 18 августа

Шагыйрь һәм публицист, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның М.Җәлил исемендәге Республика, Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Газинур Васыйк улы Морат (Моратов)ка 60 яшь (1959)

– 60 лет поэту и публицисту, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату Республиканской премии им. М.Джалиля, Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Газинуру Васиковичу Мурату (1959)

20 август = 20 августа

Язучы Әхмәт Дусайлы (Әхмәтҗан Хәсән улы Хәмәдишин)га 70 яшь (1949)

– 70 лет писателю Ахмату Дусайлы (Ахматьяну Хасановичу Хамадишину) (1949)

22 август = 22 августа

Язучы, тәрҗемәче, ТАССР һәм РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Яхъя Мөхәммәтгали улы Халитовның тууына 90 ел (1929–2016)

– 90 лет со дня рождения писателя, переводчика, заслуженного работника культуры ТАССР, РСФСР Яхъи Мухамметгалиевича Халитова (1929–2016)

24 август = 24 августа

Шагыйрь Галиәхмәт Шаһиәхмәт улы Шаһигә (Шаһиәхмәтовка) 70 яшь (1949)

– 70 лет поэту Галиахмету Шагиахметовичу Шаги (Шагиахметову) (1949)

25 август = 25 августа

Дин эшлеклесе, Россиянең Үзәк Европа төбәкләре мөселманнары Диния нәзарәте рәисе, мөфти Равил Исмәгыйль улы Гайнетдингә (Гайнетдиновка) 60 яшь (1959)

– 60 лет религиозному деятелю, председателю Духовного управления мусульман Центрально-Европейского региона России, муфтию Равилю Исмагиловичу Гайнетдину (Гайнутдинову) (1959) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С. 106-108)

28 август = 28 августа

Тел галиме Риза (Ризаэтдин) Сәләхетдин улы Газизовның тууына 125 ел (1894–1981)

– 125 лет со дня рождения языковеда Ризы (Ризаэтдина) Салахутдиновича Газизова (1894– 1981)

28 август = 28 августа

Рәссам, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Исмәгыйль Минтаһир улы Хәлиулловның тууына 90 ел (1929–2009)

– 90 лет со дня рождения живописца, заслуженного деятеля искусств ТАССР Исмагила Минтагировича Халиуллова (1929–2009)

28 август = 28 августа

Рәссам-проектлаучы, дизайнер, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Александр Петрович Леухинга 70 яшь (1949)

– 70 лет художнику-проектировщику, дизайнеру, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Александру Петровичу Леухину (1949)

30 август = 30 августа

Скрипкачы, драматург, җәмәгать эшлеклесе Вәли (Мөхәммәтвәли) Закир (Мөхәммәтзакир) улы Апанаевның тууына 130 ел (1889–1922)

– 130 лет со дня рождения скрипача, драматурга, общественного деятеля Вали (Мухаммадвали) Закировича (Мухаммадзакировича) Апанаева (1889–1922)

30 август = 30 августа

Дәүләт эшлеклесе, икътисад фәннәре докторы Равил Фатыйх улы Моратовка 70 яшь (1949)

– 70 лет государственному деятелю, доктору экономических наук Равилю Фатыховичу Муратову (1949)

31 август = 31 августа

Рус язучысы Александр Николаевич Радищевның тууына 270 ел (1749–1802). Татар бәге Кунай нәселеннән. Ике тапкыр Казан губернасында була

– 270 лет со дня рождения русского писателя Александра Николаевича Радищева (1749–1802). Потомок татарского князя Куная. Дважды проездом бывал в Казанской губернии

31 август = 31 августа

Рәссам Фәрит Хәмит улы Гаимовка 70 яшь (1949)

– 70 лет живописцу Фариду Хамитовичу Гаимову (1949)

СЕНТЯБРЬ

3 сентябрь = 3 сентября

Әдәбият галиме, филология фәннәре докторы, Татарстанның атказанган фән эшлеклесе, Татарстан Фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы Наил Мансур улы Вәлиевкә 70 яшь (1949)

– 70 лет литературоведу, доктору филологических наук, заслуженному деятелю науки Татарстана, действительному члену Академии наук Татарстана Наилю Мансуровичу Валееву (1949)

5 сентябрь = 5 сентября

Тәрҗемәче Наилә Фәрид кызы Краевага 70 яшь (1949)

– 70 лет переводчице Наиле Фаридовне Краевой (1949)

7 сентябрь = 7 сентября

Рәссам Рәшит Гыйльметдин улы Апиевның тууына 80 ел (1939–1995)

– 80 лет со дня рождения живописца Рашида Гильмутдиновича Апиева (1939–1995)

7 сентябрь = 7 сентября

Актриса, ТАССРның атказанган артисты Гөлчәһрә Әхмәт кызы Байкинаның тууына 120 ел (1899–1998)

– 120 лет со дня рождения актрисы, заслуженной артистки ТАССР Гульчахры Ахмедовны Байкиной (1899–1998)

8 сентябрь = 8 сентября

Актриса, ТАССРның халык артисты Анна Михайловна Пешкованың тууына 100 ел (1919–1988)

– 100 лет со дня рождения актрисы, народной артистки ТАССР Анны Михайловны Пешковой (1919–1988)

11 сентябрь = 11 сентября

Гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы Камил Назыйм улы Акмановка 70 яшь (1949)

– 70 лет художнику декоративно-прикладного искусства Камилю Назимовичу Акманову (1949)

11 сентябрь = 11 сентября

Тәрҗемәче, филология фәннәре кандидаты Гәүһәрия Мөхәммәт кызы Хәсәновага 60 яшь (1959)

– 60 лет переводчице, кандидату филологических наук Гаухарии Мухамметовне Хасановой (1959)

12 сентябрь = 12 сентября

Композитор, пианист, педагог, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Александр Сергеевич Миргородскийның тууына 75 ел (1944–1994)

– 75 лет со дня рождения композитора, пианиста, педагога, заслуженного деятеля искусств ТАССР Александра Сергеевича Миргородского (1944–1994)

13 сентябрь = 13 сентября

Хокук белгече, гражданлык хокукы докторы, профессор Дмитрий Иванович Мейерның тууына 200 ел (1819–1856)

– 200 лет со дня рождения юриста, доктора гражданского права, профессора Дмитрия Ивановича Мейера (1819–1856)

13 сентябрь = 13 сентября

Композитор, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Шамил Камил улы Шәрифуллинның тууына 70 ел (1949–2007)

– 70 лет со дня рождения композитора, заслуженного деятеля искусств Республики Татарстан, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Шамиля Камиловича Шарифуллина (1949–2007)

15 сентябрь = 15 сентября

Тарихчы, археолог, этнограф, тарих фәннәре докторы Михаил Георгиевич Худяковның тууына 125 ел (1894–1936)

– 125 лет со дня рождения историка, археолога, этнографа, доктора исторических наук Михаила Георгиевича Худякова (1894–1936)

16 сентябрь = 16 сентября

Шагыйрь Шәүкәт Гаделша улы Гаделша (Сибгатуллин)га 70 яшь (1949)

– 70 лет поэту Шавкату Гадельшевичу Гадельше (Сибгатуллину) (1949)

17 сентябрь = 17 сентября

Шагыйрь, табиб, Татарстан Республикасының атказанган табибы Марс Хәммәтюныс улы Хафизовка 70 яшь (1949)

– 70 лет поэту, врачу, заслуженному врачу Республики Татарстан Марсу Хаматюнусовичу Хафизову (1949)

19 сентябрь = 19 сентября

Геолог, минералогия докторы, профессор, Казан университеты каршындагы Табигать белемнәре җәмгыяте президенты Александр Антонович Штукенбергның тууына 175 ел (1844–1905)

– 175 лет со дня рождения ученого-геолога, доктора минералогии, профессора, президента Общества естествоиспытателей при Казанском университете Александра Антоновича Штукенберга (1844–1905)

19 сентябрь = 19 сентября

Актер, ТАССРның халык, РСФСРның атказанган артисты Әнвәр Сәгъди улы Фәсхетдиновның тууына 100 ел (1919–1995)

– 100 лет со дня рождения актера, народного артиста ТАССР, заслуженного артиста РСФСР Анвара Сагдиевича Фасхутдинова (1919–1995)

22 сентябрь = 22 сентября

Язучы, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Шамил Җиһанша улы Рәкыйповның тууына 90 ел (1929–2005)

– 90 лет со дня рождения писателя, заслуженного работника культуры РСФСР Шамиля Зиганшевича Ракипова (1929–2005)

25 сентябрь = 25 сентября

Язучы Мөсәгыйть Мостафинның тууына 110 ел (1909–1941)

– 110 лет со дня рождения писателя Мусагита Мустафина (1909–1941)

26 сентябрь = 26 сентября

Балет артисты, театр белгече, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Владимир Николаевич Горшковка 70 яшь (1949)

– 70 лет артисту балета, театроведу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Владимиру Николаевичу Горшкову (1949)

27 сентябрь = 27 сентября

Режиссер, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Габдулла Фәтхулла улы Йосыповның тууына 120 ел (1899–1969)

– 120 лет со дня рождения режиссера, заслуженного деятеля искусств ТАССР Габдуллы Фатхулловича Юсупова (1899–1969)

ОКТЯБРЬ

2 октябрь = 2 октября

Тел галиме, педагог, «Татар теле грамматикасы» һәм ике томлы татарча-русча сүзлек авторы Александр Алексеевич Троянскийның тууына 240 ел (1779–1824)

– 240 лет со дня рождения языковеда-ученого, педагога, автора «Грамматики татарского языка» и 2-х томного татарско-русского словаря Александра Алексеевича Троянского (1779–1824)

2 октябрь = 2 октября

Нефтьче-геолог, СССР Дәүләт премиясе лауреаты Сергей Петрович Егоровның тууына 120 ел (1899–1969)

– 120 лет со дня рождения геолога-нефтяника, лауреата Государственной премии СССР Сергея Петровича Егорова (1899–1969)

3 октябрь = 3 октября

Шагыйрь, Башкортстан АССРның халык шагыйре, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Сәйфи (Сәйфетдин) Фәттах улы Кудаш (Кудашев)ның тууына 125 ел (1894–1993)

– 125 лет со дня рождения поэта, народного поэта Башкирской АССР, заслуженного работника культуры РСФСР Сайфи (Сайфетдина) Фаттаховича Кудаша (Кудашева) (1894–1993)

3 октябрь = 3 октября

*9*0 ел элек Зеленодольск район газетасы «Зеленодольская правда» чыга башлады (1929)

– 90 лет со дня начала выхода Зеленодольской районной газеты «Зеленодольская правда» (1929)

5 октябрь = 5 октября

Рәссам, ТАССРның һәм Россия Федерациясенең халык рәссамы, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Искәндәр Вәлиулла улы Рәфыйковның тууына 90 ел (1929–2018)

– 90 лет со дня рождения живописца, народного художника ТАССР и Российской Федерации, заслуженного деятеля искусств ТАССР, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Искандера Валиулловича Рафикова (1929–2018) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2004. – Казань: Милли китап, 2003. – С. 33-36)

5 октябрь = 5 октября

Рәссам Валериан Николаевич Киргизинга 70 яшь (1949)

– 70 лет живописцу Валериану Николаевичу Киргизину (1949)

6 октябрь = 6 октября

Шагыйрь Рөстәм Гаделҗан улы Сүлтигә (Сүлтиевкә) 50 яшь (1969)

– 50 лет поэту Рустему Гадельзяновичу Сультееву (1969)

7 октябрь = 7 октября

Шагыйрь, Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре, А.Алиш исемендәге әдәби бүләк лауреаты Рәшит Гаффар улы Бәшәргә (Бәшәревкә) 70 яшь (1949)

– 70 лет поэту, заслуженному работнику культуры Республики Татарстан, лауреату литературной премии им. А.Алиша Рашиту Гафаровичу Башару (Башарову) (1949)

7 октябрь = 7 октября

Әдәбият галиме, тәнкыйтьче, педагог, филология фәннәре докторы Өлфәт Мәгъсүмҗан улы Закирҗановка 60 яшь (1959)

– 60 лет литературоведу, литературному критику, педагогу, доктору филологических наук Альфату Магсумзяновичу Закирзянову (1959)

12 октябрь = 12 октября

Тел галиме, филология фәннәре кандидаты Равия Самат кызы Абдуллинага 70 яшь (1949)

– 70 лет языковеду, кандидату филологических наук Равии Саматовне Абдуллиной (1949)

15 октябрь = 15 октября

Режиссер, педагог, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Ришат Нуриәхмәт улы Хаҗиәхмәтовка 80 яшь (1939)

– 80 лет режиссеру, педагогу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Ришату Нуриахметовичу Хазиахметову (1939)

18 октябрь = 18 октября

Монументаль сәнгать рәссамы, гамәли-бизәлеш сәнгате остасы Рәбига Зәйдулла кызы Кругляковага 80 яшь (1939)

– 80 лет художнику-монументалисту, мастеру декоративно-прикладного искусства Рабиге Зайдулловне Кругляковой (1939)

18 октябрь = 18 октября

Шагыйрь Әхмәт Саттар улы Саттар (Саттаров)ның тууына 80 ел (1939–2018)

– 80 лет со дня рождения поэта Ахмета Саттаровича Саттара (Саттарова) (1939–2018)

19 октябрь = 19 октября

Гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы Галина Владимировна Богородскаяга 70 яшь (1949)

– 70 лет художнику декоративно-прикладного искусства Галине Владимировне Богородской (1949)

20 октябрь = 20 октября

Рәссам Игорь Александрович Никитинның тууына 130 ел (1889–1947)

– 130 лет со дня рождения живописца Игоря Александровича Никитина (1889–1947)

20 октябрь = 20 октября

«Молодежь Татарстана» (1992 елның 7 февраленә кадәр «Комсомолец Татарии») газетасы чыга башлауга 100 ел (1919). 2014 елның 1 гыйнварыннан ул ябыла (чыгудан туктый)

– 100 лет со дня выхода первого номера газеты «Молодежь Татарстана» (до 7 февраля 1992 г. «Комсомолец Татарии) (1919). С 1 января 2014 года выпуск газеты прекратился

22 октябрь = 22 октября

Хикәяләр авторы, журналист-тәнкыйтьче Лотфи (Лотфулла) Карибулла улы Гаделнең (Гаделевнең) тууына 125 ел (1894–?)

– 125 дет со дня рождения автора рассказов, журналиста-переводчика Лотфи (Лотфуллы) Карибулловича Гаделя (Гаделова) (1894–?)

24 октябрь = 24 октября

Рәссам, график, гамәли-бизәлеш сәнгате рәссамы Людмила Викторовна Купряхинага 60 яшь (1959)

– 60 лет живописцу, графику, художнику декоративно-прикладного искусства Людмиле Викторовне Купряхиной (1959)

25 октябрь = 25 октября

Актер, ТАССРның халык, РСФСРның атказанган артисты Гали Ислам улы Надрюковның тууына 110 ел (1909–1989)

– 110 лет со дня рождения актера, народного артиста ТАССР, заслуженного артиста РСФСР Гали Исламовича Надрюкова (1909–1989)

26 октябрь = 26 октября

Хирург, медицина фәннәре докторы, профессор, РСФСРның атказанган фән эшлеклесе Иван Владимирович Домрачевның тууына 130 ел (1889–1960)

– 130 лет со дня рождения хирурга, доктора медицинских наук, профессора, заслуженного деятеля науки РСФСР Ивана Владимировича Домрачева (1889–1960)

27 октябрь = 27 октября

Педагог, педагогия фәннәре докторы, профессор, ТАССР һәм РСФСРның атказанган укытучысы Рәшит Әхәт улы Исламшинга 80 яшь (1939)

– 80 лет педагогу, доктору педагогических наук, профессору, заслуженному учителю ТАССР и РСФСР Рашиту Ахатовичу Исламшину (1939)

27 октябрь = 27 октября

Татарстан Республикасының халык рәссамы, Казакъстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе, Шаньтоу (Кытай) университетының шәрәфле профессоры, Казакъстан Республикасы Сәнгать

академиясе академигы, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Камил Вәлиәхмәт улы Муллашевка 75 яшь (1944)

– 75 лет народному художнику Республики Татарстан, заслуженному деятелю искусств Республики Казахстан, почетному профессору университета г. Шаньтоу (Китай), академику Академии художеств Республики Казахстан, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Камилю Валиахметовичу Муллашеву (1944)

28 октябрь = 28 октября

Баянчы, композитор, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Марс Андреевич Макаровның тууына 80 ел (1939–2016)

– 80 лет со дня рождения баяниста, композитора, заслуженного деятеля искусств ТАССР Марса Андреевича Макарова (1939–2016)

30 октябрь = 30 октября

Революция хәрәкәтләре эшлеклесе, Казанда профсоюз хәрәкәтен оештыручыларның берсе Абрам Павлович Комлевның тууына 140 ел (1879–1918)

– 140 лет со дня рождения революционера, одного из организаторов профсоюзов в Казани Абрама Павловича Комлева (1879–1918)

30 октябрь = 30 октября

Хакимият-хуҗалык җитәкчесе Шәһивәли Гали улы Башкировның тууына 125 ел (1894–1938)

– 125 лет со дня рождения административно-хозяйственного руководителя Шахивали Галеевича Башкирова (1894–1938)

октябрь

Г.Ибраһимов исемендәге Тел, әдәбият һәм сәнгать институты оештырылуга 80 ел (1939)

– 80 лет со дня образования Института языка, литературы и искусств им. Г.Ибрагимова (1939) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 1999. – Казань: Милли китап, 1998. – С.125-129)

октябрь

Казан дәүләт мәдәният институты ачылуга 50 ел (1969)

– 50 лет со дня организации Казанского государственного института культуры (1969)

НОЯБРЬ

1 ноябрь = 1 ноября

Шагыйрь Шәрәф Хасиятулла улы Мөдәрриснең (Мөдәррисовның) тууына 100 ел (1919–1963)

– 100 лет со дня рождения поэта Шарафа Хасиятулловича Мударриса (Мударрисова) (1919–1963)

1 ноябрь = 1 ноября

60 ел элек Казан телестудиясе үзенең тапшыруларын күрсәтә башлый (1959)

– 60 лет со дня открытия Казанской телестудии (1959)

2 ноябрь = 2 ноября

Актер, режиссер, ТАССР һәм РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Гали Кәрим улы Хөсәеневнең тууына 100 ел (1919–2001)

– 100 лет со дня рождения актер, режиссера, заслуженного деятеля искусств ТАССР и РСФСР, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Гали Каримовича Хусаинова (1919–2001)

2 ноябрь = 2 ноября

Скрипкачы, дирижер, композитор, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстан Республикасының халык артисты Фоат Хәмит улы Әбүбәкеревкә 75 яшь (1944)

– 75 лет скрипачу, дирижеру, композитору, заслуженному деятелю искусств ТАССР, народному артисту Республики Татарстан Фуату Хамитовичу Абубакирову (1944)

2 ноябрь = 2 ноября

Язучы Рәмзия Гайсә кызы Габделхаковага 60 яшь (1959)

– 60 лет писательнице Рамзии Гайсиновне Габдулхаковой (1959)

4 ноябрь = 4 ноября

Режиссер, педагог Исхак Гобәйдулла улы Һилаловның тууына 120 ел (1899–1966)

– 120 лет со дня рождения режиссера, педагога Исхака Губайдулловича Илялова (1899–1966)

4 ноябрь = 4 ноября

Артист Дамир Салих улы Хәйруллинның тууына 80 ел (1939–1966)

– 80 лет со дня рождения артиста Дамира Салиховича Хайруллина (1939–1966)

5 ноябрь = 5 ноября

Дирижер, ТАССРның халык, Россия Фererациясенең атказанган артисты, М.Җәлил исемендәге Татар академия дәүләт опера һәм балет театрының баш дирижеры Ренат Салават улы Салаватовка 70 яшь (1949)

– 70 лет дирижеру, народному артисту ТАССР, заслуженному артисту Российской Федерации, главному дирижеру Татарского академического

государственного театра оперы и балета им. М.Джалиля Ренату Салаватовичу Салаватову (1949)

10 ноябрь = 10 ноября

Музыка-театр эшлеклесе, М.Җәлил исемендәге Татар академия дәүләт опера һәм балет театры директоры, Россия Федерациясенең атказанган мәдәният хезмәткәре Рәүфәл Сабир улы Мөхәммәтҗановка 70 яшь (1949)

– 70 лет музыкально-театральному деятелю, директору Татарского академического государственного театра оперы и балета им. М.Джалиля, заслуженному работнику культуры Российской Федерации Рауфалю Сабировичу Мухаметзянову (1949)

12 ноябрь = 12 ноября

Рәссам, Татарстан Республикасының атказанган сәнгать эшлеклесе Миңнехан Габдулла улы Шәйдуллинга 80 яшь (1939)

– 80 лет живописцу, заслуженному деятелю искусств Республики Татарстан Минныхану Габдулловичу Шайдуллину (1939)

12 ноябрь = 12 ноября

График, рәссам Шамил Шәһит улы Мотыйгуллинга 60 яшь (1959)

– 60 лет графику, живописцу Шамилю Шагитовичу Мутигуллину (1959)

15 ноябрь = 15 ноября

Тәрҗемәче, РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре Фәния Гариф кызы Гайнанованың тууына 90 ел (1929–2007)

– 90 лет со дня рождения переводчицы, заслуженного работника культуры РСФСР Фании Гарифовны Гайнановой (1929–2007)

15 ноябрь = 15 ноября

Россия Федерациясенең халык рәссамы, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты, Татарстан Республикасы Мәдәният министрлыгының Б.И.Урманче исемендәге премиясе лауреаты, Россия Сәнгать академиясенең көмеш медале иясе Илдар Касыйм улы Зариповның тууына 80 ел (1939–2012)

– 80 лет со дня рождения народного художника Российской Федерации, заслуженного деятеля искусств ТАССР, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая, лауреата премии Министерства культуры РТ им. Б.И.Урманче, Серебряной медали Российской Академии художеств Ильдара Касимовича Зарипова (1939–2012) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2014. – Казань: Милли китап, 2013. – С.118-122)

15 ноябрь = 15 ноября

Балет артисты, педагог, ТАССРның халык артисты Виталий Николаевич Бортяковка 70 яшь (1949)

– 70 лет артисту балета, педагогу, народному артисту ТАССР Виталию Николаевичу Бортякову (1949)

17 ноябрь = 17 ноября

Тел галиме, педагог, филология фәннәре докторы, профессор Латыйф Җәләлетдин улы Җәләйнең (Җәләлетдиновның) тууына 125 ел (1894–1966)

– 125 лет со дня рождения ученого-языковеда, педагога, доктора филологических наук, профессора Латыфа Залялетдиновича Заляя (Залялетдинова) (1894–1966)

17 ноябрь = 17 ноября

Актер Фәрит Исмәгыйль улы Мәмәш (Мәмәшев)нең тууына 75 ел (1944–2004)

– 75 лет со дня рождения актера Фарида Исмагиловича Мамяшева (1944–2004)

18 ноябрь = 18 ноября

Казанда беренче электр трамвае йөри башлауга 120 ел (1899)

– 120 лет со дня появления в Казани первого электрического трамвая (1899)

18 ноябрь = 18 ноября

Актер, Татарстан Республикасының халык артисты Тимергали Зиннур улы Зиннуровның тууына 70 ел (1949–2017)

– 70 лет со дня рождения актера, народного артиста Республики Татарстан Тимергали Зиннуровича Зиннурова (1949–2017)

19 ноябрь = 19 ноября

График, сәнгать белгече, А.Туманов исемендәге премия лауреаты Марат Искәндәр улы Мингалиевкә 50 яшь (1969)

– 50 лет графику, искусствоведу, лауреату премии им. А.Туманова Марату Искандаровичу Мингалееву (1969)

23 ноябрь = 23 ноября

Шагыйрь, җәмәгать эшлеклесе, алтын приискалары хуҗасы Дәрдмәнд (Мөхәммәтзакир Мөхәммәтсадыйк улы Рәмиев)нең тууына 160 ел (1859–1921)

– 160 лет со дня рождения поэта, общественного деятеля, золотопромышленника Дэрдменда (Мухаммадзакира Мухаммасадыковича Рамиева) (1859–1921) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С.119-124)

25 ноябрь = 25 ноября

Композитор Фәридә Рөстәм кызы Фәизованың тууына 60 ел (1959–2006)

– 60 лет со дня рождения композитора Фариды Рустемовны Фаизовой (1959–2006)

26 ноябрь = 26 ноября

Драматург, язучы, ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе Шәриф Нургали улы Хөсәеновның тууына 90 ел (1929–1999)

– 90 лет со дня рождения драматурга, писателя, заслуженного деятеля искусств ТАССР Шарифа Нургалиевича Хусаинова (1929–1999)

27 ноябрь = 27 ноября

Рәссам Владимир Иванович Кочуновның тууына 90 ел (1929–2011)

– 90 лет со дня рождения живописца Владимира Ивановича Кочунова (1929–2011)

28 ноябрь = 28 ноября

Этнограф, географ, тарихчы, тарих фәннәре докторы, ТАССРның атказанган фән эшлеклесе, Бөтенсоюз география җәмгыятенең шәрәфле әгъзасы Николай Иосифович Воробьевның тууына 125 ел (1894–1967)

– 125 лет со дня рождения этнографа, географа, историка, доктора исторических наук, заслуженного деятеля науки ТАССР, почетного члена Всесоюзного географического общества Николая Иосифовича Воробьева (1894–1967)

29 ноябрь = 29 ноября

Химик-органик, химия докторы, профессор Егор Егорович Вагнерның тууына 170 ел (1849–1903)

– 170 лет со дня рождения химика-органика, доктора химии, профессора Егора Егоровича Вагнера (1849–1903)

ноябрь

Спас муниципаль районы Үзәк китапханәсе ачылуга 100 ел (1919)

– 100 лет со дня открытия Центральной библиотеки Спасского муниципального района (1919)

ноябрь

Татарстан Республикасының дәүләт сынлы сәнгать музее оештырылуга 60 ел (1959)

– 60 лет со дня организации Музея изобразительных искусств Республики Татарстан (1959) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С. 125-128)

ноябрь

Түбән Кама музыка училищесы ачылуга 50 ел (1969)
– 50 лет со дня открытия Нижнекамского музыкального училища (1969)

ДЕКАБРЬ

1 декабрь = 1 декабря

Дәүләт эшлеклесе, 1921–1924 елларда ТАССР Үзәк Башкарма Комитеты Президиумы рәисе Рәүф Әхмәтсабир улы Сабировның тууына 125 ел (1894–1937)

– 125 лет со дня рождения государственного деятеля, председателя Президиума ЦИК ТАССР в 1921–1924 годах Рауфа Ахметсабировича Сабирова (1894–1937)

4 декабрь = 4 декабря

Рәссам, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Игорь Васильевич Щетининга 60 яшь (1959)

– 60 лет живописцу, лауреату Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Игорю Васильевичу Щетинину (1959)

6 декабрь = 6 декабря

Механика гыйлеме белгече, Татарстан Фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы, Татарстанның, РФнең атказанган фән эшлеклесе Юрий Геннадьевич Коноплевка 80 яшь (1939)

– 80 лет ученому в области механики, академику Академии наук Татарстана, заслуженному деятелю науки Татарстана, РФ Юрию Геннадьевичу Коноплеву (1939)

7 декабрь = 7 декабря

График, рәссам Вячеслав Степанович Гецевка 80 яшь (1939)

– 80 лет графику, живописцу Вячеславу Степановичу Гецеву (1939)

8 декабрь = 8 декабря

Рәссам, педагог Павел Петрович Беньковның тууына 140 ел (1879–1949)

– 140 лет со дня рождения живописца, педагога Павла Петровича Бенькова (1879–1949)

9 декабрь = 9 декабря

Революция хәрәкәтләре эшлеклесе, Казанда чыккан «Рабочий» газетасын оештыручы һәм аның беренче редакторы Виктор Александрович Тихомировның тууына 130 ел (1889–1919)

– 130 лет со дня рождения революционера, создателя и первого редактора казанской газеты «Рабочий» Виктора Александровича Тихомирова (1889–1919)

11 декабрь = 11 декабря

Педагог, балалар язучысы, тәрҗемәче, дәреслекләр авторы Гариф Вәгыйз улы Богдановның тууына 130 ел (1889–1955)

– 130 лет со дня рождения педагога, детского писателя, переводчика, автора учебников Гарифа Вагизовича Богданова (1889–1955)

11 декабрь = 11 декабря

Актер, язучы, тәрҗемәче, ТАССР, РСФСР һәм СССРның халык артисты Габдулла Рухулла улы Шамуковның тууына 110 ел (1909–1981)

– 110 лет со дня рождения актера, писателя, переводчика, народного артиста ТАССР, РСФСР и СССР Габдуллы Рухулловича Шамукова (1909–1981) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С. 129-133)

12 декабрь = 12 декабря

Язучы Локман Әхмәт улы Бадыйкшановның тууына 100 ел (1919–2015)

– 100 лет со дня рождения писателя Лукмана Ахметовича Бадыкшанова (1919–2015)

13 декабрь = 13 декабря

50 ел элек Чаллыда Кама автомобиль заводы (КамАЗ) төзелә башлый (1969)

– 50 лет назад началось строительство Камского автомобильного завода (КамАЗ) в Набережных Челнах (1969)

16 декабрь = 16 декабря

Дирижер, кларнетчы, педагог, ТАССР һәм РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, ТАССРның халык артисты, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Хәсби Вәли улы Фазлуллинның тууына 110 ел (1909–1995)

– 110 лет со дня рождения дирижера, кларнетиста, педагога, заслуженного деятеля искусств ТАССР и РСФСР, народного артиста ТАССР, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Хасби Валиевича Фазлуллина (1909–1995) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С.134-136)

23 декабрь = 23 декабря

РСФСР һәм СССРның халык рәссамы, РФ Сәнгать Академиясенең хакыйкый әгъзасы, ТАССР һәм РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, СССРның Дәүләт, РСФСРның И.Е.Репин исемендәге, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премияләре лауреаты Харис Габдрахман улы Якуповның тууына 100 ел (1919–2010)

– 100 лет со дня рождения народного художника РСФСР и СССР, действительного члена Академии искусств РФ, заслуженного деятеля

искусств ТАССР и РСФСР, лауреата Государственных премий СССР, РСФСР им. И.Е.Репина, Татарстана им. Г.Тукая Хариса Абдрахмановича Якупова (1919–2010) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С. 141-146)

26 декабрь = 26 декабря

Тел галиме, шагыйрь Нигъмәт Хәкимнең (Нигъмәтулла Гыйниятулла улы Хәкимовның) тууына 130 ел (1889–1937)

– 130 лет со дня рождения языковеда, поэта Нигмата Хакима (Нигматуллы Гиниятулловича Хакимова) (1889–1937)

28 декабрь = 28 декабря

Актриса, ТАССРның халык, РСФСРның атказанган артисты Галимә Вафа кызы Ибраһимованың тууына 110 ел (1909–1984)

– 110 лет со дня рождения актрисы, народной артистки ТАССР, заслуженной артистки РСФСР Галимы Вафовны Ибрагимовой (1909–1984) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С. 147-149)

28 декабрь = 28 декабря

Казанда телеграф эшли башлауга 160 ел (1859)

– 160 лет со дня открытия в Казани первой телеграфной станции (1859)

29 декабрь = 29 декабря

Татарстанның халык язучысы, Татарстанның, РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе, Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе лауреаты Нәкый Сираҗетдин улы Исәнбәтнең (Закировның) тууына 120 ел (1899–1992)

– 120 лет со дня рождения народного писателя Татарстана, заслуженного деятеля искусств ТАССР, РСФСР, лауреата Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая Наки Сиразетдиновича Исанбета (Закирова) (1899–1992) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 2009. – Казань: Милли китап, 2008. – С. 150-156)

29 декабрь = 29 декабря

Актриса, режиссер, ТАССРның халык артисты Зәкия Хафиз кызы Туишевага 100 яшь (1919)

– 100 лет актрисе, режиссеру, народной артистке ТАССР Закии Хафизовне Туишевой (1919)

31 декабрь = 31 декабря

Актер, ТАССР һәм РСФСРның халык артисты Камал Шнең (Камал Ситдыйк улы Сәлахетдиновның) тууына 120 ел (1899–1968)

– 120 лет со дня рождения актера, народного артиста ТАССР и РСФСР Камала Ш (Камала Ситдиковича Салахутдинова) (1889–1968) (См.: Татарстан: Истәлекле һәм онытылмас даталар календаре=Календарь знаменательных и памятных дат. 1999. – Казань: Милли китап, 1998. – С. 97-101)

31 декабрь = 31 декабря

Механика гыйлеме белгече, физика-математика фәннәре докторы, профессор, ТАССР һәм РСФСРның атказанган фән эшлеклесе Корбан Закир улы Галимовның тууына 110 ел (1909–1986)

– 110 лет со дня рождения ученого в области механики, доктора физико-математических наук, профессора, заслуженного деятеля науки ТАССР, РСФСР, одного из создателей научного направления по нелинейной механике оболочек Курбана Закировича Галимова (1909–1986)

31 декабрь = 31 декабря

Химик-органик, химия фәннәре докторы, Татарстан Фәннәр академиясенең әгъза-мөхбире, ТАССРның атказанган фән һәм техника эшлеклесе, СССРның Дәүләт премиясе лауреаты Борис Евгеньевич Ивановның тууына 90 ел (1929–2000)

– 90 лет со дня рождения химика-органика, доктора химических наук, члена-корреспондента Академии наук Татарстана, заслуженного деятеля науки и техники ТАССР, лауреаты Государственной премии СССР Бориса Евгеньевича Иванова (1929–2000)

декабрь

Кукмара муниципаль районының Үзәк китапханәсе ачылуга 100 ел (1919)

– 100 лет со дня открытия Центральной библиотеки Кукморского муниципального района (1919)

2019 елда тула:
В 2019 году исполняется:

Төрки шагыйрь Йосыф Хас Хаҗиб Баласагунлының тууына 1000 ел (1019–1021 еллар–үлгән елы мәгълүм түгел), аның «Котадгу белек» («Бәхет турында белем») әсәре иҗат ителүгә 950 ел (1069). Бу – төрки халыклар әдәбияты тарихындаербөтен итеп шигырь белән язылган һәм безгә мәгълүм булган иң борынгы беренче зур әсәр

– 1000 лет со дня рождения тюркского поэта Юсуфа Хас Хаджиба Баласагуни (1019–1021 гг. – год смерти неизвестен), 950 лет лет со дня создания его произведения «Кутадгу билиг» («Знание о счастье»; 1069)

Күренекле татар шагыйре Мөхәммәдьярның «Төхфәи мәрдан» поэмасы иҗат ителүгә 480 ел (1539)

– 480 лет со времени создания поэмы «Тухваи мардан» («Подарок джигитов») известного татарского поэта Мухаммедьяра (1539)

Шагыйрь Габдинең тууына 340 ел (1679–XVIII йөзнең беренче чиреге)

– 340 лет со дня рождения поэта Габди (1679–I четверть XVIII в.)

Оренбург төбәгендәге татар мәдәнияте үзәге Каргалы бистәсенә (Сәгыйть бистәсе; хәзер Оренбург өлкәсенең Сакмар районы Татар Каргалысы авылы) нигез салынуга 275 ел (Сенатның 1744 елгы 8 август указы)

– 275 лет со времени основания Каргалинской слободы (Сеитовская слобода, Сеитов Посад; ныне село Татарская Каргала Сакмарского района Оренбургской области) – центра татарской культуры в Оренбургском крае (указ Сената от 8 августа 1744 года)

270 ел элек Мишә (Нырты) бакыр эретү заводы төзелә (1749)

– 270 лет со времени постройки Мешинского (Ныртинского) медеплавильного завода (1749)

Архитектор Фома Иванович Петондиның тууына 225 ел (1794–1874). Ул 1834–1844 елларда Казан губернасы архитекторы, 1844–1860 елларда Казан губернасының төзелеш һәм юл комиссиясе архитекторы була

– 225 лет со дня рождения архитектора Фомы Ивановича Петонди (1794–1874). Он в 1834–1844 гг. – казанский губернский архитектор, в 1844–1860 гг. – архитектор в казанской строительной и дорожной комиссии

Шагыйрь, дин эшлеклесе Һибәтулла Сәетбаттал угылы Салихов (Һибәтулла Сәетбаттал, Һибәтулла Каргалый, Һибәтулла ишан)ның тууына 225 ел (1794–1867)

– 225 лет со дня рождения поэта, религиозного деятеля Хибатуллы Саидбатталовича Салихова (псевд. – Хибатулла Саидбаттал, Хибатулла Каргалый, Хибатулла ишан) (1794–1867)

Геолог-минералог, медицина докторы, профессор Петр Иванович Вагнерның тууыуына 220 ел (1799–1876)

– 220 лет со дня рождения геолога-минералога, доктора медицины, профессора Петра Ивановича Вагнера (1799–1876)

Оренбург сәүдәгәре, җәмәгать эшлеклесе Гани (Габделгани) Мөхәммәтгали улы Хөсәеневнең тууына 180 ел (1839–1902)

– 180 лет со дня рождения оренбургского купца, общественного деятеля Гани (Габдельгани) Мухаммадгалиевича Хусаинова (1839–1902)

180 ел элек Казан икътисад җәмгыяте оештырыла (1839)
– 180 лет со дня основания Казанского экономического общества (1839)

Казан университеты типографиясендә Александр (Мирза Мөхәммәдгали) Казем-Бекның «Грамматика турецко-татарского языка» исемле китабы басылуга 180 ел (1839)
– 180 лет со дня издания в типографии Казанского университета книги Александра Казем-Бека «Грамматика турецко-татарского языка» (1839)

Казанда Печән базары мәчете төзелүгә 170 ел (1849)
– 170 лет со дня строительства мечети на Сенном базаре в Казани (1849)

Казандагы Мария (Беренче Казан) кыз балалар гимназиясе ачылуга 160 ел (1859)
– 160 лет со дня открытия Мариинской (Первой Казанской) женской гимназии (1859)

Дин әһеле һәм җәмәгать эшлеклесе, педагог Мөхлисә Бубый (Нигъмәтуллина)ның тууына 150 ел (1869–1937))
– 150 лет со дня рождения религиозного и общественного деятеля, педагога Мухлисы Буби (Нигматуллиной) (1869–1937)

Рәссам, педагог Александр Михайлович Кокоревның тууына 150 ел (1869–1944)
– 150 лет со дня рождения живописца, педагога Александра Михайловича Кокорева (1869–1944)

150 ел элек Казан университеты каршында табигать фәннәре белгечләренең җәмгыяте оеша (1869)
– 150 лет со дня создания Общества естествоиспытателей при Казанском университете (1869)

«Казанский биржевой листок» газетасы чыга башлауга 150 ел (1869–1892)
– 150 лет со дня выхода газеты «Казанский биржевой листок» (1869–1892)

Язучы, драматург Ярулла Вәлинең тууына 140 ел (1879–1937)
– 140 лет со дня рождения писателя, драматурга Яруллы Вали (1879–1937)

Шагыйрь, педагог Сабир (Габдессабир) Фәхретдин улы Габделмәневнең тууына 140 ел (1879–1917)
– 140 лет со дня рождения поэта, педагога Сабира (Габдессабира) Фахрутдиновича Габдельманова (1879–1917)

Әхмәт Уразаев-Кормашиның «Таһир илә Зөһрә» поэмасы язылуга 140 ел (1879)

– 140 лет поэме Ахмета Уразаева-Курмаши «Тахир-Зухра» (1879)

Казан университетында Юридик җәмгыять оештырылуга 140 ел (1879)

– 140 лет со дня создания Юридического общества при Казанском университете (1879)

Дәүләт эшлеклесе, публицист, 1920 елда ТАССР Үзәк Башкарма Комитеты Президиумы рәисе Борһан Хөснетдин улы Мансуровның тууына 130 ел (1889–1942)

– 130 лет со дня рождения государственного деятеля, публициста, председателя Президиума ЦИК ТАССР Бургана Хуснутдиновича Мансурова (1889–1942)

Драматург, журналист Әхмәт-Таҗетдин Рахманкуловның тууына 130 ел (1889–1940)

– 130 лет со дня рождения драматурга, журналиста Ахмета-Тажетдина Рахманкулова (1889–1940)

Актер, Хезмәт Батыры Мифтах Шаһи улы Әпсәләмовның тууына 125 ел (1894–1927)

– 125 лет со дня рождения актера, Героя Труда Мифтаха Шагеевича Абсалямова (1894–1927)

Рәссам, график, гамәли көнкүреш рәссамы Петр Михайлович Байбарышевның тууына 125 ел (1894–1942)

– 125 лет со дня рождения живописца, графика, художника декоративно-прикладного искусства Петра Михайловича Байбарышева (1894–1942)

Актер, ТАССРның атказанган артисты Зариф Заһир улы Закировның тууына 120 ел (1899–1975)

– 120 лет со дня рождения актера, заслуженного артиста ТАССР Зарифа Загировича Закирова (1899–1975)

Рәссам, сынчы, театр һәм кино рәссамы Марат Шәрип улы Рахманкуловның тууына 110 ел (1909–2003)

– 110 лет со дня рождения живописца, скульптора, художника театра и кино Марата Шариповича Рахманкулова (1909–2003)

Актер Габдулла Фәйзрахман улы Сәгыйтовның тууына 110 ел (1909–1943)

– 110 лет со дня рождения актера Абдуллы Файзрахмановича Сагитова (1909–1943)

Рәссам Гаффар Хафиз улы Сәитовның тууына 110 ел (1909–1942)
– 110 лет со дня рождения художника Гафара Хафизовича Саитова (1909–1942)

Аксубай муниципаль районы Үзәк китапханәсе ачылуга 100 ел (1919)
– 100 лет со дня образования Центральной библиотеки Аксубаевского муниципального района (1919)

Мөслим муниципаль районы Үзәк китапханәсе оештырылуга 75 ел (1944)
– 75 лет со дня образования Центральной библиотеки Муслюмовского муниципального района (1944)

Әгерҗе муниципаль районы Үзәк китапханәсе ачылуга 70 ел (1949)
– 70 лет со дня образования Центральной библиотеки Агрызского муниципального района (1949)

Түбәндә исемнәре күрсәтелгән
якташларыбыз – Советлар Союзы һәм Россия Федерациясе
Геройларының 2019 елда юбилейлары була:*

В 2019 году исполняется Героям
Советского Союза и Российской Федерации – нашим землякам:**

Мансур Һидият улы Абдуллинның тууына 100 ел (15.09.1919–1996)
– 100 лет со дня рождения Мансура Идиятовича Абдуллина (15.09.1919–1996)

Хәмит Шәмсетдин улы Әһлиуллинның тууына 100 ел (20.03.1919–1943)
– 100 лет со дня рождения Хамида Шамсутдиновича Аглиуллина (20.03.1919–1943)

Абдуләхәт Үмәр улы Аббасовның тууына 90 ел (30.09.1929–1996)
– 90 лет со дня рождения Абдулихата Умаровича Аббасова (30.09.1929–1996

Григорий Александрович Абызовның тууына 100 ел (14.01.1919–1999)
– 100 лет со дня рождения Григория Александровича Абызова (14.01.1919–1999)

Василий Игнатьевич Белоусовның тууына 100 ел (01.01.1919–1981)
– 100 лет со дня рождения Василия Игнатьевича Белоусова (01.01.1919–1981)

Василий Петрович Борисовның тууына 90 ел (10.01.1929–30.03.2001)
– 90 лет со дня рождения Василия Петровича Борисова (10.01.1929–30.03.2001)

Әгъзам Җиһанша улы Вәлиевнең тууына 100 ел (10.04.1919–1986)
– 100 лет со дня рождения Агзама Зиганшевича Валеева (10.04.1919–1986)

Ибраһим Галим улы Газизуллинның тууына 100 ел (03.06.1919–1944)
– 100 лет со дня рождения Ибрагима Галимовича Газизуллина (03.06.1919–1944)

Сергей Кондратьевич Горюновның тууына 120 ел (07.10.1899–1967)
– 120 лет со дня рождения Сергея Кондратьевича Горюнова (07.10.1899–1967)

Петр Алексеевич Днепровның тууына 100 ел (16.01.1919–1974)

– 100 лет со дня рождения Петра Алексеевича Днепрова (16.01.1919–1974)

Михаил Ефимович Дряничкинның тууына 110 ел (04.12.1909–1945)
– 110 лет со дня рождения Михаила Ефимовича Дряничкина (04.12.1909–1945)

Михаил Григорьевич Елисеевның тууына 120 ел (07.11.1899–1943)
– 120 лет со дня рождения Михаила Григорьевича Елисеева (07.11.1899–1943)

Петр Артемьевич Ивановның тууына 110 ел (1909–1944)
– 110 лет со дня рождения Петра Артемьевича Иванова (1909–1944)

Тамерлан Кәрим улы Ишмөхәммәтовның тууына 100 ел (08.08.1919–1995)
– 100 лет со дня рождения Тамерлана Каримовича Ишмухамедова (08.08.1919–1995)

Әхмәдулла Хаҗи улы Ишмөхәммәтовның тууына 100 ел (07.11.1919–1952)
– 100 лет со дня рождения Ахмадуллы Хозеича (Хазиевича) Ишмухаметова (07.11.1919–1952)

Галимҗан Камали улы Камалиевның тууына 100 ел (15.07.1919–1993)
– 100 лет со дня рождения Галимзяна Камалеевича Камалеева (15.07.1919–1993)

Эдуард Павлович Княгиничевның тууына 90 ел (29.11.1929–2000)
– 90 лет со дня рождения Эдуарда Павловича Княгиничева (29.11.1929–2000)

Степан Петрович Комлевның тууына 100 ел (08.04.1919–1944)
– 100 лет со дня рождения Степана Петровича Комлева (08.04.1919–1944)

Анатолий Михайлович Коняевның тууына 110 ел (30.03.1919–1992)
– 100 лет со дня рождения Анатолия Михайловича Коняева (30.03.1919–1992)

Павел Степанович Коростелевның тууына 100 ел (24.04.1919–1995)
– 100 лет со дня рождения Павла Степановича Коростелева (24.04.1919–1995)

Михаил Васильевич Красавинның тууына 100 ел (22.10.1919–1992)

– 100 лет со дня рождения Михаила Васильевича Красавина (22.10.1919–1992)

Тимерәй Кубакай улы Кубакаевның тууына 100 ел (01.07.1919–1943)

– 100 лет со дня рождения Тимирая Кубакаевича Кубакаева (01.07.1919–1943)

Николай Евгеньевич Кульчицкийның тууына 90 ел (27.07.1929–1982)

– 90 лет со дня рождения Николая Евгеньевича Кульчицкого (27.07.1929–1982)

Александр Петрович Кулясовның тууына 100 ел (10.03.1919–1945)

– 100 лет со дня рождения Александра Петровича Кулясова (10.03.1919–1945)

Григорий Михайлович Машанинның тууына 100 ел (13.02.1919–1988)

– 100 лет со дня рождения Григория Михайловича Машанина (13.02.1919–1988)

Гатаулла Мирзаһит улы Минаев (Николай Сергеевич Орлов)ның тууына 100 ел (29.12.1919–1982)

–100 лет со дня рождения Гатауллы Мирзахитовича Минаева (Николая Сергеевича Орлова) (29.12.1919–1982)

Павел Андреевич Мироновның тууына 100 ел (12.12.1919–1945)

– 100 лет со дня рождения Павла Андреевича Миронова (12.12.1919–1945)

Кузьма Васильевич Новоселовның тууына 100 ел (08.02.1919–1985)

– 100 лет со дня рождения Кузьмы Васильевича Новоселова (08.02.1919–1985)

Иван Андреевич Норкинның тууына 100 ел (24.09.1919–2002)

– 100 лет со дня рождения Ивана Андреевича Норкина (24.09.1919–2002)

Наум Григорьевич Пейсаховскийның тууына 110 ел (10.04.1909–1999)

– 110 лет со дня рождения Наума Григорьевича Пейсаховского (10.04.1909–1999)

Василий Григорьевич Пискуновның тууына 100 ел (28.02.1919–1994)

– 100 лет со дня рождения Василия Григорьевича Пискунова (28.02.1919–1994)

Фәйзерахман Әхмәтҗан улы Сабировның тууына 100 ел (05.09.1919–1990)

– 100 лет со дня рождения Файзрахмана Ахмедзяновича Сабирова (05.09.1919–1990)

Сәйтнәфи Сәидвәлиевнең тууына 100 ел (29.05.1919–1983)
– 100 лет со дня рождения Сейтнафе Сейтвелиева (29.05.1919–1983)

Василий Иванович Сиговның тууына 100 ел (22.06.1919–1987)
– 100 лет со дня рождения Василия Ивановича Сигова (22.06.1919–1987)

Михаил Владимирович Суднишниковның тууына 100 ел (21.11.1919–1985)
– 100 лет со дня рождения Михаила Владимировича Суднишникова (21.11.1919– 1985)

Сергей Михайлович Фадеевның тууына 100 ел (08.04.1919–1952)
– 100 лет со дня рождения Сергея Михайловича Фадеева (08.04.1919–1952)

Нурулла Гарифулла улы Фазлаевның тууына 110 ел (06.03.1909–1997)
– 100 лет со дня рождения Нуруллы Гарифулловича Фазлаева (06.03.1909–1997)

Павел Григорьевич Фроловның тууына 110 ел (17.07.1909–1991)
– 110 лет со дня рождения Павла Григорьевича Фролова (17.07.1909–1991)

Филипп Михайлович Черокмановның тууына 120 ел (16.11.1899–1978)
– 120 лет со дня рождения Филиппа Михайловича Черокманова (16.11.1899–1978)

Галимҗан Нургаяз улы Шаһвәлиевнең тууына 100 ел (23.12.1919–1982)
– 100 лет со дня рождения Галимзяна Нургаязовича Шагвалеева (23.12.1919–1982)

Россия Федерациясе Герое Виктор Федорович Еринның тууына 75 ел (17.01.1944–2018)
– 75 лет со дня рождения Героя Российской Федерации Виктора Федоровича Ерина (17.01.1944–2018)

*** Геройларның тормыш юллары турындагы очеркларны кара:**

Ханин Л. Советлар Союзы Геройлары – Татарстан уллары. – Казан: Татар. китап нәшр., 1966. – 640 б.

Советлар Союзы геройлары – якташларыбыз: әдәби докум. очерклар һәм язмалар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1990. – 680 б.

**** Очерки о жизненном пути Героев см.:**

Герои Советского Союза – наши земляки: сб. докум. очерков и зарисовок: в 3-х кн. /сост. З.И.Гильманов, А.К.Айнутдинов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1982–1985.

Батырлар китабы = Книга Героев. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2000. – 395 б. – На татар. и рус. яз.

Ханин Л. Герои Советского Союза – сыны Татарии. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1963. – 680 с.

Герои Казани = Казан Каһарманнары /авт.-сост.: М.В.Черепанов, Е.В.Панов. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2018. – 335 с., с ил.

Түбәндә исемнәре күрсәтелгән якташларыбыз – Дан ордены тулы кавалерларының 2019 елда юбилейлары була:*

В 2019 году исполняется кавалерам ордена Славы трех степеней – нашим землякам:*

Николай Федорович Пестоновның тууына 120 ел (19.05.1899–1974)
– 120 лет со дня рождения Николая Федоровича Пестонова (19.05.1899–1974)

*** Геройларның тормыш юллары турындагы очеркларны кара:**
*** Очерки о жизненном пути Героев см.:**

Кавалеры ордена Славы трех степеней = Дан орденының тулы кавалерлары. – Казань: Книга Памяти, 2005. – 247 с. – На рус. и татар. яз.

Түбәндә исемнәре күрсәтелгән якташларыбыз – Социалистик Хезмәт Геройларының 2019 елда юбилейлары була:*

В 2019 году исполняется Героям Социалистического труда – нашим землякам:*

Нургали Барый улы Бариевның тууына 100 ел (01.01.1919–1998)
– 100 лет со дня рождения Нургали Бариевича Бариева (01.01.1919–1998)

Геннадий Сергеевич Баштанюкка 70 яшь (22.10.1949)
– 70 лет Геннадию Сергеевичу Баштанюку (22.10.1949)

Александр Иванович Бирюлинның тууына 90 ел (08.12.1929–1992)
– 90 лет со дня рождения Александра Ивановича Бирюлина (08.12.1929–1992)

Шакир Гали улы Галиевнең тууына 100 ел (02.06.1919–1988)
– 100 лет со дня рождения Шакира Галеевича Галеева (02.06.1919–1988)

Самат Сәмигулла улы Гатауллинга 90 яшь (10.07.1929)
– 90 лет Самату Самигулловичу Гатауллину (10.07.1929)

Мөгаллим Минһаҗ улы Гыймазовның тууына 100 ел (03.01.1919–1982)
– 100 лет со дня рождения Мугаллима Мингазовича Гимазова (03.01.1919–1982)

Әхәт Шәрифулла улы Гобәйдуллинның тууына 100 ел (02.11.1919–1983)
– 100 лет со лня рождения Ахата Шарифулловича Губайдуллина (02.11.1919–1983)

Сафиулла Сәлимулла улы Гобәйдуллинның тууына 90 ел (15.08.1929–2010)
– 90 лет со дня рождения Сафиуллы Салимулловича Губайдуллина (15.08.1929–2010)

Николай Иванович Захаровның тууына 90 ел (20.09.1929–2002)
– 90 лет со дня рождения Николая Ивановича Захарова (20.09.1929–2002)

Елизавета Гурьевна Ласточкинаның тууына 150 ел (05.06.1869–1967)
– 150 лет со дня рождения Елизаветы Гурьевны Ласточкиной (05.06.1869–1967)

Николай Васильевич Лемаевның тууына 90 ел (01.11.1929–2000)

– 90 лет со дня рождения Николая Васильевича Лемаева (01.11.1929–2000)

Мисбах Мәүли улы Мәүлиевнең тууына 90 ел (10.02.1929–2011)
– 90 лет со дня рождения Мисбаха Мавлеевича Мавлеева (10.02.1929–2011)

Аркадий Васильевич Мариничның тууына 110 ел (18.12.1909–1989)
– 110 лет со дня рождения Аркадия Васильевича Маринича (18.12.1909–1989)

Равил Мифтах улы Низаметдиновның тууына 90 ел (10.03.1929–1993)
– 90 лет со дня рождения Равиля Мифтаховича Низаметдинова (10.03.1929–1993)

Леонтий Степанович Петровның тууына 110 ел (1909–1986)
– 110 лет со дня рождения Леонтия Степановича Петрова (1909–1986)

Вафа Сафа улы Сафинның тууына 100 ел (23.10.1919–2003)
– 100 лет со дня рождения Вафы Сафиновича Сафина (23.10.1919–2003)

Любовь Евгеньевна Смирновага 75 яшь (16.07.1944)
– 75 лет Любовь Евгеньевне Смирновой (16.07.1944)

Николай Алексеевич Соболевның тууына 100 ел (05.05.1919–2007)
– 100 лет со дня рождения Николая Алексеевича Соболева (05.05.1919–2007)

Андрей Александрович Хабаровның тууына 100 ел (15.05.1919–1998)
– 100 лет со дня рождения Андрея Александровича Хабарова (15.05.1919–1998)

Гыйльми Шакир улы Шакировның тууына 90 ел (1929–1991)
– 90 лет со дня рождения Гильми Шакировича Шакирова (1929–1991)

Владимир Александрович Энгельгардның тууына 125 ел (03.12.1894–1984)
– 125 лет со дня рождения Владимира Александровича Энгельгарда (03.12.1894–1984)

Түбәндә исемнәре күрсәтелгән
якташларыбыз – Хезмәт Даны ордены тулы кавалерларының 2019 елда юбилейлары була:*
В 2019 году исполняется
полным кавалерам ордена Трудовой Славы – нашим землякам:*

Виктор Кузьмич Проценконың тууына 80 ел (16.06.1939–2007)
– 80 лет со дня рождения Виктора Кузьмича Проценко (16.06.1939–2007)

Данил Зияф улы Фәтхуллинга 70 яшь (02.01.1949)
– 70 лет Данилу Зияфовичу Фатхуллину (02.01.1949)

*** Геройларның тормыш юллары турындагы очеркларны кара:**
*** Очерки о жизненном пути Героев см.:**

Герои Социалистического Труда и полные кавалеры ордена Трудовой Славы – наши земляки = Социалистик Хезмәт геройлары һәм Хезмәт даны орденының тулы кавалерлары – безнең якташларыбыз. – Казань, 2003. – 232 с. – На рус. и татар. яз.

Герои Труда Татарии 1920–1938 гг.: док. очерки. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1974. – 304 с.

Герои Социалистического Труда (1938–1978 гг.): (док. очерки). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1980. – 383 с.

Герои Социалистического Труда Татарии: док. очерки. Кн.2. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 352 с.

19 гыйнвар | **Хөсәен Уразиков**
19 января | **Хусаин Уразиков**
1894–1977
тууына 125 ел
125 лет со дня рождения

Татар театры тарихында бай иҗат мирасы калдырган олы шәхесләребезнең берсе Хөсәен Ибраһим улы Уразиков 1894 елның 7 (19) гыйнварында Саратов губернасының Дергачев өязе Сәфәр авылында туа. 1908 елда Җаек (Уральск) шәһәренә күчеп китә; биредә мәдрәсәдә укый, бер үк вакытта рус мәктәбендә дә дәресләр ала.

Х.Уразиков Самара театр студиясендә укуын К.Тинчурин һәм З.Солтанов җитәкчелегендә башлап җибәрә һәм аны 1920 елда тәмамлый. Аннары төрле шәһәрләрдә – Хива, Бохара, Ташкент, Алма-Ата, Бишкәк, Оренбург, Мәскәү, Әстерхан татар театрларында эшли. 1930 елдан – Казанда, Татар академия театрында. 1944–1948 елларда театрның сәнгать җиткчесе була.

Х.Уразиков – күренекле, мәшһүр артист. Илле еллык сәхнә эшчәнлеге дәверендә аның тарафыннан барлыгы 160 ка якын роль уйналган. Артистның осталык диапазоны гаҗәеп киң, төрле характердагы образлар аша күпкырлы таланты ачыла. Шуларның Ишан, Мисбах хаҗи (К.Тинчурин, «Зәңгәр шәл», «Җилкәнсезләр»), Колый Тархан, Бикәмәт (Н.Исәнбәт, «Хуҗа Насретдин», «Зифа»), Имәнкол, Биктимер (Т.Гыйззәт, «Наемщик», «Ташкыннар») кебекләре – татар артисты тудырган иң гүзәл образлар.

Шул ук вакытта Х.Уразиков рус һәм чит ил классиклары әсәрләрендә дә зур һәм җаваплы рольләр башкара. Алар арасында – Вурм (Ф.Шиллер, «Мәкер һәм мәхәббәт»), Глостер (У.Шекспир, «Король Лир»), Левшин, Иван Коломийцев (М.Горький, «Дошманнар», «Соңгылар») һ.б.

Режиссер буларак Х.Уразиковның беренче тәҗрибәсе 1922 елда башлана. Ул Алма-Атада К.Тинчуринның «Сакла, шартламасын» комедиясен сәхнәләштерә. Ә профессиональ режиссура белән 1935 елдан шөгыльләнә – Татар академия театрында К.Тинчуринның «Беренче чәчәкләр» драмасын куя, Т.Гыйззәтнең «Данлы көннәр» (1936), Е.Амантов һәм К.Тумашева белән берлектә Н.Исәнбәтнең «Хуҗа Насретдин» (1940), К.Симоновның «Безнең шәһәрнең егете», Н.Исәнбәтнең «Идегәй» (1941) трагедиясен, М.Гали белән берлектә «Каюм Насыри» һ.б. спектакльләрне сәхнәләштерә.

Х.Уразиков тарафыннан куелган спектакльләрнең күбесе заман темасына багышланган. Ул сәхнәләштергән М.Әмирнең «Миңлекамал»,

Б.Лавреневның «Диңгездәгеләр өчен», М.Кәримнең «Ялгыз каен», Н.Исәнбәтнең «Зифа», Ш.Шаһгалинең «Таң атканда», Ш.Хөсәеновның «Зөбәйдә – адәм баласы» кебек әсәрләр заман проблемалары белән бәйләнгән. Кайбер спектакльләрне ул берничә тапкыр кабатлап та куя.

Х.Уразиков 1933–1965 елларда Казан театр училищесында укыта.

Х. Уразиковның киң һәм күпкырлы иҗаты югары бәяләнә: 1945 елда аңа ТАССРның халык артисты, 1950 елда РСФСРның атказанган артисты дигән мактаулы исемнәр, 1957 елда Ленин ордены бирелә.

Х. И.Уразиков 1977 елның 24 августында вафат була.

В ряду выдающихся деятелей татарской театральной культуры имя Хусаина Уразикова занимает особое место. Он родился 7 (19) января 1894 года в деревне Сафаровка Дергачевского уезда Саратовской губернии (ныне Саратовская область). В 1908 году переезжает в город Уральск, где учебу в медресе совмещает с занятиями в русской школе.

В 1920 году Х.Уразиков окончил Самарскую театральную студию, учился у К.Тинчурина и З.Султанова. Затем работал в татарских театрах Хивы, Бухары, Ташкента, Оренбурга, Алма-Аты, Бишкека, Астрахани, Москвы. С 1930 года – актер и режиссер Татарского академического театра. В 1944–1948 годах – его художественный руководитель.

Х.Уразиков – признанный мастер татарской сцены. За пятьдесят лет сценической деятельности им было сыграно около 160 ролей. В разнообразных по масштабам и характеру ролям раскрывается разносторонний талант актера. Созданные Х.Уразиковым образы – Ишан, Мисбах хаджи («Голубая шаль», «Без ветрил» К.Тинчурина), Колый Тархан и Бикамет («Ходжа Насретдин» и «Зифа» Н.Исанбета), Иманкул, Биктимер («Наемщик», «Потоки» Т.Гиззата) и многие другие – вошли в золотой фонд лучших актерских работ татарского театра.

Х.Уразиков исполняет также большие роли в спектаклях русских и зарубежных авторов, среди которых – Вурм (Ф.Шиллер «Коварство и любовь»), Глостер (У.Шекспир «Король Лир»), Левшин, Иван Коломийцев (М.Горький «Враги», «Последние») и др.

Первые режиссерские опыты Х.Уразикова относятся к 1922 году. Он ставит комедию «Берегись, взорвется» К.Тинчурина в Алма-Ате. А профессионально заниматься режиссурой начал в 1935 году, когда на сцене Татарского академического театра поставил драму «Первые цветы» К.Тинчурина. Х. Уразиков осуществил постановки пьес: «Данлы көннәр» («Славная эпоха») Т.Гиззата (1936), совместно с Е.Амантовым и К.Тумашевой – комедии «Ходжа Насретдин» Н.Исанбета (1940), «Безнең

шәһәрнең егете» («Парень из нашего города») К.Симонова, трагедии «Идегей» Н.Исанбета (1941), «Каюм Насыри» совместно с М.Гали и др.

Режиссерская деятельность Х.Уразикова пронизана духом современности. Режиссер подмечает и понимает все изменения, происходящие вокруг, подвергает глубокому анализу все новое в окружающем его мире. Такие спектакли Х.Уразикова, как «Минникамал» М.Амира, «Диңгездәгеләр өчен» («За тех, кто в море») Б.Лавренева, «Ялгыз каен» («Одинокая береза») М.Карима, «Зифа» Н.Исанбета, «Таң атканда» («На заре») Ш.Шахгали, «Зөбәйдә – адәм баласы» («Зубайда – дитя человеческое») Ш.Хусаинова и другие, являются отражением его знания и понимания современности. Некоторые постановки возобновлялись им же по несколько раз.

В 1933–1965 годах Х.Уразиков преподает в Казанском театральном училище.

Широкая и многогранная деятельность Х.И.Уразикова была высоко оценена: в 1945 году ему было присвоено почетное звание народного артиста ТАССР, в 1950 году – заслуженного артиста РСФСР; в 1957 году он удостоен Ордена Ленина.

Х.И.Уразиков умер 24 августа 1977 года.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан, 2014. – 584 б. – Уразиков Хөсәен Ибраһим улы. – Б. 495-511.

Арсланов Г. Тылсым. Татар театры: режиссерлар һәм драматурглар. – Казан: Мәгариф, 2008. – 287 б. – Онытылмас спектакльләр. Хөсәен Уразиков. – Б. 141-165.

Галиәсгар Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры. 100 ел: альбом: 2 томда. Т.2. – Казан: Заман; Татар. кит. нәшр., 2009. – 567 б.: фотолар б-н. – Уразиков Хөсәен Ибраһим улы. – Б. 133.

Корбан Р. Театр сәнгатенең көзгесе //Шәһри Казан. – 1994. – 1 февр.

Галимҗанова Л. Театр тарихында аның исеме мәңгелек //Шәһри Казан. – 2004. – 27 февр.

Арсланов М.Г. Актер. Режиссер. Драматург. Педагог: очерк жизни и творчества Хусаина Уразикова. – Казань, 2006. – 240 с.

Арсланов М.Г. Хусаин Уразиков: очерк жизни и творчества. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1986. – 168 с.

Арсланов Г. Хусаин Уразиков //Народные артисты. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1980. – С. 328-331.

Гимранова Д. Феномен Уразикова //Известия Татарстана. – 1994. – 25 янв.

12 март **Кондрат Евдокимович Максимов**
12 марта **1894–1981**
туына 125 ел
125 лет со дня рождения

Рәссам Кондрат Евдокимович Максимов 1894 елның 12 мартында Вятка губернасы Уржум өязе Шишкино авылында туа. 1914–1917 елларда (бүленеп) Казан сынлы сәнгать мәктәбендә укый. 1917–1927 елларда туган авылында сал агызучы булып эшли.

1927–1929 елларда Лениград рәссамы М.М.Гужавин җитәкчелегендә яңадан нәкышь белән шөгыльләнә.

1930–1935 елларда ул Казанда сал агызу тәҗрибә станциясендә хезмәт куя.

К.Максимов 1930 нчы еллар уртасыннан нәкышь сәнгате өлкәсендә актив эшли башлый, Бөек Ватан сугышы елларында Татарстан районнарында йөри, миниатюр этюдлар циклын яза (100гә якын әсәр), шулар нигезендә тыл хезмәтчәннәренә багышланган «Салларда» (1943), «Урман кисүчеләрнең төн куну урыны», «Орлык фондына ашлык тапшыру» (икесе дә – 1944) исемле зур картиналар иҗат итә.

1940 нчы еллар уртасында рәссам соңрак үз иҗатында үзәк урынны алган пейзаж жанрына мөрәҗәгать итә. К.Максимовның зур мирасында Кавказ, Кырым, Украина, рус Төньягы пейзажлары да аз түгел, урта рус пейзажы аңа аеруча якын. Ул картиналарында Татарстанның Идел-Кама киңлекләрен, Вятка урманнарын тасвирлый. К.Максимов И.И.Шишкин нигез салган рус реалистик пейзажы традицияләрен дәвам итә, үстерә: «Кама» (1945), «Арыш» (1953), «Урманлы офыклар» (1953), «Вятка киңлекләре» (1969), «Чыршы урманында көн уртасы» һ.б. Иҗатының зур өлеше камера-лирик һәм экияти-романтик характерда: «Абага чәчәк аткан төн» (1946), «Аленушка» (1950), «Тыелган урман» (1959), «Алабуга. 1918 елда кызыл партизаннарны аткан урын» (1967) һ.б. пейзажларында тирән сагыш чагыла.

К.Максимов шулай ук табигатьне, күптөрле чәчәкләр һәм җиләк-җимешләр дөньясын тасвирлаучы натюрморт жанрында да уңышлы эшли.

К.Е.Максимов күпсанлы күргәзмәләрдә катнаша: 1928 һәм 1929 елларда Ленинградта, Мәскәүдә Бөтенроссия һәм РСФСРның автономияле 16 республикасы күргәзмәләре, Казандагы барлык республика күргәзмәләре. Берничә мәртәбә аның шәхси күргәзмәләре куела.

Әсәрләре Татарстан Республикасының Милли музеенда, Татарстанның Сынлы сәнгать музеенда, Яр Чаллы һәм Әлмәттә картиналар галереяларында саклана.

К.Е.Максимовка 1957 елда ТАССРның атказанган сәнгать эшлеклесе, 1960 елда ТАССРның халык рәссамы, 1974 елда РСФСРның атказанган рәссамы дигән мактаулы исемнәр бирелә. Ул Хезмәт Кызыл Байрагы ордены, «За доблестный труд в Великой Отчественной войне 1941–1945 гг.» медале белән бүләкләнә.

К.Е.Максимов 1981 елның 1 октябрендә вафат була.

Живописец Кондрат Евдокимовч Максимов родился 12 марта 1894 года в деревне Шишкино Уржумского уезда Вятской губернии. В 1914–1917 годах (с перерывами) учится в Казанской художественной школе. В 1917–1927 годах работает на лесосплаве в родной деревне.

В 1927–1929 годах возобновляет занятия живописью под руководством ленинградского художника М.М.Гужавина.

В 1930–1935 годах работает в Казани на опытной станции лесосплава.

С середины 1930-х годов К.Максимов начинает активно заниматься живописью. В годы Великой Отечественной войны выезжает в районы Татарстана. Создает обширный цикл миниатюрных этюдов (около 100 произведений), на основе которых позднее были написаны его полотна «На плотах» (1943), «Ночлег лесорубов», «Сдача зерна в семенной фонд» (оба – 1944), посвященные труженикам тыла.

В середине 1940-х годов художник обращается к жанру пейзажа, который стал основным в его творчестве. В обширном наследии К.Максимова немало пейзажей Кавказа, Крыма, Украины, русского Севера, особенно близка мастеру тема среднерусской полосы. Художник запечатлел на своих полотнах берега и просторы Волги и Камы, вятские леса. К.Максимов последовательно развивает традиции русского реалистического пейзажа, основоположником которого является И.И.Шишкин: «Кама» (1945), «Рожь» (1953), «Лесные дали» (1953), «Вятские просторы» (1969), «Полдень в сосновом лесу» (1973) и др. В его творчестве немало произведений камерно-лирического и сказочно-романтического характера: «Ночь, когда цветет папортник» (1946), «Аленушка» (1950), «Заповедный лес» (1959), «Елабуга. Место расстрела красных партизан в 1918 году» (1967). К.Максимов плодотворно работает также в жанре натюрморта, отображающего многообразный мир цветов и плодов.

К.Максимов – участник многих выставок: в 1928 и 1929 годах в Ленинграде, всероссийских выставках, выставках шестнадцати автономных республик РСФСР в Москве, республиканских выставок в Казани и др. Произведения художника хранятся в Национальном музее РТ, Государственном музее изобразительных искусств РТ, картинных галереях городов Набережные Челны и Альметьевск.

К.Е.Максимов удостоен почетных званий: заслуженный деятель искусств ТАССР (1957), народный художник РСФСР (1960). Награжден Орденом Трудового Красного Знамени, медалью «За доблестный труд в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.».

К.Е.Максимов умер 1 октября 1981 года.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Хәеров Г. Кондрат Максимовның кышкы ызбасы //Татарстан. – 2016. – № 2. – Б. 68-71.

Галиуллина М. Йөрәгендә шаулый кара урман //Мәдәни җомга. – 2014. – 20 июнь (№ 24). – Б. 12.

Кара урман шавыннан иркәләнде күңеле: [Сынлы сәнгать музеенда К.Максимовның 110 еллгына багышланган күргәзмә тур.] //Мәдәни җомга. – 2004. – 9 апр. (№ 14). – Б. 12.

Братышева В. Матурлык җырчысы: Татарстанның халык рәссамы К.Максимовның тууына – 100 ел //Шәһри Казан. – 1994. – 15 март.

Червонная С.М. Художники Советской Татарии: (мастера изобразительного искусства Союза художников ТАССР). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 464 с. – Максимов Кондрат Евдокимович. – С. 205-208.

Народный художник ТАССР Кондрат Евдокимович Максимов: 75 лет со дня рождения. 40 лет творческой деятельности: каталог выставки /авт. вступ. ст. и сост. А.Б.Файнберг. – Казань, 1970.

Хаиров А. Зимняя избушка Кондрата Максимова //Татарстан. – 2016. – № 2. – С.74-77.

Черняева Е. Счастье в каждом в змахе кисти: [в Музее изобразительных искусств открылась выставка, посвященная 110-й годовщине со дня рождения художника] //Звезда Поволжья. – 2004. – 16-22 сент. – С. 4.

Христофоров И. Казань должна гордиться своими художниками: [о творчестве художника К.Максимова и проблеме сохранения его произведений] //Конец недели. – 2000. – 11 нояб.

Казаков В. Немного солнца от «уходящей натуры» //Респ. Татарстан. – 1994. – 12 марта.

Сафин М. И кистью, и душой //Сов. Культура. – 1981. – 18 авг. – С.4.

март **Мәхбүбҗамал Акчурина**
Махбубджамал Акчурина
1869–1948
туууына 150 ел
150 лет со дня рождения

Беренче рус революциясе елларында матбугатка килгән хатын-кызлар арасында Мәхбүбҗәмал Акчурина үзенчәлекле урын биләп тора. Ул бик күп тармаклы атаклы Акчуриннар нәселеннән; 1869 елның март аенда Саратов губернасы Кузнецк өязе Димау авылы имамы гаиләсендә туа. Башлангыч белемне атасыннан ала, соңрак үзлегеннән укып, туган авылында мөгаллимә була.

1892 елда аны Самара губернасындагы Савинка авылына кияүгә биргәннәр. Монда да ул укытучылык эшен дәвам итә; гомерен кызлар укытуга багышлый, хатын-кызларны агарту-тәрбияләү эшенә актив керешә, үзенең әсәрләре белән матбугатта да күренә башлый.

М.Акчуринаның әдәби эшчәнлеге берничә юнәлештә бара. 1908 елдан башлап ул Оренбургта чыга торган «Шура», соңга таба Казандагы «Сөембикә» журналларында бала тәрбиясе, гаилә-көнкүреш гигиенасы мәсьәләләренә багышланган мәкаләләрен бастыра.

Шулай ук 1908–1915 еллар арасында көндәлек матбугат битләрендә, аерым басмалар булып әдибәнең реаль тормыш вакыйгаларына нигезләп язылган хикәя һәм очерклары дөнья күрә. Язучының проза әсәрләре арасында «Мишәрләр тормышыннан бер ләүхә (күренеш)» һәм «Шәфкатьсез ата, яки мишәрләр тормышы» хикәяләре игътибарга лаек. 1914 елда басылып чыккан (беренчесе – «Шура» журналында, икенчесе – аерым басма булып Оренбургта) бу әсәрләрдә мишәр авылы тормышында булган вакыйгалар сурәтләнә, татар хатын-кызларының аяныч тормышы күрсәтелә.

М. Акчуринаның 1911 елда «Шура» журналында басылган «Иске әдәбиятымыз» исемле очеркы игътибарга лаек. Ул, матбугатта беренчеләрдән булып, халык авыз иҗаты әсәрләрен җыю, язма мирасыбызны барлау һәм өйрәнү кирәклеге турында яза. «Сәйфелмөлек», «Таһир илә Зөһрә» поэмаларына тулы анализ ясый. Язучы мондый әсәрләрнең әхлакый кыйммәтен күрсәтә, аларның бөтен халыкка, бигрәк тә яшь буыннарга әхлакый-эстетик тәрбия чыганагы булуына аеруча игътибар итә.

Октябрьдән соң М.Акчурина әдәби-публицистик иҗат эшеннән ераклаша. 1929 елда ул Баку шәһәренә күчеп китә һәм гомеренең соңгы көннәренә кадәр шунда яши.

М.Акчурина 1948 елда вафат була.

Среди писательниц, пришедших в литературу в годы первой русской революции, Махбубджамал Акчурина занимает особое место. Представительница знаменитого рода симбирских купцов Акчуриных, она родилась в марте 1869 года в деревне Дема Кузнецкого уезда Саратовской

губернии в семье муллы. Первоначальное образование получает от отца, занимается самообразованием, сама обучает девочек в родной деревне.

В 1892 году ее выдают замуж в деревню Савинка Самарской губернии, где она продолжает учительствовать.

Литературная деятельность М.Акчуриной охватывает разные аспекты. С 1908 года она публикует свои статьи, посвященные проблемам воспитания детей, гигиены семьи, жилища, в журналах «Шура» (Оренбург) и «Сююмбика» (Казань).

В 1908–1915 годах на страницах периодической печати и отдельными изданиями публикуются рассказы и очерки, созданные на основе реальных событий. Среди художественных произведений М.Акчуриной особое место занимают рассказы «Сцена из жизни мишарей» и «Жестокий отец, или Жизнь мишарей», опубликованные в 1914 году (первый – в журнале «Шура», второй – отдельным изданием в Оренбурге). В них отображены реальные картины жизни татарской (мишарской) деревни, описана нелегкая судьба татарской женщины.

Интересен очерк М.Акчуриной «Наша древняя литература», опубликованный в журнале «Шура» в 1911 году. В нем М.Акчурина одна из первых на страницах печати ставит вопрос о необходимости поиска, сбора и изучения произведений устного народного творчества и рукописного наследия. Писательница обращается к таким памятники древней литературы, как «Сайфульмулюк» и «Тагир Зухра», раскрывает значение произведений татарского народного творчества для нравственного и эстетического воспитания подрастающего поколения.

После октябрьских событий 1917 года М.Акчурина постепенно отходит от литературной деятельности. В 1929 году она переехала в Баку, где и прожила остаток своей жизни до 1948 года.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Акчурина М. Хаммал Ягъкуб; Кыз егълату (XVIII гасырның ахырында булган вакыйга); Таш кием; Мишәрләр тормышыннан бер ләүхә; Шәфкатьсез ата, яки мишәрләр тормышы; Көчсезләр, мәэюс вә пессимистларга гыйбрәт: [хикәяләр]; Иске әдәбиятымыз: [тәнкыйть мәкаләсе] //Өмет йолдызлары: XIX йөз ахыры һәм XX йөз башы татар хатын-кыз язучылары әсәрләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1988. – Б.70-131. – Биогр. белешмә. – Б.70-71.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т.1 / [төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 735 б. – Мәхбүбҗәмал Акчурина. – Б. 23.

Гайнуллин М. Татар әдипләре: (иҗат портретлары). – Казан: Татар. кит. нәшр., 1978. – 280 б. – Мәхбүпҗамал Акчурина. – Б. 211-216.

Рәми И., Даутов Р. Әдәби сүзлек: (элекке татар әдәбияты һәм мәдәнияте буенча кыскача белешмәлек). – Казан: Татар. кит. нәшр., 2001. – 399 б. – Акчурина Мәхбүбҗәмал. – Б. 13-14.

Махмутова А.Х. Женщины рода Акчуриных //Юсуф Акчура и симбирские купцы Акчурины.– Казань, 2017. – С. 141-149. – Махбубджамал Акчурина. – С. 144-147.

март **Әлмәт татар дәүләт драма театры Альметьевский татарский государственный драматический театр**

1944

оештырылуына 75 ел

75 лет со дня основания

Әлмәт шәһәренең киләчәктә кара алтын үзәге булачагы күздә тотылып, Әлмәт районы Башкарма комитеты 1944 елның 3 февралендә анда театр булдыру турында карар чыгара. ТАССР Министрлар Советы шул елның 20 мартында ул карарны раслый. Ул колхоз-совхоз театры буларак ачыла. 1951 елдан драма театры, 1985 елга кадәр күчмә театр була. Башта Мәдәният йортында урнаша, 1973 елда театрга яңа спектакльләр әзерләү өчен аерым эш бинасы бирелә. 1985 елда мәдәният йорты бинасы театр өчен үзгәртеп җиһазландырыла.

Труппа Казан театр училищесын тәмамлаучылардан һәм үзешчән сәнгатьтә катнашучылардан оеша. 1944 елның май ахырында Мәдәният йортында беренче спектакль – Р.Ишморатның «Кайту», 1945 елда М.Әмирнең «Миңлекамал» драмалары режиссер Ә.Галиев тарафыннан куелып, яңа коллективның иҗат мөмкинлекләрен күрсәтә.

1946–1950 елларда баш режиссер К.Халәпов Н.Гайсинның «Давыллар эчендә», «Таһир Биккинин», Э.Шамилнең «Егет сүзе», А.Әхмәтнең «Серләр» һ.б. пьесаларны сәхнәләштерә.

1950–1954 елларда театр репертуары А.Афиногеновның «Машенька», Ш.Камалның «Хаҗи әфәнде өйләнә» (режиссеры Т.Кичубаев), А.Арбузовның «Яшьлек белән очрашу» (режиссеры С.Булатов), И.Франконың «Урланган бәхет» (режиссеры Г.Йосыпов) һ.б. белән баетыла.

1954–1958 елларда театрның баш режиссеры булып Сәет Булатов эшли. Аның тарафыннан Ш.Камалның «Томан арты», С.Кальметовның «Соңгы очрашу», М.Хәсәновның «Нурихан», «Рамай», Ф.Бурнашның «Яшь йөрәкләр» пьесалары буенча куелган спектакльләр актерлар өчен җитди иҗат мәктәбенә әверелә.

Театрны 1963–1966 елларда җитәкләгән Г.Йосыпов коллективны профессиональ кадрлар белән тәэмин итүгә, актерлык осталыгын үстерүгә зур өлеш кертә. Театр репертуарында ул вакытта яшь драматурглар Г.Ахунов, А.Гыйләҗев, Т.Миңнуллин, Ш.Хөсәенов пьесалары куела башлый.

1969–1972, 1975–1983 елларда театрны Г.Хөсәенов җитәкли. Аның тарафыннан Г.Мөсреповның «Козы-көрпеш һәм Баян-сылу» трагедиясе, Ч.Айтматовның «Анам кыры», Ш.Бикчуринның «Тальян моңы», К.Гольдониның «Тылсымлы кыз», А.Гыйләҗевның «Кар астында салкын чишмә», Т.Миңнуллинның «Ай булмаса, йолдыз бар» (драматург, режиссеры Г.Хөсәенов, төп рольне башкаручы Д.Кузаева Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясенә лаек булалар), Ж.Ануйның «Антигона» әсәрләре буенча куелган спектакльләр театрны яңа биеклеккә күтәрә, коллективның җитлеккәнлеген күрсәтә.

1983–1988 елларда баш режиссер булып Рөстәм Абдуллаев эшли. Аның тарафыннан куелган К.Тинчуринның «Җилкәнсезләр», Б.Васильевның «Ә таңнар гүзәл тынлыкта иде», Н.Фәттахның «Сармат кызы Сәринә» пьесалары җәмәгатьчелектә киң яңгыраш таба.

1964–1976 елларда 21 спектакль сәхнәләштергән Зәкия Туишева 1991 елда чираттагы режиссер булып театрга кайта һәм киң пландагы үзенчәлекле сәхнә полотноларын тудыруга ирешә. 1992 елда Казанда К.Тинчурин исемендәге республика театрлары фестивалендә З.Туишева тарафыннан куелган Ф.Бурнашның «Яшь йөрәкләр» спектакле уңыш казана.

Соңгы елларда баш режиссер булып К.Вәлиев, Г.Каюмов эшли.

Әлмәт – театры халыкара, бөтенроссия театр фестивальләрендә катнашып, лауреат дипломнары ала.

Әлмәт театры – Татарстанның танылган коллективларының берсе. Бүген ул театр сәнгатенең иң катлаулы жанрлары, формалары һәм стильләренә көче җитәрлек профессиональ труппасы булган тотрыклы, заманча театр. Шәһәрнең мәдәният һәм сәнгать үзәге.

3 февраля 1944 года Альметьевский районный Исполнительный комитет принимает решение об открытии в городе театра. 20 марта этого же года Совет Министров ТАССР это решение утверждает. Альметьевский театр начинает свою деятельность как колхозно-совхозный театр, в 1951 году преобразуется в драматический театр, до 1985 года работал как передвижной. Первоначально театр располагался в здании местного Дома культуры, в 1973 году получает собственное помещение, а в 1985 году для театра было переоборудовано здание Дома культуры.

Труппа формировалась из выпускников Казанского театрального училища и участников художественной самодеятельности. В конце мая 1944 года режиссером А.Галеевым был поставлен первый спектакль – «Кайту» («Возвращение») Р.Ишмурата, в 1945 году – «Минникамал» М.Амира,

заложившие основу репертуара и продемонстрировавшие творческие возможности нового коллектива.

В 1946–1950 годах главный режиссер К.Халяпов поставил пьесы «Давыллар эчендә» («В бурю»), «Тагир Биккинин» Н.Гайсина, «Егет сүзе», («Слово джигита») Э.Шамиля, «Серләр» («Тайны») А.Ахмета.

В 1950–1954 годах репертуар театра обогатился пьесами А.Афиногенова «Машенька», Ш.Камала «Хаҗи әфәнде өйләнә» («Хаджи-эфенди женится», режиссер Т.Кичубаев), А.Арбузова «Яшьлек белән очрашу» («Встреча с юностью», режиссер С.Булатов), И.Франко «Урланган бәхет» («Украденное счастье», режиссер Г.Юсупов) и др.

В 1954–1958 годах главным режиссером театра является Саид Булатов. Спектакли в его постановке – «Томан арты» Ш.Камала («За туманом»), «Соңгы очрашу» С. Кальметова («Последняя встреча»), «Нурихан», «Рамай» М. Хасанова, «Яшь йөрәкләр» Ф.Бурнаша («Молодые сердца») – становятся серьезной школой актерского мастерства.

Большой вклад в укрепление коллектива профессиональными кадрами, рост актерского мастерства внес Габдулла Юсупов, возглавлявший театр в 1963–1966 годы. При нем в театре организуется студия. В репертуаре театра появляются пьесы молодых драматургов Г.Ахунова, А.Гилязова, Т.Миннуллина, Ш.Хусаинова.

В 1969–1972, 1975–1983 годах театр возглавляет Гали Хусаинов. Поставленные им пьесы «Козы-Көрпеш и Баян-Сылу» («Козы-Корпеш и Баян-Сылу», Г.Мусрепов), «Анам кыры» («Материнское поле» по повести Ч.Айтматова, 1971, 1977), «Тальян моңы» («Мелодия тальянки», Ш.Бикчурин), «Тылсымлы кыз» («Трактирщица», К.Гольдони), «Кар астында кайнар чишмә» («Под снегом горячий родник», А.Гилязов), «Ай булмаса, йолдыз бар» («Если нет луны, есть звезды», Т.Миннуллин; в 1978 году драматург, режиссер Г.Хусаинов, испольнительница главной роли Д.Кузаева удостоены Государственной премии Татарстана им. Г.Тукая), «Антигона» (Ж.Ануйя) выводят театр на новые рубежи, обозначают творческую зрелость коллектива.

В 1983–1988 годах главным режиссером работает Рустем Абдуллаев. Наибольший резонанс вызвали поставленные им спектакли: «Җилкәнсезләр» («Без ветрил») К.Тинчурина, «Ә таңнар гүзәл тынлыкта иде» («А зори здесь тихие...») Б.Васильева, «Сармат кызы Сәринә» («Сирина – дочь Сармата») Н.Фаттаха.

В 1991 году в театр вновь возвращается Закия Туишева (в 1964–1976 годах в качестве режиссера поставила 21 спектакль) и создает широкомасштабные сценические полотна. Коллектив успешно выступает на

театральном фестивале им. К.Тинчурина в 1992 году со спектаклем «Яшь йөрәкләр» («Молодые сердца») по пьесе Ф.Бурнаша (режиссер З.Туишева).

В последующие годы главными режиссерами были К.Валиев, Г.Каюмов.

Театр участвует в международных, всероссийских театральных фестивалях, награждается дипломами конкурсов.

Сегодняшний Альметьевский татарский драматический театр – один из признанных коллективов Республики Татарстан – живет напряженной творческой жизнью, много гастролирует; широко известен как в самой республике, так и далеко за её пределами, является подлинным центром культуры нефтяного региона Татарстана.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Гобәйдуллин Х. Әлмәт татар дәүләт драма театры //Татар совет театры: (очерклар). – Казан: Татар. кит. нәшр., 1975. – Б. 370-389.

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан, 2014. – 584 б. – Әлмәт татар дәүләт драма театры. – Б. 36-38.

Исмәгыйлова Ф. Үткәннән – бүгенгегә //Казан утлары. – 2014. – № 12. – Б. 142-147.

Зәйнуллина Г. Әлмәтчә – заманча һәм сәнгатьчә! //Идел. – 2014. – № 3. – Б. 72-75.

Кашапова С. Әлмәттә театр бәйрәме //Мәдәни җомга. – 2014. – 12 дек. – Б. 9.

Хәбибуллина Л. 70 еллык театр әнә шундый булырга тиеш //Шәһри Казан. – 2014. – 2 дек. – Б. 9.

Гыймранова Д. Чынлык һәм ихтималлык арасы //Мәдәни җомга. – 2006. – 31 март. – Б. 19.

Гимранова Д. Сценическая жизнь Альметьевска //Альметьевск=Әлмәт. – Казань, 2003. – С. 518-530. (Альметьевская энциклопедия).

Зайнуллина Г. Молодость 70-летнего театра //Идель. – 2014. – № 3. – С. 48-52.

Ахметов Р. Театр из Альметьевска //Звезда Поволжья. – 2014. – 23-29 янв. – С.1-2.

Исмагилова Ф. Несмотря ни на что! /беседа с директором //Идель. – 2011. – № 3. – С. 52-55.

15 апрель **Шәмси Хәбибулла улы Хамматов**
15 апреля **Шамси Хабибуллович Хамматов**
1919–1988
тууына 100 ел
100 лет со дня рождения

Күренекле журналист, публицист Шәмси Хәбибулла улы Хамматов 1919 елның 15 апрелендә Свердловск өлкәсе Түбән Серга районының Аккүл авылында крестьян гаиләсендә туа. Үзенең хезмәт эшчәнлеген ул 1937 елда Свердловск өлкәсенең Шокурово урта мәктәбе укытучысы булып башлый. Мәктәп директоры, комсомолның Түбән Серга райкомы секретаре, КПСС райкомы инструкторы булып эшли.

Ш.Хамматовның оештыру таланты, принципиальлеге һәм әдәби сәләте журналистикада аеруча тулы ачыла. КПСС ҮК каршындагы Югары партия мәктәбен тәмамлаганнан соң, 1945 елда ул «Кызыл Татарстан» республика газетасы редакторы урынбасары итеп билгеләнә.

Аннары Ш.Хамматов Мәскәүдә КПСС ҮК каршындагы Җәмгыять белеме академиясендә укый, башкала һәм Казан архивларында фәнни тикшеренүләр белән шөгыльләнә, тарих буенча кандидатлык диссертациясе яклый.

1951–1960 елларда Ш.Х.Хамматов КПССның Татарстан өлкә комитетында мәктәпләр бүлеге мөдире, СССР Фәннәр академиясе Казан филиалының Тел, әдәбият һәм тарих институтында өлкән фәнни хезмәткәр, «Татарстан коммунисты» журналының баш редакторы, партия өлкә комитеты каршындагы КПСС тарихы институты директоры булып эшли.

1960–1983 елларда Шәмси Хәбибулла улы «Социалистик Татарстан» газетасы редакциясен җитәкли, «Социалистик Татарстан» һәм «Советская Татария» республика газеталарының берләшкән редакциясе редакторы була.

КПСС өлкә комитеты бюросы әгъзасы, ТАССР Югары Советы депутаты, Татарстан Журналистлар союзы идарәсе рәисе, СССР Журналистлар союзы идарәсе әгъзасы буларак, Ш.Х.Хамматов зур җәмәгать эше алып бара.

Хезмәттәге уңышлары өчен Ш.Х.Хамматов Хезмәт Кызыл Байрагы, Халыклар Дуслыгы, Почет билгесе орденнары һәм медальләр белән бүләкләнә. Аңа РСФСРның атказанган мәдәният хезмәткәре дигән мактаулы исем бирелә.

Ш.Х.Хамматов 1988 елның 21 ноябрендә вафат була.

Видный журналист, публицист Шамси Хабибуллович Хамматов родился 15 апреля 1919 года в деревне Перепряжке (Аккүл авылы) Нижне-Сергинского района Свердловской области в семье крестьянина. Свою трудовую деятельность начинает в 1937 году учителем Шокуровской средней школы Свердловской области. Работал директором школы, секретарем Нижне-Сергинского райкома комсомола, инструктором райкома партии.

Организаторский талант, принципиальность и литературные дарования Ш.Хамматова проявляются в журналистике. В 1945 году после окончания Высшей партийной школы при ЦК КПСС он назначается заместителем редактора республиканской газеты «Кызыл Татарстан».

Затем Ш.Хамматов учится в Москве в Академии общественных наук при ЦК КПСС, занимается в архивах столицы и Казани исследовательской работой и защищает кандидатскую диссертацию по истории.

С 1951 по 1969 год Ш.Х.Хамматов заведует Отделом школ Татарского обкома КПСС, старшим научным сотрудником Института языка, литературы и истории КФ АН СССР, главным редактором журнала «Коммунист Татарии», директором Института истории КПСС при обкоме партии.

С 1960 по 1983 год Шамси Хабибуллович возглавляет редакцию газеты «Социалистик Татарстан», является редактором объединенной редакции республиканских газет «Социалистик Татарстан» и «Советская Татария».

Он ведет большую общественную работу как член бюро обкома КПСС, депутат Верховного Совета ТАССР, председатель правления Союза журналистов ТАССР, член правления Союза журналистов СССР.

За трудовые заслуги Ш.Х.Хамматов награжден орденами Трудового Красного Знамени, Дружбы народов, «Знак Почета» и медалями. Ему присвоено почетное звание заслуженный работник культуры РСФСР. Ш.Х.Хамматов умер 21 ноября 1988 года.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Хамматов Ш.Х., Әгъзамов Ф.И. Матбугат – дуслык байракчысы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1970. – 247 б.

Хамматов Ш. Муса Җәлил – партия солдаты. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1982. – 168 б.: рәс.

Хамматов Ш.Х. Газета һәм әдәбият дуслыгы. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1979. – 184 б.

Хамматов Ш.Х. Муса Җәлил, аның каләмдәшләре. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 207 б.

Хамматов Ш.Х. Казанская организация большевиков в годы первой русской революции. – Казань: Таткнигоиздат, 1955. – 127 с.

Хамматов Ш.Х. О союзе рабочих и крестьян в Татарии (нояб. 1917 – 1920 гг.). – Казань: Таткнигоиздат, 1957. – 136 с.

Хамматов Ш.Х. Муса Джалиль – солдат партии. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 168 с.

Ризванов Г. Шәмси ага турында; **Мансуров З.** Тугрылык дәвамчысы //«Ватаным Татарстан» газетасына – 90! – Казан: Идел-Пресс, 2009. – Б. 90, 119-122.

Низамов И. Олы булсаң, кече бул: Шәмси Хамматов турында; **Гәрәев М.** Акылы – алтын, уйлары диңгез иде //Һич онытасым юк... [«Ватаным Татарстан» газетасының 95 еллыгына карата]. – Казан, 2013. – Б. 64-66, 89-93.

Хабибуллин И. Шамси Хабибуллович Хамматов: к 80-летию со дня рождения; **Валеев Ш.** Он всегда стоял у истоков нового; **Г.И.Усманов:** «Помню я его хорошо…» /интервью взял Ш.Мирсаяпов //Гасырлар авазы = Эхо веков. – 1999. – № 1/2. – С. 189-190, 191-195, 196-198.

5 июнь **Леонид Яковлевич Елькович**
5 июня **1919–2003**
тууына 100 ел
100 лет со дня рождения

График, сәнгать белгече, педагог Леонид Яковлевич Елькович 1919 елның 5 июнендә Петроград шәһәрендә туа. Саратов университетының физика-математика факультетын (1941), Саратовта эвакуациядә вакытта Ленинград университеты аспирантурасын тәмамлый, университет белән бергә Ленинградка кайта.

1952–1958 елларда Алма-Ата һәм Ашхабад музейларында эшли.

1958 елдан Л.Я.Ельковичның тормышы Казан белән бәйле. 1958–1964 елларда ул РСФСР Рәссамнар берлегенең Татар бүлегендә җаваплы секретарь вазыйфасын башкара, 1966–1981 елларда Казан төзүче-инженерлар институтында, 1983 елда Казан сынлы сәнгать училищесында сәнгать тарихын укыта.

Л.Я.Елькович, сатирик графика һәм карикатура остасы. Аның рәсемнәре 1935 елдан басыла башлый. Ул – 1961 елда Казан агитплакат остаханәсен оештыручыларның берсе, 1950–1980 елларда «Чаян» журналының даими хезмәткәре. Рәссамның сатирик графикадагы төп иҗади казанышлары сәяси карикатуралар белән бәйле: «Кара тәнлене кертегез», «Саулык телим, генералым» һ.б. Көнкүреш карикатуралары көлкеле вакыйгаларга бай булуы белән үзенчәлекле.

Л.Я.Елькович иҗат итү белән бер үк вакытта тәнкыйтьче һәм сәнгать белгече буларак та актив эшли. Аның хезмәтләре арасында республика рәссамнарына багышланган монографияләр, альбомнар, буклетлар бар. Ул сатирик графика үсешен дә тирәнтен өйрәнә. Л.Я.Елькович бик күп күргәзмәләрдә катнаша: «Агит-тәрәзәләр»дән (Саратов, 1942) башлап, 1958 дан ТАССР рәссамнарының республика күргәзмәләрендә, шулай ук Идел буе рәссамнарының төбәк (1960–1990), Бөтенроссия, Бөтенсоюз, Халыкара һәм чит илләрдә үткәрелгән совет сәнгате күргәзмәләрендә.

Рәссамның хезмәтләре Татарстан Республикасы Дәүләт сынлы сәнгать музеенда, ТР Милли музеенда, Әлмәттәге Картиналар галереясында, Габроводагы Сатира һәм юмор музеенда (Болгария) саклана.

1990 елда Л.Я.Ельковичка Татарстан Республикасының атказанган мәдәният хезмәткәре дигән мактаулы исем бирелә.

Л.Я.Елькович 2003 елның 23 мартында вафат була.

График, искусствовед, педагог Леонид Яковлевич Елькович родился 5 июня 1919 года в Петрограде. Окончил физико-математический факультет Саратовского университета (1941), аспирантуру Ленинградского университета, находившегося в эвакуации в Саратове, вместе с университетом возвращается в Ленинград.

В 1952–1958 годах работает в музеях Алма-Аты и Ашхабада.

С 1958 года Л.Я.Елькович живет и работает в Казани. В 1958–1964 годах работает в должности ответственного секретаря Татарского отделения Союза художников РСФСР. В 1966–1981 годах преподает историю искусств в Казанском инженерно-строительном институте, в 1983 – в Казанском художественном училище.

Л.Я.Елькович – мастер сатирической графики и карикатуры. Его рисунки начинают печататься с 1935 года. Он один из организаторов казанской мастерской агитплаката (1961), постоянный сотрудник журнала «Чаян» (1950–1980-е годы). Его основные творческие достижения связаны с политической карикатурой: «Введите черномазого», «Здравия желаю, мой генерал» и др. Бытовую карикатуру художника отличают доступность сюжета, обилие юмористических ситуаций.

Паралельно с художественным творчеством Л.Я.Елькович активно выступает как художественный критик и искусствовед. Среди его трудов – монографии, альбомы, буклеты, посвященные ведущим художникам республики. Опираясь на собственный опыт, он углубленно изучает развитие сатирической графики.

Л.Я.Елькович – участник многих выставок: «Агит-окно» (Саратов, 1942); с 1958 года являлся постоянным участником республиканских выставок хужожников ТАССР, а также зональных выставок Поволжья; Всероссийских, Всесоюзных, Международных выставок и выставок советского искусства за рубежом.

Работы художника хранятся в Государственном музее изобразительных искусств РТ, Национальном музее РТ, Картинной галерее г.Альметьевска, Музее сатиры и юмора г. Габрово (Болгария).

В 1990 году Л.Я.Ельковичу присвоено почетное звание заслуженного работника культуры Республики Татарстан.

Л.Я.Елькович умер 23 марта 2003 года.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Елькович Л. Лотфулла Фаттахов. – М.: Сов. художник, 1960. – 73 с.: ил.

Елькович Л. Николай Дмитриевич Кузнецов. – М.: Сов. художник, 1962. – 75 с.: ил.

Елькович Л. На линии огня. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1977. – 127 с.

Червонная С.М. Художники Советской Татарии: (мастера изобразительного искусства Союза художников ТАССР). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 464 с.

15 июнь **Николай Григорьевич Чеботарев**
15 июня **1894–1947**
туунына 125 ел
125 лет со дня рождения

Күренекле математик Николай Григорьевич Чеботарев 1894 елның 15 июнендә Каменец-Подольский шәһәрендә юрист гаиләсендә туа. Губерна ирләр гимназиясендә укый. 1912 елда Н.Чеботарев Киев университетына укырга керә, аналитик һәм алгебраик функцияләр теориясе буенча профессор Д.А.Гравеның семинарларына йөри. Үзе дә бу темага яза башлый. 1916 елда ул университетта профессор исеме алырга әзерләнү өчен калдырыла; 1918 елда ул профессор дәрәҗәсенә лаек була.

1918–1921 елларда ул университетта приват-доцент, шулай ук Киев Югары уку йортларында укыта; 1921 елдан ул Одессада үзенең тикшеренүләрен үткәрә, 1927 елда докторлык диссертациясен яклый.

1927 елда Н.Г.Чеботарев Казан университетына математика кафедрасы мөдире итеп чакырыла. Казанда яшәү чоры аның өчен гаять нәтиҗәле булып чыга. Биредә ул үзенең математика буенча монографияләрен яза, алар үзәк нәшриятларда басылып чыга; СССРда беренче булып топология буенча дәреслек һәм Россиядә революциядән соң беренче булып Эварист Галуа теориясе нигезләре турында дәреслек яза, Н.И.Лобачевский хезмәтләре җыелмасын әзерләүдә катнаша; сәләтле яшьләрне университетка җәлеп итү өчен укучыларның математика олимпиадаларын оештыра.

Н.Г.Чеботарев хезмәтләре бөтен илләргә таныла. Дөньяның иң зур алгебрачыларыннан берсе буларак, ул 1932 елда Цюрихта Бөтендөнья математиклар конгрессында Эварист Галуа вафатының 100 еллыгына багышланган доклад белән чыгыш ясый.

Николай Григорьевичның аеруча зур хезмәтләренең берсе – аның Казанда Математика һәм механика фәнни-тикшерену институтын оештыруы, аның беренче директоры булуы. Ул институт 1947–2011 елларда аның исемен йөртә.

Бөек Ватан сугышы елларында Н.Г.Чеботарев оборона темасына – атканда диңгез туплары көпшәләренең вибрациясен тикшеренүгә алына, механиканың һәм сыгылмалык теориясенең кирәкле бүлекләрен өйрәнеп, тиешле исәп-хисаплар ясый, ә математика буенча үз өлкәсендә бу елларда аеруча нәтиҗәле эш алып бара.

Галимнең фәнни казанышлары СССР ФА тарафыннан югары бәяләнә. 1929 елда ук Н.Г.Чеботарев СССР Фәннәр академиясенә мөхбир әгъза итеп

сайлана. 1943 һәм 1946 елларда ул СССР Фәннәр академиясенең хакыйкый әгъзасы итеп тәкъдим ителә, ләкин идеологик сәбәпләр аркасында узмый.

1945 елда ул СССР Фәннәр академиясе Казан физика-техника институтының беренче директоры була.

Галим дөньяга танылган Казан алгебра мәктәбенә нигез сала, күренекле галимнәр һәм педагоглар тәрбияли.

Н.Г.Чеботарев Ленин ордены һәм ике тапкыр Хезмәт Кызыл Байрагы ордены белән бүләкләнә, аңа РСФСРның һәм ТАССРның атказанган фән эшлеклесе дигән мактаулы исемнәр бирелә; «Проблемы резольвент» монографиясе өчен аңа беренче дәрәҗә Сталин премиясе (1948, үлгәннән соң) бирелә.

Н.Г.Чеботарев 1947 елның 2 июлендә катлаулы операциядән соң Мәскәүдә вафат була. Галимнең кабере Казанның Арча зиратында.

1994 елда Казанда Н.Г.Чеботаревның 100 еллык юбилеена багышлап «Алгебра и анализ» дигән зур Халыкара конференция үткәрелде.

Выдающийся математик Николай Григорьевич Чеботарев родился 15 июня 1894 года в городе Каменец-Подольский в семье юриста. Учился в губернской мужской гимназии. С детства проявлял способности к математике.

В 1912 году Н.Чеботарев поступает в Киевский университет; посещает семинары профессора Д.А.Граве по теории аналитических и алгебраических функций. Пишет собственное сочинение на эту тему. В 1916 году оставлен при университете для подготовки к профессорскому званию.

В 1918–1921 годах – приват-доцент в университете, преподает в киевских высших учебных заведениях; в 1921–1927 годах в Одессе занимается научно-исследовательской деятельностью; защищает докторскую диссертацию (1927).

В 1927 году Н.Г.Чеботарев получает назначение в Казанский университет на должность заведующего кафедрой математики. Казанский период жизни был для него исключительно плодотворным. Здесь родились и увидели свет в центральных издательствах его монографии; был написал первый в СССР учебник по топологии и первый в послереволюционной России учебник об основах теории Эвариста Галуа; участвует в подготовке собрания сочинений Н.И.Лобачевского; организует школьные математические олимпиады для привлечения в университет талантливой молодежи.

Труды Н.И.Чеботарева получают всемирное признание. В 1932 году на Всемирном конгрессе математиков в Цюрихе ученый делает доклад, посвященный 100-летию со дня смерти Эвариста Галуа.

Особая заслуга Николая Григорьевича состоит в том, что он основал в Казани Научно-исследовательский институт математики и механики и был его первым директором; в 1947–2011 годах институт носил его имя.

В годы Великой Отечественной войны Н.И.Чеботарев занимается исследованием вибрации стволов морских орудий при выстреле: изучает необходимые разделы механики и теории упругости, делает расчеты, особенно продуктивно работает в области математики.

Научные заслуги Н.Г.Чебтарева были высоко оценены Академией наук СССР. В 1929 году он избирается членом-корреспондентом АН СССР; в 1943 и 1946 годах выдвигается в действительные члены АН СССР, но не проходит по идеологическим причинам.

В 1945 году стал первым директором Казанского физико-технического института АН СССР.

Ученый создает в Казани всемирно признанную алгебраическую школу и воспитывает видных ученых и педагогов.

Н.Г.Чеботарев награжден орденом Ленина, двумя орденами Трудового Красного Знамени, удостоен почетных званий заслуженного деятеля науки РСФСР и ТАССР, в 1948 году ему посмертно присуждена Сталинская премия первой степени за монографию «Проблемы резольвент».

Н.Г.Чеботарев умер 2 июля 1947 года после тяжелой операции в Москве; прах ученого покоится на Арском кладбище в Казани.

В 1994 году в Казани состоялась Международная конференция «Алгебра и анализ», посвященная 100-летнему юбилею Н.Г.Чеботарева.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Малахальцев А.Т. Математика классигы //Фәнни Татарстан. – 2004. – № 3. – Б. 56-59.

Шафаревич И.Р., Морозов В.В. Николай Григорьевич Чеботарев. 1894 – 1947. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2002. – 56 с.

Дороднов А.В. Николай Григорьевич Чеботарев (1894–1947) //Очерки истрии НИИ математики и механики имени Н.Г.Чеботарева. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1989. – С. 110-119.

Малахальцев А.Т. Классик математики, так и не ставший академиком //Науч. Татарстан. – 2004. – № 3. – С. 44-48; Респ. Татарстан. – 2002. – 14 июня. – С. 11.

Широкова О. Продолжатель дела великого геометра //Казань. – 2009. – № 1. – С. 31-33.

Морозов В. Николай Григорьевич Чеботарев //Татарстан. – 1994. – № 3-4. – С. 72-81.

Памяти выдающегося математика: [открытие мемориальной доски Н.Г.Чеботареву] //Респ. Татарстан. – 1994. – 7 июня.

15 июль **Надир Дәүләт**
15 июля **Надир Давлет**
1944
75 яшь тула
исполняется 75 лет

Надир Дәүләт – Татарстанда һәм башка җирләрдә, Төркиядә һәм Ерак Көнчыгышта яшәүче төрки халыкларның һәм татарларның тарихын, мәдәниятен өйрәнүче зур галим. Ул 1944 елның 15 июлендә Мукден шәһәрендә (Маньчжурия, Кытай) туа. Аның әтисе Ибраһим Дәүләткилде, әнисе Рокыя Мөхәммәдиш милләтчелектә гаепләнеп, кулга алына.

Надирны тәрбиягә алган гаилә 1949 елда Төркиягә күчеп китә. 1967–1971 елларда Н.Дәүләт Истанбул университетында укый. Соңрак, 1972–1974 елларда укуын Германиядә, Мюнхендагы Максимилиан университетында дәвам итә; 1976–1982 елларда Истанбул университетының гомум төрки тарихы кафедрасында докторантура үтә.

Н.Дәүләт 1963–1967 елларда Төркиянең Анкара шәһәрендә Ислам энциклопедиясе, 1967–1971 дә – Төрки мәдәниятләр фәнни тикшеренү институты хезмәткәре; 1972–1984 елларда Мюнхенда «Азатлык» радиостанциясенең татар-башкорт редакциясендә эшли. Бер үк вакытта, 1970–1980 елларда, Төркиядә нәшер ителгән «Казан» журналының баш мөхәррире һәм мөхәррире була.

1984–2001 елларда Н.Дәүләт Истанбулдагы Мәрмәрә университетында укыта, университет каршындагы Төрки тикшеренүләр институты директоры вазыйфасын башкара; 1997–2005 елларда Хәрби Академиядә укыта; 2001–2007 елларда – Истанбулда Йәдитәпә институтында кафедра мөдире.

Н.Дәүләт 1985 елда тарих фәннәре докторы, 1992 елда профессор дәрәҗәсенә ирешә.

1989–1990 һәм 1996–1997 елларында Н.Дәүләт АКШның Колумбия һәм Висконсин университетларында лекцияләр укый.

Н.Дәүләт берничә ассоциация һәм фәнни оешмалар әгъзасы да булып тора: Төрки мәдәниятләр фәнни-тикшеренү институты; Төркия тарих җәмгыяте һ.б. Ул Татарстан Республикасы Фәннәр академиясенең чит илдәге әгъзасы.

Н.Дәүләтнең фәнни хезмәтләре төрки халыклар тарихына һәм халыкара мөнәсәбәтләргә карый. Төрле телләрдә күпсанлы мәкаләләре, 20 монографиясе нәшер ителгән, шулар арасында татар телендәге дүрт монографиясе бар.

Надир Давлет – крупный ученый в области истории и культуры тюркских народов и татар, проживающих в Татарстане и за его пределами, в частности, в Турции и на Дальнем Востоке. Он родился 15 июля 1944 года в городе Мукден (Маньчжурия, Китай). Родители Ибрагим Давлеткильде и Рукия Мухаммадиш были обвинены в национализме и репрессированы.

В 1949 году Надир, живший после ареста родителей с другой семьей, переезжает в Турцию. В 1967–1971 годах Н.Давлет учится в Стамбульском университете. Позже, в 1972–1974 годах учится в университете Максимилиан в Мюнхене (Германия); в 1976–1982 годах – в докторантуре Стамбульского университета на кафедре общей тюркской истории.

В 1963–1967 годах – сотрудник «Исламской энциклопедии», в 1967–1971 годах – сотрудник НИИ тюркской культуры в Анкаре (Турция); в 1972–1984 годах работает в редакции татаро-башкирских программ радиостанции «Свобода» в Мюнхене (ФРГ). Одновременно, в 1970–1980 – годах, является главным редактором и редактором издававшегося в Турции журнала «Казан».

В 1984–2001 годах Н.Давлет преподает в университете Мармара, является директором Института тюркских исследований при университете Мармара; в 1997–2005 годах – преподаватель Военной академии; в 2001–2007 годах – заведующий кафедрой истории университета Йедипе в Стамбуле.

Н.Давлет – доктор исторических наук (1985), профессор (1992).

В 1989–1990 и 1996–1997 учебных годах читает лекции в Колумбийском и Висконсинском университетатах США.

Н.Давлет является членом ряда ассоциаций и научных организаций: Института турецких и культурных исследований; Турецкого исторического общества и др.; иностранный член Академии наук Республики Татарстан; членом редколлегий многих изданий.

Основная тема научных работ Н.Давлета – история тюркских народов и международных отношений. Его многочисленные статьи и монографии изданы на разных языках, среди которых четыре моногорафии – на татарском языке.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Дәүләт Н. Русия төркиләрнең милли көрәш тарихы (1905–1917) /тәрҗ. Р.Батулла; мөх-ре И.Һадиев. – Казан: Милли китап, 1998. – 399 б.

Дәүләт Н. Ерак Көнчыгыштагы татар-башкортларга ни булды? – Казан: Казан дәүләт ун-ты, 2005. – 99 б.

Дәүләт Н. 1917 октябрь инкыйлабы вә төрк-татар милләт мәҗлесе (Эчке Русия вә Себер мөселманнарының Милләт Мәҗлесе. 1917–1919. – Казан: Җыен: Милли китап, 2008. – 383б. – Библиогр.: Б. 357-383.

Дәүләт Н. Милләт белән Совет арасында: 1917 елгы Октябрь инкыйлабы: Русия төркиләренең яшәеш өчен көрәше /[төрекчәдән Р. Кадыйров тәрҗ.; мөх-р. И.Һадиев]. – Казан: Җыен, 2014. – 239 б.: портр.

Дәүләт Н. Төркиятчелек – минем язмышым //Идел. – 2013. – № 9. – Б.50-59.

Гыйләҗев И. Күренекле тарихчы Надир Дәүләт юбилее мөнәсәбәте белән //TATARIKA. – 2014. – № 2 (3). – Б. 229-235. – Инглиз һәм татар телләрендә.

Батулла Р. Дәүләтле Надир Дәүләт //Казан утлары. – 2000. – № 2. – Б. 145-147.

22 июль **Татарстан китап нәшрияты**
22 июля **Татарское книжное издательство**
1919
оештырылуына 100 ел
100 лет со дня основания

Татарстан китап нәшрияты – Россия Федерациясендә иң эре милли нәшриятларның берсе. 1919 елның 22 июлендә РКП (б)ның Казан губерна комитеты карары нигезендә Дәүләт нәшриятының Казан бүлеге оеша. 1920 елның 3 ноябрендә РКП (б)ның Татарстан өлкә комитеты карары белән ул Татарстан дәүләт нәшрияты (Татгосиздат) итеп үзгәртелә. ВКП (б) өлкә комитетының 1922 елгы 30 ноябрь карары нигезендә нәшрият «Татпечать» тресты белән берләштерелә һәм шулар нигезендә Татарстан нәшрият һәм матбугат комбинаты оеша. 1926 елда ул Татарстан дәүләт нәшрияты (Татгиз) итеп үзгәртелә. 1927 елдан, аның составыннан К.Якупов исемендәге полиграфия комбинаты чыгарылып, «Гажур» газета-журналлар берләшмәсе кушылгач, Татарстан нәшрияты (Татиздат) исемен ала; 1933 тән, полиграфия комбинаты белән кабат берләштерүдән соң, – Татарстан дәүләт нәшрияты (Татгосиздат), 1954 тән – Татарстан китап нәшрияты (Таткнигоиздат).

1958 елда Татарстан полиграфия предприятиесе («Татполиграф») һәм Татарстан китап сәүдәсе (Таткниготорг) аерылып чыканнан хәзерге исемендә. Оешкан вакытта ук татар телендә фәнни-популяр, иҗтимагый-сәяси һәм матур әдәбият нәшер итүче иң зур оешма була.

1931 елга, барлык шәхси һәм кооператив нәшриятлар, басмаханәләр (фәнни әдәбият нәшер итүче югары уку йортларыннан кала) ябылганнан соң, – ТАССРдагы бердәнбер нәшрият, 1932 елдан (Үзәк нәшриятның Татарстан бүлеге бетерелгәннән соң) 1991 елга кадәр СССРдагы татар телендә әдәби басмалар бастыручы бердәнбер үзәк була.

1991 елда Татарстан китап нәшриятыннан «Мәгариф» нәшрияты бүленеп чыга. Нәшрият китапларының яртысыннан артыгын – татар, якынча өчтән бер өлешен рус телендә чыгара.

Татарстан китап нәшриятының бер гасырлык эшчәнлеге дәверендә биредә күп кенә күренекле язучылар, журналистлар, галимнәр, рәссамнар хезмәт куя.

2010 елда «Мәгариф» нәшрияты белән берләштерелә.

Нәшрият җитәкчеләре булып Н.Г.Мохтаров (1925–1927), С.З.Шәрәфетдинов (1927–1933), В.С.Шәфигуллин (1934–1939), М.Х Гайнуллин (1942–1944), С.Б.Вәлиди (1957–1963), Г.Г.Камалиев (1963–1973),

Г.Н.Шәрәфетдинов (1973–1987), Р.С.Мөхәммәдиев (1987–1989), Х.Ә.Әшрәфҗанов (1989–1998), Д.С.Шакиров (1998–2015), 2015 елдан И.К.Сәгъдәтшин эшлиләр.

Татарское книжное издательство – одно из крупнейших национальных издательств Российской Федерации. 22 июля 1919 года в соответствии с постановлением Казанского губкома РКП (б) было создано Казанское отделение Государственного издательства. 3 ноября 1920 года постановлением Татарского обкома РКП (б) оно было преобразовано в Татарское государственное издательство (Татгосиздат). На основании постановления обкома ВКП (б) от 30 ноября 1922 года издательство было объединено с трестом «Татпечать» и на их базе создан Татарский комбинат издательства и печати. В 1926 году он был реорганизован в Татарское государственное издательство (Татгиз). С 1927 года, после выведения из его состава полиграфического комбината им. К.Якуба и присоединения к комбинату газетно-журнального объединения «Гажур», получило название «Татарское издательство» (Татиздат), с 1933, после нового объединения с полиграфическим комбинатом, – «Татарское государственное издательство» (Татгосиздат), с 1954 года – Таткнигоиздат.

В 1958 году после отделения «Татполиграфа» и Таткниготорга издательство получило современное название. С момента создания оно является крупнейшим издательством художественной, научно-популярной и общественно-политической литературы на татарском языке.

К 1931 году, после закрытия всех частных и кооперативных издательств и типографий (кроме вузовских, издававших только научную литературу), оно стало единственным издательством в ТАССР, с 1932 года (после ликвидации Татарского отдела Центрального издательства) до 1991 года – единственным в СССР центром издания литературы на татарском языке.

В 1991 году из Татарского книжного издательства выделилось издательство «Магариф». Издательство выпускает более половины книг на татарском и около одной трети – на русском языках.

Сотрудниками Татарского книжного издательств являлись многие известные писатели, журналисты, ученые, художники.

В 2010 году объединено с издательством «Магариф».

Руководители издательства: Н.Г.Мухтаров (1925–1927), С.З.Шарафутдинов (1927–1933), В.С.Шафигуллин (1934–1939), М.Х Гайнуллин (1942–1944), С.Б.Валиди (1957–1963), Г.Г.Камалиев (1963–1973), Г.Н.Шарафутдинов (1973–1987), Р.С.Мухаммадиев (1987–1989),

Х.А.Ашрафзянов (1989–1998), Д.С.Шакиров (1998–2015), с 2015 года И.К.Сагдатшин.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Садә Г. Кайда син, китап пайтәхете //Шәһри Казан. – 2009. – 17 июль.

Хәмидуллин Л. Милләтнең йөз аклыгы //Казан утлары. – 2014. – № 11. – Б. 138-148.

Сәгъдәтшин И. «Татарстан китап нәшрияты – ул бренд!» //Идел. – 2015. – № 7. – Б. 58.

Сәгъдәтшин И. «Tatkniga.ru – бөтен татар әдәбиятының үзәге ул» /әңгәмәдә А.Гомәрова //Идел. – 2017. – № 11. – Б. 19-21.

Татар телендә электрон китаплар – бушлай!: [нәшрият үзенең www.tatkniga.ru рәсми сайтында «Татар әдәбияты үзәге» проектын эшләтеп җибәрде] //Шәһри Казан. – 2017. – 10 окт.

Каримуллин А.Г. Татарское государственное издательство и татарская книга России (1917–1932). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1999. – 320 с.

Книги Татарского книжного издательства за 9-10 пятилетки. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1982. – 120 с.

Здравствуй, Книга! = Исәнме, китап! – Казань: Татар. кн. изд-во, 1989. – 252 с.

Абдулхакова А.Р. Татарская детская книга 1917–1991 гг.: эволюция и тенденции развития: монография /КГУКИ. – Казань, 2009. – 328 с.

28 август **Риза Газизов**
28 августа **1894–1981**
туына 125 ел
125 лет со дня рождения

Күренекле тел галиме Риза (Ризаэтдин) Сәлахетдин улы Газизов 1894 елның 28 августында Вятка губернасы Алабуга өязе (хәзер Татарстанның Менделеев районы) Турай авылында мулла гаиләсендә туа. Башлангыч белемне туган авылы мәдрәсәсендә ала. Аннары аны әтисе Блтач районындагы Түнтәр мәдрәсәсенә илтә. Өч ел укыгач, Риза Казанга килә һәм Татар укытучылар мәктәбенә укырга керергә әзерләнә. 1912–1916 елларда ул бу уку йортында гыйлем ала.

1918 елдан Р.Газизов педагогик һәм фәнни-педагогик эшчәнлектә. Хәзерге Алабуга, Биектау районы авыллары мәктәпләрендә татар һәм рус телләрен укыта, Татар-башкорт хәрби мәктәбендә, Казан авыл хуҗалыгы һәм Алабуга педагогия техникумнарында, Казан дәүләт университетында һәм Казан педагогика институтында белем бирә.

1939 елдан СССР Фәннәр академиясенең Казан филиалы Тел, әдәбият һәм тарих институтында: гыйльми секретарь, Бөек Ватан сугышыннан яраланып кайткач, 1944–1961 елларда гыйльми хезмәткәр.

Р.С.Газизов – фәнни-педагогик эшчәнлек белән беррәттән, гомеренең күп өлешен татар тел гыйлеменең төрле тармакларын өйрәнүгә, сүзлекләр төзү эшенә, татар һәм рус телләрен укыту методикасы үсешенә биргән шәхес.

Галим чагыштырма грамматика төзү өлкәсендә актив эшли. Күпсанлы чагыштырма грамматикалары аша ул татар мәктәбендә ана теле һәм рус теле укыту методикасының лингвистик нигезләрен билгели.

Аның чагыштырма грамматикалары татар һәм рус телләрен чит тел буларак укыткан укытучылар өчен озак еллар буе дәреслек буларак кулланылып килә.

XX гасырның 20-30 еллары – Р.Газизов эшчәнлегендә чит аудиториягә һәм югары уку йортларында белем алучыларга татар телен өйрәтүдә яңа, фәнни нигезле формалар, метод һәм алымнар эзләү, дәреслекләр һәм программалар төзү чоры. Ул татарларга рус телен укыту буенча да күпсанлы программалар, дәреслекләр, укыту-методик әсбаплар төзү өлкәсендә күп эшли.

Татар лексикографиясен фәнни дәрәҗәгә күтәрүе Р.Газизовның бу өлкәдә казанышы булып тора. Ул ярты гасыр дәвамында татарча-русча,

русча-татарча сүзлекләр төзү белән шөгыльләнә, сүзлекләр төзү принципларына карата фәнни мәкаләләр яза.

Р.С.Газизов тәрҗемә эше белән дә кызыксына, халык хуҗалыгының төрле өлкәләренә караган китапларны рус теленнән татарчага тәрҗемә итә.

1975 елда Р.С.Газизов, К.Насыйриның 150 еллык юбилее уңаеннан, галимнең «Әнмүзәҗ» хезмәтен гарәп графикасыннан кириллицага күчерә һәм рус теленә тәрҗемә итә, монда кулланылган терминнарның гарәпчә-татарча-русча сүзлекчәсен төзи.

Р.С.Газизов 1981 елның 4 июлендә вафат була.

Видный языковед Риза (Ризаутдин) Салахутдинович Газизов родился 28 августа 1894 года в деревне Тураево Елабужского уезда Вятской губернии (ныне Менделеевский район Республики Татарстан) в семье муллы. Учится в медресе своей деревни, в 1906 году поступает в медресе деревни Тюнтерь (ныне Балтасинский район РТ). Через три года уезжает в Казань, в 1912 году поступает в Татарскую учительскую школу, которую заканчивает в 1916 году.

Демобилизовавшись после гражданской войны, Р.С.Газизов активно включается в научно-педагогическую деятельность. С 1918 года преподает в сельских школах Елабужского и Высокогорского районов, в Татаро-башкирской военной школе, в Елабужском педагогическом техникуме. Многие годы читает лекции в Казанском государственном университете и Казанском педагогическом институте.

С 1939 года работает в Институте языка, литературы и истории ученым секретарем, в 1944–1961 годах – научным сотрудником.

Р.С.Газизов – один из крупнейших исследователей в области сравнительного (сопоставительного) изучения татарского и русского языков. Совместно с М.Курбангалеевым им была подготовлена «Грамматика татарского языка в сравнении с грамматикой русского языка», претерпевшая несколько изданий (1924, 1928, 1931, 1932, 1939). В последующие годы книга переиздавалась под разными названиями.

Р.С.Газизов активно участвует в составлении программ, учебников, учебных и методических пособий по татарскому и русскому языкам для учащихся начальных классов и среднего звена.

Значителен вклад Р.С.Газизова в разработку вопросов татарской лексикографии. В своих статьях он рассматривает основные вопросы современной татарской лексикографии, поднимая ее на новый уровень.

Р.С.Газизов в течение полувека занимается составлением русско-татарских и татарско-русских словарей; пишет научные статьи о принципах составления словарей.

Ученый занимается переводческой деятельностью: с русского на татарский язык им переводены книги по разным отраслям народного хозяйства.

К 150-летию К.Насыри Р.С.Газизов транслитерировал с арабской графики на кирилицу его научную грамматику «Әнмүзәҗ» («Энмюзядж»), перевел ее на русский язык, составил арабско-татарско-русский словарь терминов, данная грамматика была издана в 1975 году.

Р.С.Газизов умер 4 июля 1981 года.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Газизов Р.С. Татарский язык: для самостоятельно изучающих. – Казань: Таткнигоиздат, 1960. – 251 с.

Газизов Р.С. Сопоставительная грамматика татарского и русского языков. – Казань: Таткнигоиздат, 1966. – 368 с.

Газизов Р.С. Сопоставительная грамматика татарского и русского языков: фонетика и морфология. – Казань: Таткнигоиздат, 1977. – 272 с.

Газизов Р.С., Асадуллин А.Ш. Русский язык: учебник для 1 класса татарских школ. – Казань: Таткнигоиздат, 1977. – 144 с.

Җамалетдинова Г.Ф. Галим һәм педагог (күренекле тел галиме Р.С.Газизовның тууына 120 ел) //TATARIKA. – 2014. – № 2 (3). – Б. 236-242. –Инглиз һәм татар телләрендә.

Ганиев Ф.А. Күренекле лексикограф һәм контративист //Фән һәм тел. – 2010. – № 1. – Б. 20-25.

Мөхәммәтшин А. Галим һәм педагог //Мәйдан. – 2004. – № 9. – Б. 110.

Җамалетдинова Г.Ф. Күренекле методист-галим, лексикограф //Мәгариф. – 2003. – № 7. – Б. 15.

Замалетдинова Г.Ф. Ризаутдин Газизов: лингвистическое и методическое наследие. – Казан: Магариф, 2005. – 135 с. – Труды Р.С. Газизова. – С. 122-134.

Замалетдинова Г.Ф. Газизов Ризаутдин Салахутдинович //Казанская лингвистическая школа: книга первая: Казанская тюркская лингвистическая школа. – Казань: Татар. кн. изд-во, 2008. – С. 60-63.

Сабирова К.С. Ризаутдин Салахутдинович Газизов: к восьмидесятилетию со дня рождения //Сов. тюркология. – 1979. – № 4. – С. 108.

15 сентябрь **Михаил Георгиевич Худяков**
15 сентября **1894–1936**
тууына 125 ел
125 лет со дня рождения

Тарихчы галим, археолог, этнограф Михаил Георгиевич Худяков 1894 елның 15 сентябрендә Вятка губернасы Малмыж шәһәрендә сәүдәгәр гаиләсендә туа.

Башта Казанның 1 нче ирләр гимназиясендә, аннары 1913–1918 елларда Казан университетының тарих-филология факультетында укый. Студент елларында ук фән белән мавыга, Казан университеты каршында эшләп килгән Археология, тарих һәм этнография җәмгыяте эшчәнлегендә катнаша; 1914 елда Болгарда, 1915 елда Биләрдә үткәрелгән археологик экспедицияләрдә катнаша.

1918–1924 елларда М.Г.Худяков Казанда эшли: мәктәптә укыта, Казан һәм аның тирә-ягында мәдәни-тарихи экскурсияләр үткәрә; 1919 елдан Губерна музеенда (1920 елдан Татарстан Республикасының Үзәк музее) – археология бүлекчәсендә саклаучы хезмәткәр, аннары тарих-археология бүлеге мөдире; бер үк вакытта Татарстан АССР Мәгариф халык комиссариатында музей бүлеге хезмәткәре була. 1919–1922 елларда ул Төньяк-Көнчыгыш археология һәм этнография институтында (1921 елдан Көнчыгыш академиясе) укыта. Ул Казанда «Татарны фәнни өйрәнү җәмгыят»ен төзүчеләрнең берсе, аның җаваплы секретаре булып тора; беренчеләрдән булып, ТАССРның археологик картасын төзи; туган шәһәре Малмыжда музей оештыруда катнаша.

1920–1924 елларда М.Худяков Казанда көндәлек матбугатта, бигрәк тә «Казанский музейный вестник» һәм «Вестник просвещения ТАССР» журналларында үзенең хезмәтләрен бастыра. Аның басылган «Бөек шәһәр хәрабәләре» («Развалины Великого города», 1921), «Идел буе мөселман мәдәниятенә 1000 ел» («1000-летие мусульманской культуры в Поволжье», 1922), «Татар әдәбиятын тәрҗемә итү зарурлыгы» («О необходимости переводов татарской литературы)», «Казан татарларының агачтан йорт төзү осталыгы» («Деревянное зодчество казанских татар», 1924) һәм башка хезмәтләре ул вакытта үзенең темасы белән дә, проблеманың куелышы белән дә бик яңа һәм үзенчәлекле, башкаларга охшамаган була.

Алар арасында 1923 елда дөнья күргән «Казан ханлыгы тарихы буенча очерклар» хезмәте аеруча зур игътибарга лаек. М.Худяковның бу китабы – рус тарихчылары арасында Казан ханлыгына багышланган беренче хезмәт. Ул Россиядә революциядән соң беренче елларда татар дәүләтчелеге тарихы турында аеруча әһәмиятле археологик һәм архив материалларына нигезләнеп язылган.

М.Худяков 1926–1929 елларда Ленинградтагы Матди культура тарихы академиясендә аспирантурада укый һәм 1931 елдан шунда ук эшли дә башлый. Галимнең фәнни тикшеренүләренең темасы шулай ук кала – Идел

буенда мөселман мәдәниятенә багышлана. Шуларны бәяләү нәтиҗәсендә әлеге академия аңа 1936 елда тарих фәннәре докторы дәрәҗәсен бирә.

1936 елның 9 сентябрендә М.Худяков «троцкийчы, халык дошманы» дип кулга алына һәм шул ук елның 19 декабрендә СССР Югары Советы Хәрби коллегиясе галимне атарга хөкем итә, бу карар көне белән җиренә җиткерелә.

Галим 1957 елда аклана, әмма аның мирасы әле аннан соң да шактый вакыт укучылардан яшереп тотыла. Бары 1980 нче еллар ахырында гына аның кайбер әсәрләре татар һәм рус телләрендә нәшер ителә башлый.

М.Г.Худяков рус тарихчылары арасында гыйльми объективлыгы, Идел буе халыклары, бигрәк тә татар халкы үткәнен тирәнтен өйрәнүе, дәлилле сурәтләве белән кискен аерылып тора.

Ученый-историк, археолог, этнограф Михаил Георгиевич Худяков родился 15 сентября 1894 года в городе Малмыж Вятской губернии в купеческой семье.

Получает образование в 1-ой Казанской мужской гимназии, в 1913–1918 годах учится на историко-филологическом факультете Казанского университета. В студенческие годы активно сотрудничает с Обществом археологии, истории и этнографии при Казанском университете; участвует в своих первых профессиональных раскопках и разведках в Булгаре (1914) и Билярске (1915).

В 1918–1924 годах М.Худяков работает в Казани: преподает в школе, проводит культурно-исторические экскурсии по Казани и ее окрестностям; с 1919 года служит хранителем археологического отделения, затем заведующим историко-археологическим отделом Губернского музея (с 1920 года Центральный музей Татарской Республики), одновременно в музейном отделе Народного комиссариата просвещения Татарской АССР. В 1919–1922 годах преподает в Северо-Восточном археологическом и этнографическом институте (с 1921 года Восточная академия). Является одним из организаторов и секретарей Научного общества татароведения; первым составляет археологичекую карту ТАССР; участвует в организации музея в родном Малмыже.

В 1920–1924 годах М.Худяков активно публикуется на страницах «Казанского музейного вестника» и «Вестника просвещения ТАССР». Его статьи и по тематике, и по постановке проблем звучали в то время свежо и оригинально: «Развалины Великого города» (1921), «1000-летие мусульманской культуры в Поволжье» (1922), «О необходимости переводов татарской литературы», «Деревянное зодчество казанских татар» (1924) и многие другие.

В ряду его научных работ особое место занимают «Очерки по истории Казанского ханства», напечатанные в 1923 году. Книга М.Худякова – одна из первых работ русских историков, посвященных Казанскому ханству, основана на большом количестве археологических и архивных

материалов, является крупным исследованием истории татарской государственности, проделанным в России в первые послереволюционные годы.

В 1926–1929 годы М.Г.Худяков учится в аспирантуре Ленинградской академии истории материальной культуры, а с 1931 года работает там, но тематика научных исследований остается прежней – мусульманская культура Поволжья. В 1936 году М.Г.Худякову присвоена ученая степень доктора исторических наук.

9 сентября того же года он был арестован и 19 декабря 1936 года расстрелян как «троцкист и враг народа». Жестокий каток репрессий подмял под себя многих талантливых, имеющих собственное мнение людей. Не уберегся от него и М.Г.Худяков.

Лишь через двадцать лет, в 1957 году, ученый был реабилитирован, но и после этого его труды не переиздавались и поэтому оказались недоступными современному читателю. Лишь в конце 1980-х годов появляются публикации некоторых его работ.

В ряду русских историков М.Г.Худяков отличается научной объективностью, глубиной исследования, аргументированным отображением прошлого народов Поволжья, прежде всего – татарского народа.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Михаил Худяков: тарихи-документаль җыентык /төз. М.Госманов, Җ.Миңнуллин. – Казан: Җыен, 2011. – 704 б. – Библиогр.: Б. 682-691. – («Шәхесләребез» сериясе).

Худяков М. Очерки по истории Казанского ханства /вступ. слово М.А.Усманова. – 3 изд., исправ. и доп. – М.: Инсан, 1991. – 320 с. – Библиогр.: С. 314-317.

Худяков М. Очерки по истории Казанского ханства /вступ. слово М.А.Усманова. – Репринт. воспроизвед. – Казань: Фонд ТЯК, 1990. – 310 с.

Худяков М. Очерки по истории Казанского ханства. – Казань: Гос. изд–во, 1923. – 304 с.

Худяков М. Мусульманская культура в Среднем Поволжье //Знаменитые личности: историко-биографический сборник. – Казань: Жиен, 2013. – С. 368-381. – Об авторе «Вернувшийся из небытия». – С. 359-368.

Худяков М. 1000-летие мусульманской культуры в Поволжье /вступ. слово Ф.Байрамовой //Идель. – 1989. – № 1. – С. 44-47.

Бәйрәмова Ф. Михаил Худяковның гомер китабы //Мәд. җомга. – 2003. – 4, 11, 18 апр.; 2 май. – Б. 12.

Госманов М. Галимнең гыйбрәтле язмышы //Татарстан. – 1994. – № 9-10. – Б. 78-82.

Заһидуллин И. Талантлы тарихчы-романтик ядкаре: [тууына 120 ел] //Казан утлары. – 2014. – № 11. – Б. 115-125.

Хәбибуллин М. Тарихыбызга бер караш //Фән һәм тел. – 2001. – № 1. – Б. 15-20.

Шәех Л. Милләте белән урыс булган татар тарихчысы //Шәһри Казан. – 2004. – 17 сент.

Харис Р. Худяков: поэма // Татарстан. – 2001. – № 4. – Б. 68-71; Мәйдан. – 2011. – № 5. – Б.40-44.

Байрамова Ф. Михаил Худяков и история татарского народа. – Казань: Аяз, 2003. – 120 с.

Усманов М. Главный труд Михаила Худякова //Татарстан. – 1994. – № 9-10. – С. 140-143.

Султанбеков Б. Расстрелян как террорист //Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2002. – № 1/2. – С.107-126.

Хузин Ф. Михаил Георгиевич Худяков: [к 120-летию со дня рождения] //TATARICA. – 2014. – № 2 (3). – С. 246-248.

Руденко К. В плену во времени; Куликов М. Распятая честь //Казань. – 2004. – № 3. – С.41-45; 46-55.

Амиров К.Ф. Казанских улиц имена /К.Ф.Амиров, Р.Х.Ахметзянова, Р.Г.Вениаминов. – Казань, 2008. – 592 с. – М.Худяков. – С. 524-525.

1 ноябрь **Шәрәф Мөдәррис**
1 ноября **Шараф Мударрис**
1919–1963
тууына 100 ел
100 лет со дня рождения

Шагыйрь Шәрәф Мөдәррис (Шәрәф Хәсиятулла улы Мөдәррисов) 1919 елның 1 ноябрендә хәзерге Татарстан Республикасының Чүпрәле районы Түбән Каракитә авылында игенче гаиләсендә туа. Үз авылында башлангыч, күрше Мунчәли авылында җидееллык мәктәпне тәмамлый. 1935 елда ул Казанга килә һәм педагогия институты каршындагы рабфакка укырга керә, аннары икееллык Укытучылар институтында укый.

Ш.Мөдәрриснең 1933 елдан ук шигырьләре матбугатта күренә башлый. 1937 елда «Үскәндә» исемле беренче шигырьләр җыентыгы басылып чыга. Әдәби тәрҗемә өлкәсендәге беренче тәҗрибәләре дә шушы чорда башлана. 1941 елда аның турыдан-туры ориг иналдан тәрҗемәсендә чуаш язучысы К.Ивановның атаклы «Нарспи» поэмасы дөнья күрә.

1941 елның язында Ш.Мөдәррис Совет армиясенә алына һәм Бөек Ватан сугышының беренче көннәреннән үк алгы сызыкта була, башта минометчы, аннары фронт газеталарының хәрби корреспонденты була. «Тупчы Ваһап» исемле эпик поэмасында (1943) шагыйрь үзе аралашып яшәгән батыр сугышчыларның, гади солдатларның сугыштагы уй-хисләрен ватанпәрвәрлеген, каһарманлыгын чагылдыра.

1946 елның язында Ш.Мөдәррис Казанга кайта, республика газеталары редакцияләрендә әдәби хезмәткәр булып эшли. 1956 елда читтән торып укып, М.Горький исемендәге Әдәбият институтын тәмамлый. Бу елларда шагыйрьнең әдәби иҗаты жанр һәм эчтәлек ягыннан төрлеләнә, тагын да үсә. Ул зур күләмле поэмалар, шигъри повестьлар, лирик һәм публицистик шигырьләр, юмор-сатира әсәрләре, хикәяләр яза, көндәлек матбугатта публицистик мәкаләләрен бастыра. Шагыйрь тәрҗемә өлкәсендә дә актив эшли: инглиз теленнән У.Шекспир сонетларын, «Король Ричард III» трагедиясен, Дж.Байрон, М.Шелли шигырьләрен, немецчадан Һ.Һейне шигырьләрен, русчадан А.С.Пушкин, Н.А.Некрасовның, шулай ук Т.Г.Шевченконың поэтик әсәрләрен татарчага тәрҗемә итеп бастыра.

Шекспир сонетларын тәрҗемә итү Ш.Мөдәрриснең үзенә дә бу катлаулы шигырь формасында иҗат итәргә этәргеч бирә. Ул татар поэзиясендә беренчеләрдән булып сонет жанрына юл ача, аның матур үрнәкләрен тудыра.

Ш.Мөдәррис Кызыл Йолдыз ордены белән бүләкләнә.

Ш.Мөдәррис 1963 елның 28 апрелендә вафат була.

Поэт Шараф Мударрис (Шараф Хасиятуллович Мударрисов) родился 1 ноября 1919 года в деревне Нижний Каракитан нынешнего Дрожжановского района Республики Татарстан в семье крестьянина. Начальное образование получил в родной деревне, семилетнюю школу закончил в соседней деревне

Мунчали. В 1935 году приезжает в Казань, учится на рабфаке при Педагогическом институте, а затем и в самом институте.

Свои стихи Ш.Мударрис впервые публикует в 1933 году. Первый его поэтический сборник «Үскәндә» («Когда мы росли») опубликован в 1937 году. В этот период начинает заниматься литературным переводом. В 1941 году увидела свет поэма «Нарспи» чувашского писателя К.Иванова в переводе Ш.Мударриса.

Весной 1941 года Ш.Мударриса призывают в Советскую Армию. С первых дней Великой Отечественной войны поэт находится на передней линии: сначала минометчиком, затем литературным сотрудником фронтовых газет. В эпической поэме «Тупчы Ваһап» («Артиллерист Вагап», 1943) он отражает тему Великой Отечественной войны, размышления героев-воинов и простых солдат.

Весной 1946 года Ш.Мударрис вовращается в Казань, работает литературным сотрудником в редакциях республиканских газет. В 1956 году заочно заканчивает Литературный институт им. М.Горького в Москве. В эти годы литературное творчество поэта и по жанру, и по содержанию становится еще разнообразней. Он пишет большие поэмы, поэтические повести, лирические и сатирические стихи, памфлеты, рассказы, на страницах республиканских журналов и газет публикует литературно-публицистические статьи. Ш.Мударрис много работает и в области художественного перевода: с языка оригинала им переведены сонеты У.Шекспира, трагедия «Король Ричард III», стихи Дж.Байрона, М.Шелли, Г.Гейне, поэтические произведения А.С.Пушкина, Н.А.Некрасова, Т.Г.Шевченко.

Работа над сонетами Шекспира дала импульс его собственному творчеству в жанре этой сложной стихотворной формы. Написанные Ш.Мударрисом сонеты считаются непревзойденными в татарской поэзии.

За боевые заслуги награжден орденом Красной Звезды.

Ш.Мударрис умер 28 апреля 1963 года.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Мөдәррис Ш. Ильич нурлары: очерклар, публицистик мәкаләләр, памфлетлар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1969. – 280 б.

Мөдәррис Ш. Дуслар күңеле: лирика, юмор-сатира, поэмалар /кереш сүз авт. Х.Госман. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1980. – 368 б.

Мөдәррис Ш. Яшәү көче: әкият-поэма. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1986. – 40 б.

Мөдәррис Ш. Тупчы Ваһап: поэмалар, шигырьләр, сонетлар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 1989. – 192 б.

Мударрис Ш. Во имя жизни: стихи, поэмы /пер с татар. В.Гончарова. – Казань: Таткнигоиздат, 1957. – 104 с.

Мударрис Ш. Сквозь пепел дней: стихотворения, поэмы /пер. с татар.; вступ. ст. В.Гончарова. – М.: Худож. лит., 1974. – 174 с.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т.2 /[төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 735 б. – Шәрәф Мөдәррис. – Б. 139-140.

Мәҗитов З. Татар солдаты //Шәһри Казан. – 1999. – 5 нояб.

Латыйп К. Утлы күмерләрне хәтерләтте... //Мәдәни җомга. – 1999. – 5 нояб.

Әхмәдулла Ш. Нурлы сыны хәтер түрендә //Мирас. – 2002. – № 7. – Б. 22-32.

Ихсанова Л. Шагыйрьнең култамгасы //Казан утлары. – 2004. – № 11. – Б. 169-170.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. справочник. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 511 с. – Шараф Мударрис. – С. 301-302.

Мингазова Э. Он пел по-татарски на развалинах рейхстага //Казанские ведомости. – 2004. – 27 окт.

2 ноябрь **Гали Хөсәенов**
2 ноября **Гали Хусаинов**
1919–2001
тууына 100 ел
100 лет со дня рождения

Актер, режиссер Гали Кәрим улы Хөсәенов 1919 елның 2 ноябрендә Казан губернасы Свияжск (Зөя) өязенең (хәзер Яшел Үзән районы) Косяково кантоны Күгәй авылында туа. Счетовод, укытучы булып эшли. 1938 елда ул Татар академия театры каршындагы студияне тәмамлый.

Хәрби-пехота училищесында укыганнан соң, Г.Хөсәенов Сталинград өчен барган сугышларда катнаша. Каты яраланып, госпитальдә дәвалана, аннары демобилизацияләнә. 2 нче дәрәҗә Бөек Ватан сугышы ордены, медальләр белән бүләкләнә.

Г.Хөсәенов 1949 елда Мәскәүдә А.В.Луначарский исемендәге Театр сәнгате институтының (ГИТИС) татар студиясен тәмамлый. 1949–1952 елларда ул Казан яшьләр театрының татар труппасы, Татар академия театры артисты; ТАССР Министрлар Советының сәнгать эшләре идарәсендә театр бүлеге мөдире булып эшли. Читтән торып Казан педагогия институтын тәмамлый.

1952–1969, 1972–1975 елларда Г.Хөсәенов Татарстан радиосында редактор, Казан телевидениесендә режиссер, баш режиссер булып эшли. Бу елларда ул «Шагыйрь Ф.Кәримнең иҗат портреты», «Актер П.Загорский», «Яңа өйдә», «Альбом битләре сөйли» һ.б. телевизион фильмнар төшерә. Шулай ук аның тарафыннан эшләнгән «Анам кыры» (Ч.Айтматов, 1965), «Муса» (Ш.Маннур, 1965) телевизион спектакльләре матур әдәбиятны пропагандалауда күренекле роль уйныйлар, мәдәният тарихында лаеклы урын алалар.

1969-1972, 1975-1983 елларда Гали Хөсәенов Әлмәт татар драма театрында баш режиссер булып эшли. Әлеге театрның иң кызыклы иҗади чоры Гали Хөсәенов исеме белән бәйле. Ул утызга якын спектакль куеп, Әлмәт театрын республиканың иң дәрәҗәле иҗат йортына әверелдерә. Аның куелышындагы «Козы-Көрпеш һәм Баян-Сылу» (Г. Мөсрепов, 1969), «Бишбүләк» (Т.Гыйззәт, 1970), «Әни килде» (Ш.Хөсәенов, 1971), «Мирандолина» (К.Гольдони, 1975), «Кар астында кайнар чишмә», «Әгәр бик сагынсаң» (А.Гыйләҗев, 1976, 1979), «Шәмсекамәр» (М. Әблиев, 1976), «Антигона» (Ж.Ануйя, 1980), «Зөлфия» (К.Әмиров, 1982) һ.б. спектакльләр театрның үсеш этаплары булып санала, театр дөньясында зур яңалык буларак

кабул ителә.

1979 елда «Ай булмаса – йолдыз бар» (Т. Миңнуллин) спектакле өчен режиссер Гали Хөсәеновка Татарстанның Г.Тукай исемендәге Дәүләт премиясе тапшырыла.

Гали Хөсәенов 1966 елда ТАССРның һәм 1982 елда РСФСРның атказанган сәнгать эшлеклесе дигән мактаулы исемнәргә лаек була.

Гали Кәрим улы Хөсәенов 2001 елның 26 июлендә Казанда вафат була.

2005 елда Татарстан Республикасы Министрлар Кабинеты Карары нигезендә Яшел Үзән районы Күгәй авылы мәдәният йортына Г.К.Хөсәенов исеме бирелә.

Актер, режиссер Гали Каримович Хусаинов родился 2 ноября 1919 года в селе Кугеево Косяковского кантона Свияжской волости Казанской губернии (ныне Зеленодольский район Республики Татарстан). Работал счетоводом, учителем. В 1939 году окончил студию при Татарском академическом театре.

После окончания военно-пехотного училища участвовал в боях за Сталинград. Был ранен. После госпиталя был демобилизован. Награжден орденом Отечественной войны 2-ой степени, медалями.

В 1949 году Г.Хусаинов окончил Татарскую театральную студию при ГИТИСе им. А.В.Луначарского в Москве. В 1949–1952 годах – актер татарской труппы Казанского ТЮЗа и Татарского академического театра, заведующий театральным отделением Управления по делам искусств Совета министров Татарской АССР. Заочно окончил Казанский педагогический институт.

В 1952–1969 и 1972–1975 годах Г.Хусаинов работает редактором Татарского радио, режиссером, главным режиссером Казанской студии телевидения. В эти годы им были поставлены телевизионные фильмы «Творческий портрет поэта Ф.Карима», «Актер П.Загорский», «В новом доме», «Рассказывают страницы альбома» и др. Снятые им телевизионные спектакли «Материнское поле» (Ч.Айтматов, 1965), «Муса» (Ш.Маннур, 1965) сыграют заметную роль в пропаганде художественной литературы, занимают достойное место в истории татарской культуры.

В 1969–1972 и в 1975–1983 годах Гали Хусаинов работает главным режиссером Альметьевского татарского драматического театра. Самый интересный творческий период Альметьевского театра связан с его именем. Около тридцати постановок в его режиссуре способствовали творческому становлению театра, пришло настоящее признание, творческая обстановка стала наравне с большими творческими коллективами. Популярность театра

стала расти из года в год. Поставленные им «Козы-Корпеш и Баян-Сылу» (Г.Мусрепов, 1969), «Бишбуляк» (Т.Гиззат, 1970), «Әни килде» («Мама приехала», Ш.Хусаинов, 1971), «Мирандолина» (К.Гольдони, 1975), «Кар астында кайнар чишмә», «Әгәр бик сагынсаң» («Под снегом горячий родник», «Если очень соскучишься», А.Гилязов, 1976, 1979), «Шамсикамар» (М. Аблеев, 1976), «Антигона» (Ж.Ануйя, 1980), «Зульфия» (К.Амиров, 1982) и другие спектакли вывели театр на новые рубежи, обозначили творческую зрелость коллектива.

В 1979 году за спектакль «Ай булмаса – йолдыз бар» («Если нет луны, есть звезды») по пьесе Т.Миннуллина Г.Хусаинов удостоен Государственной премии им. Г.Тукая.

Г.К.Хусаинову присвоены почетные звания: 1966 год – заслуженный деятель искусств ТАССР, 1982 год – заслуженный деятель искусств РСФСР.

Г.К. Хусаинов умер 26 июля 2001 года в Казани.

В 2005 году Постановлением Кабинета министров Республики Татарстан Кугеевскому сельскому дому культуры Зеленодольского района присвоено имя Г.К.Хусаинова

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Галиәсгар Камал исемендәге Татар дәүләт академия театры. 100 ел: альбом. 2 томда. Т.2. – Казан: Заман; Татар. кит. нәшр., 2009. – 567 б.: фотолар б-н. – Хөсәенов Гали Кәрим улы. – Б. 153. – Татар һәм рус тел.

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан, 2014. – 584 б. – Хөсәенов Гали Кәрим улы. – Б. 542.

Таһирова Ә. Гали ага ядкаре //Мәдәни җомга. – 2004. – 19 нояб. – Б. 16.

Хәбибуллина Л. Чит җирләрдә саргаерга бераүгә дә язмасын //Шәһри Казан. – 1999. – 29 окт.

Шиһапов М. Кайт әле, Гали абый //Шәһри Казан. – 1999. – 19 нояб.

Арсланов Г. Жизнь по призванию //Респ. Татарстан. – 1999. – 27 нояб. – С. 7.

17 ноябрь
17 ноября

Латыйф Җәләй
Латыф Заляй
1894–1966
тууына 125 ел
125 лет со дня рождения

Күренекле тел галиме һәм әдәбият тәнкыйтьчесе Латыйф Җәләй (Латыйф Җәләлетдин улы Җәләлетдинов) 1894 елның 17 ноябрендә Самара губернасы Мәләкәс өязе (хәзерге Ульяновск өлкәсенең Чардаклы районы) Иске Кызылсу (русча атамасы Татарское Урайкино) авылында крестьян гаиләсендә туа. Мәләкәс мәдрәсәсендә белем ала.

1921 елдан Л.Җәләй Самара шәһәрендә: педагогия техникумында укытучы, балалар йорты мөдире. 1925–1928 елларда халык мәгарифе бүлегендә инспектор; 1928–1932 елларда Кузнецк, Мәләкәс шәһәрләрендәге партия мәктәпләрендә татар теле һәм әдәбияты укыта. Шушы чорда аның әдәби һәм гыйльми иҗат эшчәнлеге башлана.

1933 елда Л.Җәләй Казанга күчеп, укуын Казан педагогия институты аспирантурасында дәвам иттерә. Укуын тәмамлагач, шул ук институтның татар теле һәм әдәбият бүлегендә укыта.

1939 елда Казанда Тел, әдәбият һәм тарих фәнни-тикшеренү институты ачылгач, Л.Җәләй тел белеме секторы мөдире итеп билгеләнә. 1942 елда «Татар теле тарихына карата кайбер материаллар» дигән хезмәте нигезендә кандидатлык диссертациясе яклый.

1944 елда Л.Җәләй Казан педагогия институтына кайтып укыта башлый һәм Казан университетында да студентларга лекцияләр укый.

1946 елдан СССР ФАнең Казан филиалы Тел, әдәбият һәм тарих институтында галим үзенең фәнни эшчәнлеген дәвам итә. Хезмәтләре татар теле тарихына, орфоэпиясенә, стилистикасына, диалектологиясенә, тарихи тел белеменә, татар халкының борынгы әдәби ядкәрләрен өйрәнүгә карый. «Татар теленең урта диалекты» дигән темага 1954 елда Мәскәүдә докторлык диссертациясе яклап, татар теле буенча беренче филология фәннәре докторы була, ә 1958 елда профессор исемен ала.

Л.Җәләй, күренекле тел галиме булудан тыш, әдәби тәнкыйтьче дә. К.Нәҗми, М.Әмир, Н.Исәнбәт, Г.Бәширов, А.Шамов, С.Хәким, Ш.Мөдәррис һәм башка язучыларның иҗаты турында әдәби-тәнкыйть мәкаләләре; мәктәпләр һәм югары уку йортлары өчен дәреслекләр һәм уку ярдәмлекләре авторы да.

Л.Җәләй 1966 елның 1 августында Казанда вафат була.

Видный языковед и литературный критик Латыф Заляй (Латыф Залялетдинович Залялетдинов) родился 17 ноября 1894 года в деревне Татарское Урайкино (на тат. – Кызылсу) Мелекесского уезда Самарской губернии (ныне Чердаклинский район Ульяновской области) в семье крестьянина. Образование получает в Мелекесском медресе.

С 1921 года Л.Заляй в городе Самаре: преподаватель педагогического техникума, заведующий детским домом. В 1925–1928 – годах инспектор отдела народного образования; в 1928–1932 годах преподает татарский язык и литературу в партийных школах городов Кузнецк и Мелекес. В этот период он начинает заниматься литературной и научной деятельностью.

В 1933 году Л.Заляй переезжает в Казань, продолжает учебу в аспирантуре Казанского педагогического института. Получив образование, там же он начинает преподавательскую работу.

С открытием в 1939 году в Казани Научно-исследовательского института языка, литературы и истории Л.Заляй назначается заведующим сектором языкознания. В 1942 году защищает кандидатскую диссертацию «Татар теле тарихына карата кайбер материаллар» («Некоторые материалы относительно истории татарского языка»).

С 1946 года Л.Заляй свою научную деятельность продолжает в Казанском филиале АН СССР – Институте языка, литературы и истории. Пишет труды по истории татарского языка, орфоэпии, стилистике татарского языка, диалектологии, историческому языкознанию, памятникам древней литературы татарского народа. В 1954 году в Москве защищает докторскую диссертацию по теме «Средний диалект татарского языка» и становится первым доктором филологических наук по татарскому языку; в 1958 году – профессором.

Л.Заляй не только видный ученый-языковед, но и автор литературно-критических статей о творчестве татарских писателей: К.Наджми, М.Амира, Н.Исанбета, Г.Баширова, А.Шамова, С.Хакима, Ш.Мударриса и др.; автор учебников и учебных пособий для школ и высших учебных заведений.

Л.Заляй умер 1 августа 1966 года в Казани.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Җәләй Л. Татар диалектологиясе: югары уку йортлары һәм пед. училищелары студентлары өчен дәреслек. – Казан: Татгосиздат, 1947. – 134 б.

Җәләй Л. Татар теленең орфоэпик нигезләре. – Казан: Татгосиздат, 1953. – 72 б.

Җәләй Л. Татар теленең тарихи морфологиясе: очерклар. – Казан: Фикер, 2000. – 288 б.

Шакирҗанов Р. Татар лингвистикасына нигез салучы; **Саттаров Г.** Остазым күңел түрендә //Мәшһүр татар галимнәре: мәкаләләр, истәлекләр. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. – Б. 133-136; 137-140.

Хаков В. Яшәү һәм хезмәт үрнәге //Казан утлары. – 1984. – № 12. – Б. 176-179.

Баязитова Ф.С. Л.Җәләй – зур мираслы галим //Проблемы функционирования, диалектологии и истории языка. – Казань, 1998. – С. 3-8.

Зәкиев М.З. Танылган галим Латыйф Җәләйнең киңкырлы эшчәнлеге //TATARICA. – 2014. – № 1(2). – Б. 238-240.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек. 2 томда. Т.1 /[төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009. – 751 б. – Латыйф Җәләй. – Б. 504-505.

Актуальные вопросы языкознания. Вып. 4: к 110-летию Л.Заляя. – Казань, 2005. – 168 с. – На татар. и рус яз. – Список трудов Л.Заляя и литературы о нем. – С. 152-165.

Закиев М.З. Залялетдинов Латыф Залялетдинович //Казанская лингвистическая школа. Кн. 1: Казанская тюркская лингвистическая школа. Казань: Татар. кн. изд-во, 2008. – С. 64-68.

Бурганова Н.Б. Латыйф Заляй и татарское языкознание //Исследования по татарскому языкознанию. – Казань, 1984. – С. 5-9.

Якупова Г. Латыйф Залялетдинович Залялетдинов: к 80–летию со дня рождения //Сов. тюркология . – 1974. – № 6. – С. 119.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. справочник. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 511 с. – Латиф Заляй. – С. 191-192.

28 ноябрь **Николай Иосифович Воробьев**
28 ноября **1894–1967**
тууына 125 ел
125 лет со дня рождения

Этнограф, географ, тарихчы Николай Иосифович Воробьев 1894 елның 28 ноябрендә Саратов губернасының Хвалынск шәһәрендә приказчик гаиләсендә туа. Башта земство мәктәбендә укый. Хвалынск гимназиясен тәмамлагач, 1913–1918 елларда Казан университетының физика-математика факультетында табигать белеме бүлегендә укый.

Н.И.Воробьев студент елларында ук гыйльми эш белән шөгыльләнә башлый, экспедицияләргә йөри. 1915–1916 елларда ул Табигатьне өйрәнүчеләр җәмгыяте тәкъдиме белән Себер һәм Ерак Көнчыгышта булып, нанайлар турында кыйммәтле этнографик коллекция җыеп, университетка алып кайта.

Укуын тәмамлагач аны, профессор стипендиаты буларак, Казан университетының география һәм этнография кафедрасына ассистент итеп кабул итәләр.

1921 елның декабреннән Н.И.Воробьев Татарстан Республикасы Үзәк музееның фәнни-агарту бүлеге гыйльми хезмәткәре вазифасын үти башлый.

Ул вакытта музейда нигездә Идел буе халыкларының уникаль этнографик коллекцияләре була. 1922 елда Н.И.Воробьев тырышлыгы белән этнография бүлеге оештырыла һәм ул аның мөдире итеп билгеләнә.

1923–1934 елларда Н.И.Воробьев музей директоры булып эшли; татарларның матди мәдәниятен өйрәнү белән шөгыльләнә; 1924–1927 елларда республиканың татар авылларына экспедициягә чыгып, бай коллекция җыела; фәнни хезмәтләр языла.

1934–1945 елларда Н.И.Воробьев Казан педагогия институтында эшли, анда география факультеты оештыра һәм аның беренче деканы була; бер үк вакытта Казан университеты профессоры да була; Татарстан Республикасының географиясе буенча дәреслекләр яза.

1938 елда Н.И.Воробьевны, диссертация яклатып тормыйча, география фәннәре кандидаты һәм институтның география кафедрасы профессоры итеп раслыйлар.

1945 елдан Н.И.Воробьев СССР Фәннәр академиясенең Казан филиалы Тел, әдәбият һәм тарих институтында археология һәм этнография секторы мөдире, фән эшләре буенча директор урынбасары булып эшли.

Сугыштан соңгы елларда Н.И.Воробьев этнография буенча яңа хезмәтләрен яза; татарларның мәдәниятен, тормыш-көнкүрешен өйрәнүне дәвам итеп, экспедицияләргә чыныгу яңадан башлап җибәрә.

1945 елда Н.И.Воробьев бу сәяхәтләрдә җыелган мәгълүматлар нигезендә «Казанские татары» дигән темага докторлык диссертациясе яклый һәм ул шушы ук исемдәге китап булып басылып та чыга.

Соңгы елларда галим чуваш хлкының мәдәниятен, тормышын, гореф-гадәтләрен өйрәнү белән күп шөгыльләнә.

1945 елда Н.И.Воробьевка ТАССРның атказанган фән эшлеклесе дигән мктаулы исем бирелә; 1954 елда Ленин ордены белән бүләкләнә; 1964 елда Бөтенсоюз география җәмгыятенең Мактаулы әгъзасы итеп сайлана.

Н.И.Воробьев 1967 елның 20 сентябрендә вафат була.

Этнограф, географ, историк Николай Иосифович Воробьев родился 28 ноября 1894 года в городе Хвалынске Саратовской губернии в семье приказчика. Начальное образование получает в земской школе. После окончания гимназии в Хвалынске в 1913–1918 годах учится на естественном отделении физико-математического факультета Казанского университета.

Еще в студенческие годы начинает заниматься научной деятельностью, много ездит по стране, по поручению Общества естествоиспытателей не раз бывает в Сибири, Дальнем Востоке, откуда привозит в университет богатую этнографическую коллекцию о нанайцах.

После окончания учебы профессорский стипендиат был зачислен на кафедру географии и этнографии в должности ассистента.

В декабре 1921 года Н.И.Воробьев вступает в должность научного сотрудника научно-просветительного отдела Центрального музея Татарской Республики. К тому времени музей обладал уникальными этнографическими коллекциями, в основном, посвященными народам Поволжья. Усилиями Н.И.Воробьева в 1922 году создается этнографический отдел, заведующим которого он и становится.

В 1923–1934 годах Н.И.Воробьев является директором музея. Продолжает заниматься изучением материальной культуры татар; в 1924–1927 годы организует экспедиции в татарские районы республики; коллекции музея пополняются новыми экспонатами; по результатам научных исследований он пишет ряд крупных работ.

В 1934–1945 годах Н.И.Воробьев преподает в Казанском педагогическом институте, где при его активном участии создается географический факультет, который он возглавляет в качестве декана; одновременно является профессором Казанского университета.

За годы работы в институте им был написан ряд учебников по географии Республики Татарстан.

В 1938 году Н.И.Воробьев утвержден в ученой степени кандидата географических наук без защиты диссертации и в ученом звании профессора по кафедре географии института.

С 1945 года Н.И.Воробьев является заведующим сектором археологии и этнографии, заместителем директора по науке Института языка, литературы и истории КФ АН СССР.

Новые труды по этнографии у Н.И.Воробьева появляются в послевоенные годы: ученый продолжает исследования материальной культуры татар, возобновляет экспедиционную деятельность. Материалы, собранные в этих поездках, легли в основу его докторской диссертации «Казанские татары», защищенной в 1945 году, которая позднее была издана отдельной книгой под одноименным названием.

В последние годы жизни Н.И.Воробьев много занимается изучением материальной культуры чувашей.

В 1945 году Н.И.Воробьеву было присвоено почетное звание заслуженного деятеля науки ТАССР; в 1954 году награжден орденом Ленина; в 1964 году избран Почетным членом Всесоюзного географического общества.

Н.И.Воробьев умер 20 сентября 1967 года.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Воробьев Н.И. Материальная культура казанских татар: (опыт этнографического исследования). – Казань, 1930. – 464 с.

Воробьев Н.И. Основы физической географии ТАССР. – Казань: Татгосиздат, 1933. – 180 с.

Воробьев Н.И., Сементовский В.Н. Физико-географические экскурсии в окрестностях г. Казани. – Казань: Татгосиздат, 1940. – 176 с.

Воробьев Н.И. Природа Татарии: научно-популярные очерки. – Казань: Татгосиздат, 1947. – 334 с.

Очерки по географии Татарии: коллективная моногр. – Казань: Таткнигоиздат, 1957. – 385 с.

Воробьев Н.И. Казанские татары. – Казань: Таткнигоиздат, 1953. – 382 с.

Татары Среднего Поволжья и Приуралья. – М .: Наука, 1967. – 538 с.

Сабитов Б. Татар җанлы рус галиме //Идел. – 2009. – № 10. – Б. 68.

Нәбиуллина З. Казан татарлары тормыш-көнкүрешен тасвирлаучы //Казан. – 1997. – № 8-9. – Б. 24-25.

Бусыгин Е. Сөй халыкның дөньясын! //Татарстан. – 1994. – № 11-12. – Б. 68-71.

Бусыгин Е.П., Зорин Н.В. Николай Иосифович Воробьев. 1894–1967. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 2002. – 28 с.

Набиуллина З. Бытописатель казанских татар //Казань. – 1997. – № 8-9. – С. 24-25.

Йосыф Хас-Хаҗиб Баласагунлы
Юсуф Хасс-Хаджиб Баласагуни
якынча 1019 – 1070 елдан соң
тууына 1000 ел
1000 лет со дня рождения

Шагыйрь, философ, фикер иясе, шул ук вакытта күренекле дәүләт эшлеклесе Йосыф Хас-Хаҗиб Баласагунлы (Баласагуни) якынча 1019 елда Чуй елгасы үзәнендәге Баласагун (Күк Урда) каласында туа. Бик тирән, төпле белем ала. Бераздан илнең башкаласы Кашгарга күчеп килә.

Й.Баласагунлының туган, яшәгән иле – Шәркый Төркестан. Биредә 840-1212 елларда Караханилар дәүләте яши. Әлеге кодрәтле зур мәмләкәт составына хәзерге Кытайның төньяк-көнбатышы (ягъни «Уйгурстан»), Кыргызстан, Казакъстанның зур өлеше һәм Урта Азиядәге кайбер башка төбәкләр керә.

Караханилар дәүләтендә төркиләрнең төрле кавемнәре яши, әмма төп халкын уйгур-карлуклар тәшкил итә. Х гасыр урталарында ислам динен кабул иткәч, ул тиз арада мөселман дөньясының мөһим бер дәүләтенә әверелә, анда икътисад, фән, мәдәният зур үсеш ала. Кашгар, Баласагун кебек калаларда туып үскән М.Кашгари һәм Й.Баласагунлы эшчәнлекләре үзләре генә дә күп нәрсә хакында сөйли.

Й.Баласагунлы – атаклы «Котадгу белек» («Игелекле белем», 1069/70) поэмасы авторы. Ул уйгур-карлук телендә язылган, Идел буенда һәм Урал төбәгендә яшәүче татарлар арасында киң таралган. Шулай ук шагыйрьнең бу әсәре иҗат ителүгә дә быел 950 ел (1069) була.

Й.Баласагунлы, үз әсәрен иҗат иткәч, Караханилар дәүләтенең мәшһүр хөкемдары Богра хан (1058–1103 елларда идарә итә) сараена чакырыла һәм хас-хаҗиб, ягъни баш вәзир булып эшли. Шуңа аны еш кына Йосыф Хас-Хаҗиб дип тә йөртәләр. Шагыйрьнең үлгән елы билгеле түгел.

Йосыф Баласагунлының «Котадгу белек» поэмасы – зур күләмле шигъри әсәр, төрки халыкларның уртак мирасы. Бу әсәр үз чорында да, аннан соң да төрки сүз сәнгатенең таҗы, шаһ китабы, бөек ядкяре булып санала, ә аның авторын төрки әдипләрнең даһи остазы дип тә атарга мөмкин. Үзенең идея-эстетик байлыгы, фәлсәфи тирәнлеге, рухи тормыштагы роле белән «Котадгу белек» дөнья әдәбиятында да иң мөхтәрәм урыннарның берсен били. Аның акыл-тәҗрибәне, хис-тойгыларны туплаган һәр юлы, һәр бәете (икеюллыгы) афоризм, хикмәтле сүз кебек яңгырый. Бу ядкяр – шигъри сүз белән эш итүнең классик үрнәге дә.

Й.Баласагунлы төрки телле шигърияттә беренче булып гаруз шигъри үлчәм системасын куллана. «Котадгу белек» поэмасы 6722 бәйттән, шигъри һәм чәчмә кереш сүзләрдән, 85 бабтан (бүлектән) һәм өч бүлекле соңгы сүздән тора.

Поэмада Караханилар дәүләтенең иҗтимагый тормышы сурәтләнә, сарай әһелләренең һәм феодаль-клерикаль аксөякләрнең әхлакый йөзе тасвирлана, җәмгыятьнең социаль төзелеше мәсьәләләре күтәрелә.

«Котадгу белек» – Урта гасырлар төрки әдәбиятында кешенең бөеклегенә дан җырлаучы, дәүләт белән гадел һәм акыллы идарә итү идеалын чагылдыручы, законны өстен куючы беренче әсәр. Анда төрки халык авыз иҗаты үрнәкләре (мәкаль һәм әйтемнәр) зур урын алган.

Әсәрнең автор үзе язган нөсхәсе сакланмаган, хәзерге көнгә билгеле иң борынгы исемлекләре XV гасырга карый. Алар гарәп һәм уйгур графикасында күчерелгән.

Поэма XX йөзгәчә төрки халыклар әдәбияты үсешенә көчле йогынты ясый. Татар әдәбиятында Кол Гали, Мәхмүд Болгари, Котб, Мөхәммәдьяр, Мәүлә Колый, Утыз Имәни, Акмулла, Дәрдмәнд, Г.Тукай, М.Гафури, Г.Исхакый һ.б. әдипләрнең иҗатларында чагылыш таба.

«Котадгу белек» китабы татар дөньясында элек-электән билгеле. Аның турында безнең галимнәребез А.Вәлитова, Ш.Абилов, Х.Миңнегулов һ.б. мәкалә-хезмәтләр язган. Поэманың аерым үрнәкләре бездә оригиналда, хәзерге телгә Х.Госман, Ә.Синегул, Л.Шагыйрьҗан, Х.Миңнегулов һ.б. тәрҗемәләрендә нәшер ителә.

Поэт, философ, мыслитель, известный государственный деятель Юсуф Хасс-Хаджиб Баласагуни родился в городе Баласагун (Кюк орду), что на реке Чуй, приблизительно в 1019 году. Он получает основательное образование. Вскоре переезжает в столицу государства Кашгар.

Родина Юсуфа Баласагуни – Восточный Туркестан. Здесь в 840–1212 годы существовало Караханидское государство. В состав этого могущественного государства входили северо-запад современного Китая («Уйгурстан»), Киргизия, большая часть Казахстана и некоторые области Средней Азии.

В Караханидском государстве жили различные тюркские племена. Но основное население составляли уйгуры-карлуки. После принятия в середине X века ислама это государство становится одним из важнейших в мусульманском мире, в нем бурное развитие получают экономика, наука и культура. Об этом свидетельствует деятельность М.Кашгари и Ю.Баласагуни, выросших в городах Кашгар и Баласагун.

Юсуф Баласагуни – автор знаменитой поэмы «Кутадгу билиг» («Благодатное знание», 1069/70), написанной на карлукско-уйгурском языке и получившей широкое распространение среди татар Поволжья и Приуралья, чье 950-летие также отмечается в этом году. Произведение приносит известность его автору: Ю. Баласагуни приглашается во дворец правителя Караханидского государства Богра-хана (1058–1103) в качестве хас-хаджиба, т.е. главного везиря. Поэтому его часто называли Юсуф Хас-Хаджибом. Дата смерти поэта неизвестна.

«Кутадгу билиг» Юсуфа Баласагуни – широкоплановое поэтическое произведение, общее письменное наследие тюркских народов, признанное вершиной искусства слова, шах-книгой, памятником. Его автора можно назвать великим учителем тюркских писателей. Своим идейно-эстетическим содержанием, философской глубиной, ролью в духовной жизни тюркского народа «Кутадгу билиг» занимает одно из достойных мест в мировой литературе. Каждая строчка, каждый бейт (двустишие), вобравшие в себя мудрость, чувства и эмоции, звучат как афоризм, мудрое изречение.

Памятник является и классическим образцом поэтического искусства. Юсуф Хасс-Хаджиб Баласагуни ввел в тюркоязычную поэзию систему стихосложения аруз. Поэма «Кутадгу билиг» состоит из 6722 двустиший (бейтов), прозаических и поэтических предисловий, 85 глав и заключения из трех частей.

В поэме представлена общественная жизнь Караханидского государства, показаны нравы двора и феодально-клерикальной знати, затрагивается проблема социального устройства общества. Основная часть поэмы построена в форме диалога между символическими персонажами, носит дидактический характер, содержит в себе множество общественно-социальных, моральных, философских проблем. Это первое классическое произведение средневековой тюркской литературы, утверждающее высокое назначение человека, идеалы справедливого управления государством и верховенство закона. Большое место в поэме занимают образцы тюркского народного творчества (пословицы, поговорки).

Экземпляр произведения, написанный автором, не сохранился, самые древние, известные на сегодня списки в основном относятся к XV веку. Они выполнены в арабской и уйгурской графиках.

Произведение Ю.Баласагуни оказало большое влияние на всё последующее развитие литературы тюркских народов вплоть до XX века. Его влияние испытали Кул Гали, Махмуд Болгари, Кутб, Мухаммадьяр, Мавля Колый, Утыз Имяни, Акмулла, Г.Тукай, Дэрдменд, М.Гафури, Г.Исхаки и др.

Сочинение «Кутадгу билиг» в татарском мире известно давно. О нем писали А.Валитова, Ш.Абилов, Х.Миннегулов. Отдельные образцы поэмы были изданы в оригинале и на современном татарском языке в переводе Х.Усмана, А.Синегула, Л.Шакирзяновой, Х.Миннегулова и др.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Борынгы төрки һәм татар әдәбиятының чыганаклары: уку-укыту әсбабы /төз. Х.Госман. – Казан: Казан ун-ты нәшр., 1981. – 246 б. – Йосыф хас Хаҗиб Баласагуни. – Б. 25-31.

Баласагуни Й. Котадгу белек: (поэма). Дүртенче бүлек /Лена Шагыйрьҗан тәрҗ. //Мирас. – 2000. – № 7. – Б. 8-11.

Баласагунлы Й. Котадгу белек: өзекләр /Ә.Синегул тәрҗ. //Казан утлары. – 2001. – № 6. – Б. 178-184.

Баласагуни Й. Благодатное знание /пер. С.Н.Иванова; вступит. статья М.С.Фомина; примечания А.Н.Малеховой. – Л.: Сов.писатель, 1990. – 560 с.: 16 ил.

Миңнегулов Х. Йосыф Баласагунлының «Котадгу белек» әсәре //Татар әдәбияты тарихы. 8 томда. Т.1: Борынгы чор һәм Урта гасырлар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2014. – Б. 100-107.

Миңнегулов Х., Садретдинов Ш. Урта гасыр һәм XIX йөз татар әдәбияты: татар урта гомуми белем бирү мәктәбе һәм гимназияләрнең 9-нчы сыйныфы, урта махсус уку йортлары, педагогия училищелары, колледж һәм лицей укучылары өчен дәреслек. – Казан: Мәгариф, 1998. – 334 б. – «Котадгу белек». – Б. 26-31.

Әхмәтҗанов М. Әдәбиятыбызның чишмә башы //Мирас. – 2004. – № 3. – Б. 46-50.

Средневековая татарская литература (VIII–XVIII вв.). – Казань: Фән, 1999. – 240 с. – Баласагуни Й. см.: Именной указатель. – С. 232

Миннегулов Х. Этапы развития тюрко-татарской, античной и русской литератур: моногр. – Казань: Ихлас, 2014. – 288 с. – «Кутадгу билиг» («Благодатное знание» Юсуфа Баласагуни). – С. 169-176.

Ганиева Р.К. Восточный Ренессанс и поэт Кул Гали. – Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1988. – 172 с. – О Баласагуни Й. см.: Именной указатель. – С. 165.

Абилов Ш. «Кутадгу билиг» в булгаро-татарской литературе //Сов. тюркология. – 1970. – № 6. – С. 7.

Һибәтулла Салихов
Хибатулла Салихов
1794–1867
тууына 225 ел
225 лет со дня рождения

Шагыйрь, дин эшлеклесе Һибәтулла Сәетбаттал улы Салихов (тәхәллүсләре Һибәтулла Салихбаттал, Һибәтулла Каргалый, Һибәтулла ишан) 1794 елда Оренбург губернасы Түбән Чебенле авылында мулла гаиләсендә туа. Бабалары Оренбург губернасына Казан губернасының Чистай өязеннән күчеп килә. Һибәтулла Каргалы мәдрәсәсендә белем ала; аннары 1842 елдан шунда ук мөдәррис, бистә мәчетенең имам-хатыйбы була.

Һ.Салихов күптөрле жанрларда иҗат итә: мәдхия, мәрсия, газәл, мәсәл, шигъри хикәят һ.б. Аларның бер өлеше Р.Фәхретдиннең «Асар» (Оренбург, 1908) китабында урын алган. «Тәндә җаным» («Диване Ризаи» җыентыгына кергән, 1860) лирик шигырендә Һ.Салихов суфыйчылык фикерләрен алга сөрә, дөньяның фанилыгы, дөньяви гамәлләрнең файдасызлыгы турында бәян итә.

Шагыйрьнең күп кенә әсәрләре кулдан күчерелеп тарала: «Нәсихәт», «Дөррел-калям», «Нича җаһил» һ.б.

Һ.Салиховның үзе исән чакта ике шигъри җыентыгы дөнья күрә: «Төхфәтел-әүляд» («Балаларга бүләк», басылган елы билгесез), «Мәҗмәгыль-әдәб» («Әдәпкә өйрәтү җыентыгы», 1856).

Һ.Салихов 1867 елда Оренбург губернасы Каргалы бистәсендә вафат була.

Поэт, религиозный деятель Хибатулла Саидбатталович Салихов (псевдонимы – Хибатулла Салихбаттал, Хибатулла Каргалый, Хибатулла ишан) родился в 1794 году в деревне Н.Чебеньки Оренбургской губернии в семье муллы. Предки Х.Салихова переселились в Оренбургскую губернию из Чистопольского уезда Казанской губернии. Хибатулла образование получает в медресе Каргалинской слободы. С 1842 года работает мударрисом этого медресе, имам-хатыбом слободской мечети.

Х.Салихов – автор многих поэтических произведений в жанрах мадхии, марсии, газели, басни, стихотворного хикаята и др. Часть из них была опубликована в книге «Асар» («Следы», Оренбург, 1908) Р.Фахретдина. В лирическом стихотворении «Тәндә җаным» («Душа в теле») (опубликовано в сборнике «Диване Ризаи» («Диван Ризы» 1860), как и в ряде других, Х.Салихов выступает с проповедью суфизма, пишет о тленности мира и бесполезности мирских дел.

Многие произведения поэта распространяются в рукописных списках: «Назидание» («Насихат»), «Слова жемчужины» («Дурр аль-калам»), «Сколько невежд...», («Нича джахил...») и др.

При жизни Х.Салихов публикует два стихотворных произведения «Төхфәтел-әүляд» («Подарок потомкам», год издания неизвестен) и «Мәҗмәгыль-әдәб» («Свод правил поведения», 1856).

Х.Салихов умер в 1867 году в Каргалинской слободе Оренбургской губернии.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Гайнетдинов М. Һибәтулла Салихов (1794-1867) //**Татар әдәбияты тарихы** : 8 томда. – 3 том: XIX йөз. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. – Б. 110-120.

Гайнуллин М.Х. Татар әдәбияты XIX йөз /тулыл. икенче басма. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2015. – 551 б. – Һибәтулла Салихов. – Б. 44-55.

Яхин Ф. Һ.Салиховның «Мәҗмәгыль-әдәб» әсәре //Тюркологические исследования. – 2012. – № 1. – Б. 65-69.

Гайнуллин М.Х. Татарская литература XIX века. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1975. – 305 с. – Ибатулла Салихов. – С.97-103.

Мөхлисә Бубый
Мухлиса Буби
1869–1937
тууына 150 ел
150 лет со дня рождения

Дин эшлеклесе, педагог, Габдулла һәм Гобәйдулла Бубыйларның кыз туганы Мөхлисә Бубый (Нигъмәтуллина) 1869 елда Вятка губернасы, Сарапул өязе (хәзер Татарстан Республикасының Әгерҗе районы) Иж-Бубый авылында туа. Башлангыч белемне әнисеннән ала, аннары абыйларында укый.

1895 елдан абыйлары этиләре мәдрәсәсен үзгәртеп коруга керешәләр. Мөхлисә дә, бертуганнарының хатыннары белән бергә, яңа типтагы хатын-кызлар мәдрәсәсен оештыруда актив катнаша. 1901 елда 6 сыйныфлы татар хатын-кызлар мәктәбе ачыла һәм М.Бубый аның мөдире була. Анда, дин гыйлеме белән берррәттән, төрле дөньяви фәннәр, 1905 елдан рус теле укытыла.

1907 елда Сарапул өязе земствосы акчасына 1 сыйныфлы рус-татар училищесы ачыла, ул хатын-кызлар мәдрәсәсенең бер бүлегенә әверелә. Иж-Бубый мәдрәсәсе мәктәп-мәдрәсәләр өчен мөгаллимәләр әзерләүдә беренче уку йорты була.

«Бубый» мәдрәсәсе таркатылып ябылгач, туганнары кулга алынгач, 1912 елда М.Бубый Троицк шәһәренә күчеп китә һәм анда 1910 елда ачылган хатын-кызлар мәктәбен җитәкли. Бер үк вакытта ул 1913 елдан хатын-кызлар гимназиясендә дин белемен укыта; 1914 елда сәүдәгәр Яушевларның матди ярдәме белән хатын-кызлар мәдрәсәсе, 1915 елда мөгаллимәләр семинариясе ачуга ирешә.

1917 елның маенда Мәскәүдә Бөтенроссия мөселманнарының беренче корылтаенда М.Бубый Мөселманнар Диния нәзарәте әгъзасы һәм казый итеп сайлана. (Ул татар тарихында беренче һәм соңгы хатын-кыз казый була).

М.Бубый 1917 елдан Уфада эшли, Диния нәзарәтенең гаилә эшләре бүлеге белән җитәкчелек итә, метрика кенәгәләре тутыру, гаилә мөнәсәбәтләрен җайга салу, ислам диненә тарту һ.б. эшләр белән шөгыльләнә. Ул шулай ук хатын-кызлар арасында мәгърифәтчелек эшчәнлеге алып бара, шул вакыттагы көндәлек матбугатта мәкаләләр бастыра; аларда хатын-кызларның вазифалары, гаиләдә һәм җәмгыятьтә тоткан урыны яктыртыла, телне, милли һәм дини традицияләрне саклау хатын-кызларның төп бурычы буларак бәяләнә.

1937 елның 20 ноябрендә М.Бубый «Башкортстанның контрреволюцион милләтчеләр оешмасында» катнашуда гаепләнеп кулга алына һәм атылуга хөкем ителә. 1937 елның 23 декабрендә 68 яшьлек Мөхлисә абыстай атып үтерелә.

М.Бубый 1960 елның 23 маенда аклана.

Религиозный деятель, педагог, сестра Габдуллы и Губайдуллы Буби, Мухлиса Буби (Нигматуллина) родилась в 1869 году в селе Иж-Бобья Сарапульского уезда Вятской губернии (ныне Агрызский район Республики Татарстан). Первоначальное образование получает у своей матери, затем у своих братьев.

С 1895 года братья начинают реорганизацию медресе своего отца. Мухлиса, вместе с женами братьев, принимает активное участие в создании женского медресе нового типа. В 1901 году открывается шестилетняя татарская женская школа, где М.Буби становится заведующей. Наряду с религиозными там преподаются и светские дисциплины, с 1905 года начинают обучать и русскому языку.

В 1907 году на средства Сарапульского уездного земства открывается одноклассное женское русско-татарское училище, которое впоследствии войдет в состав женского медресе. Медресе было первым учебным заведением, которое готовило учительниц для женских медресе и мектебев.

В 1912 году, после разгрома и закрытия медресе «Буби», ареста братьев, М.Буби переезжает в город Троицк, где возглавляет открытую в 1910 году начальную женскую школу. Одновременно, с 1913 года, она преподает исламское вероучение в женской гимназии. При содействии купцов Яушевых в 1914 году ей удается открыть женское медресе, а в 1915 году она добивается открытия женской учительской семинарии.

В мае 1917 года в Москве на 1-м Всероссийском мусульманском съезде М.Буби избирают членом Духовного управления мусульман и казыем (первым и последним казыем-женщиной в истории татар).

С 1917 года М.Буби работает в Уфе, руководит отделом по семейным делам Духовного управления, курирует работу по ведению метрических книг, занимается различными вопросами мусульманский семей, пропагандирует ислам и др. Она ведет большую организационно-просветительскую работу среди женщин, активно публикуется в периодической печати по женскому вопросу, обращает особое внимание на то, что сохранение языка, национальных и религиозных традиций – главный долг женщины.

20 ноября 1937 года М.Буби была арестована по обвинению в участии в «контреволюционной повстанческой националистической организации Башкирии» и приговорена к расстрелу. 23 декабря 1937 года 68-летняя Мухлиса абыстай была расстреляна.

23 мая 1960 года М.Буби реабилитирована.

Укырга тәкъдим итәбез:
Советуем прочитать:

Бертуган Бубыйлар һәм Иж Бубый мәдрәсәсе: тарихи-документаль җыентык. – Казан: Рухият,1999. – 240 б.: фотолар б-н. – Мөхлисә Бубый мәкаләләре. – Б. 106-112; Мөхлисә Бубыйның хөкем эшеннән. 1937 ел. – Б. 208-212.

Бубый М. Мөхлисә Бубыйның Троицкида Яушевларның кызлар мәктәбендә сөйләгән нотыгы //Мәйдан. – 2011. – № 9. – Б. 29-30.

Буби М. Тиреслектә үскән чәчәкләргә алданмагыз: [хатын-кызларга гаид] //Ватаным Татарстан. – 2000. – 19 май.

Мәхмүтова А.Х. Вакыт инде: без дә торыйк... (Җәдитчелек һәм хатын-кызлар хәрәкәте формалашу): очерклар. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2012. – 368 б.: фот. б-н. – Мөхлисә Буби. – Б. 322-342.

Үтәбай-Кәрими Р. Беренче казыя //Ватаным Татарстан. – 2000. – 19 май.

Мулланурова Р. Саф күңел //Сөембикә. – 2009. – № 12. – Б. 36-39.

Рәхмәтуллина Н. Мөхлисә абыстай ядкаре //Мәдәни җомга. – 2010. – 2 апр. – Б. 18.

Гыймранова Г. Милләтебезнең якты йолдызы //Шәһри Казан. – 2013. – 12 март. – Б. 5.

Әхтәмова Г. Мөхлисә Бубый: шигырь //Мәйдан. – 2014. – № 2. – Б. 15-21.

Исламов Р., Монасыйпов М., Мөхлисә Бубиның бер фотосы турында //Мәдәни җомга. – 2013. – 26 июль. – Б. 13-14.

Махмутова А. Феномен Мухлисы Буби //Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2000. – № 1/2. – С. 203-214.

Махмутова А. Пора и нам зажечь зарю свободы! Джадидизм и женское движение. – Казань: Татар. кн. из-во, 2006. – 254 с., ил. – Феномен Мухлисы Буби. – С. 160-174.

Рахимов С. «Виновной себя не признала»: материалы следственного дела Мухлисы Бобинской //Гасырлар авазы = Эхо веков. – 2000. – № 1/2. – С. 217-223.

Знаменитые личности: ист.-биогр. сб. – Казань: Жиен, 2013. – 384 с., цв. ил. – Созвездие Буби. – С. 118-134. Мухлиса. – С. 126-127.

Гимазова Р.А. Просветительская деятельность Нигматуллиных-Буби: (конец XIX – начало XX вв.). – Казань: Печатный Двор, 2004. – 220 с. – Мухлиса Буби. – С. 89-96.

Рәссамнар, язучылар, композиторлар турында түбәндәге белешмәләрдән укырга тәкъдим итәбез:

О художниках, писателях, композиторах советуем прочитать в следующих справочниках:

Татар энциклопедия сүзлеге. – Казан: ТР ФАнең Татар энцикл. ин-ты, 2002. – 830 б.: ил.

Татар энциклопедиясе: 6 томда. – Казан: ТР ФАнең Татар энцикл. ин-ты, 2008.

Т.1: А-В. – 720 б.
Т.2: Г-Й. – 656 б.
Т.3: К-Л. – 716 б.
Т.4: М-П. – 632 б.
Т.5: Р-Та. – 728 б.

Татарский энциклопедический словарь /гл. ред. М.Х.Хасанов. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 1999. – 703 с.: ил.

Татарская энциклопедия: в 6 т. / гл. ред. М.Х.Хасанов.; отв. ред. Г.С.Сабирзянов. – Казань: Ин-т Татар. энцикл. АН РТ, 2005.

Т.1: А-В. – 672 с.
Т.2: Г-Й. – 656 с.
Т.3: К-Л. – 664 с.
Т.4: М-П. – 768 с.
Т.5: Р-Т. – 736 с.
Т.6: У- Я. – 720 с. с ил.

Әдипләребез: биобиблиогр. белешмәлек: 2 томда /[төз. Р.Н.Даутов, Р.Ф.Рахмани]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2009.

Т.1: А-К. – 751 б.
Т.2: Л-Я. – 735 б.

Даутов Р.Н. Балачак әдипләре: биобиблиогр. белешмәлек = Писатели нашего детства: биобиблиогр. справочник. – Казан: Мәгариф, 2002.

Беренче китап = Первая книга. – 2002. – 223 б.
Икенче китап = Вторая книга. – 2004. – 286 б.
Өченче китап = Третья книга. – 2005. – 335 б.
Дүртенче китап = Четвертая книга. – 2008. – 255 б.

Даутов Р.Н. Совет Татарстаны язучылары: биобиблиогр. белешмә /Р.Н.Даутов, Н.Б.Нуруллина. – Казан: Татар. китап нәшр., 1986. – 639 б.

Гиниятуллина А. Писатели Советского Татарстана: биобиблиогр. справочник. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1970. – 512 с.

Татарстан язучылары – әдәби премия лауреатлары = Писатели Татарстана – лауреаты литературных премий /[төз. һәм кереш сүз авт. Д.И.Фәйзуллина]. – Казан: Татар. кит. нәшр., 2011. – 287 б.

Арсланов М.Г. Татар театры: энциклопедик сүзлек-белешмә. – Казан: Заман, 2014. – 584 б.

Народные артисты: очерки /[рук. проекта и авт.-сост. И.Илялова]. – Казань: Магариф–Вакыт, 2011. – 391 с.

Червонная С.М. Художники Советской Татарии: (мастера изобразительного искусства Союза художников ТАССР). – Казань: Татар. кн. изд-во, 1984. – 464 с.: ил.

Союз художников Татарстана, региональное отделение ВТОО «Союз художников России»: живопись, графика, скульптура, декоративно-прикладное искусство, искусствоведение, монументальное искусство /авт.-сост. М.Кузнецов. – Казань: [б.и.], [2008?]. – 363 с.

Художники Татарстана. – Казань: Фолиант, 2016. – 236 с.

Композиторы Татарстана. – М.: Композитор, 2009. – 260 с.

Композиторы и музыковеды Советского Татарстана. – Казань: Татар. кн. изд-во, 1986. – 203 с.

Исемнәр күрсәткече
Указатель имен

Аббасов А.У.
Абдуллин М.И.
Абдуллина Р.С.
Абсалямов М.Ш.
Абубакиров Ф.Х.
Абызов Г.А.
Абязов Р.Ю.
Агишев Я.Х.
Аглиуллин Х.Ш.
Адамюк Е.В.
Акманов Н.К.
Адо А.Д.
Акчурина М.
Алаев Ю.П.
Али Дулат
Алишев С.Х.
Альменев Б.М.
Амиров К.Ф.
Амирханов Р.М.
Амиров Н.Х.
Апанаев В.З.
Апиев Р.Г.
Асфандиярова Д.Е.
Ахметзянов М.И.
Ахтямова Ф.К.
Ахунова Н.Г.

Бабкина Н.В.
Бадыкшанов Л.А.
Байбарышев П.М.
Байкина Г.А.
Баласагуни Ю.
Бариев Н.Б.
Баттал Ф.
Башар Р.Г.
Башкиров Ш.Г.
Баштанюк Г.С.
Баязитский З.
Бегичев Х.А.
Белоусов В.И.
Беньков П.П.

Бирюлин А.И.
Богданов Г.В.
Богородская Г.В.
Бойко П.Д.
Борисов В.П.
Бортяков В.Н.
Буби М.
Быковский В.М.

Вагнер Е.Е.
Вагнер Н.П.
Вагнер П.И.
Валеев А.З.
Валеев Н.М.
Валеев-Сульва С.Я.
Вали Я.
Валиуллин Ф.Р.
Воробьев Н.И.

Габдельманов С.Ф.
Габди
Габдулхакова Р.Г.
Гадел А.С.
Гадел (Гаделев) Л.К.
Гадельша Ш.Г.
Газизов Р.С.
Газизуллин И.Г.
Гаимов Ф.Х.
Гайнанова Ф.Г.
Гайнутдинов М.В.
Гайнутдинов Р.И.
Гайнутдинова Н.Г.
Галеев Ф.И.
Галеев Ш.Г.
Галиев Р.Г.
Галиева А.А.
Галимов К.З.
Гарифуллин Д.Х.
Гатауллин С.С.
Гаффар А.Г.
Гецев В.С.
Гимазов М.М.
Гисметдинов Д.М.
Говорухин Д.А.
Голубцов Е.Г.

Горшков В.Н.
Горюнов С.К.
Горюнова Н.М.
Грекова С.А.
Гренькова Т.П.
Губайдуллин С.С.

Давлет Н.
Давыдов В.Н.
Давыдов Э.М.
Даминов Р.А.
Демченко В.А.
Дмитриева А.Д.
Днепров П.А.
Домрачев И.В.
Дресвянников А.А.
Дряничкин М.Е.
Дубяго Д.И.
Дульский П.М.
Дусайлы А.
Дэрдменд

Евгеньев П.К.
Егоров С.П.
Елисеев М.Г.
Елькович Л.Я.
Еники А.
Еникеев И.И.
Ерин В.Ф.
Ермолина Е.С.
Ешевский С.В.

Загорский И.В.
Закир М.Х.
Закирзянов А.М.
Закиров З.З.
Заляй Л.З.
Зарипов И.К.
Зариф Ч.А.
Захаров Н.И.
Зинатуллин Я.Г.
Зиннуров Т.З.
Зиятдинов А.Ш.
Зуева Т.А.
Зяблицев Г.А.

Ибрагимова Г.В.
Иванов А.В.
Иванов Б.Е.
Иванов В.В.
Иванов П.А.
Иванцев А.С.
Илялов И.Г.
Ильина В.И.
Ильясов Р.З.
Имашев Р.Ф.
Исанбет Н.С.
Исламшин Р.А.
Ишмухаметов А.Х.

Калимуллин И.Н.
Камал Г.Г.
Камал Ш
Камалеев Г.К.
Камалова З.Г.
Капитов Г.Н.
Карим Ф.А.
Каримов Р.Ш.
Карпов Л.Я.
Каюмов Г.Ш.
Киргизин В.Н.
Княгиничев Э.П.
Кокарев А.М.
Комлев А.П.
Комлев С.П.
Коноплев Ю.Г.
Коняев А.М.
Коростелев П.С.
Кочунов В.И.
Красавин М.В.
Круглякова Р.З.
Кубакаев Т.К.
Кудаш С.Ф.
Куликов Д.Е.
Кульчицкий Н.Е.
Кулясов А.П.
Купряхина Л.В.

Лавришко В.Н.
Ласточкина Е.Г.

Латыпов Р.З,
Латыпов Х.Н.
Лемаев Н.В.
Лепта Л.В.
Леухин А.П.
Луппов А.Б.

Мавлеев М.М.
Макаров М.А.
Максимов К.Е.
Максютин А.И.
Маликов Р.Г.
Мамяшев Ф.И.
Мансуров Б.Х.
Мансуров З.М.
Маринич А.В.
Махмутов Х.З.
Машанин Г.М.
Мейер Д.И.
Минаев Г.М.
Мингалеев М.И.
Миннегулов Х.Ю.
Миннибаев К.С.
Миннуллин К.М.
Миргородский А.С.
Миронов П.А.
Мударрис Ш.Х.
Муллашев К.В.
Мурат Г.В.
Муратов Р.Ф.
Мусин Ф.М.
Мустафин М.
Мутигуллин Ш.Ш.
Мухаметдинова З.Х.
Мухаметзянов Р.С.

Надрюков Г.И.
Нигматуллина В.Ф.
Низаметдинов Р.М.
Низамов З.С.
Низамова Р.М.
Низамутдинов З.С.
Никитин И.А.
Новоселов К.В.
Норкин И.А.

Османов Д.

Павлова В.М.
Пейсаховский Н.Г.
Пестонов Н.Ф.
Петонди Ф.И.
Петров Л.С.
Пешкова А.М.
Пискунов В.Г.
Попов В.А.
Проценко В.К.
Пушкин А.С.

Радищев А.Н.
Ракипов Ш.З.
Рафиков И.В.
Рахимов Р.Р.
Рахимова Б.
Рахмани Р.Ф.
Рахманкулов А.
Рахманкулов М.Ш.
Рябов Н.Ф.

Саади Г.Г.
Сабиров Р.А.
Сабиров Ф.А.
Сагитов А.Ф.
Садрижиганов Д.Г.
Садэ Г.М.
Саид-Галиев С.С.
Саитов Г.Х.
Салаватов Р.С.
Салимов Р.И.
Салихов Р.А.
Салихов Х.
Саттар А.С.
Сафин В.С.
Сафин М.Г.
Сафина Н.А.
Сафиуллин Р.Т.
Сейвелиев С.
Сигов В.И.
Симонов И.М.
Сиразиева С.Ф.

Ситдикова Ф.Б.
Смирнова Л.Е.
Соболев Н.А.
Солнцев Р.
Суднишников М.В.
Султанова Л.М.
Сультеев Р.Г.
Сунгати Г.Ф.
Сунгатуллина З.Д.
Сунчалей С.Х.
Сухов Е.Е
Суюров Ф.Г.

Теркулова Н.А.
Тимергалиева Х.С.
Тихомиров В.А.
Троянский А.А.
Туишева З.Х.

Уразиков Х.И.

Фадеев С.М.
Фазлаев Н.Г.
Фазлуллин Х.В.
Фаизова Ф.Р.
Фасеев К.Ф.
Фасхутдинов А.С.
Фасхутдинов Ф.Н.
Фатхуллин Д.З.
Фатхуллин Ф.А.
Фатхутдинов А.С.
Фахретдинов Р.
Фахрутдинов Р.З.
Фролов П.Г.

Хабаров А.А.
Хабибуллин О.Г.
Хазиев М.Ш.
Хазиахметов Н.Т.
Хазиахметов Р.Н.
Хайруллин Д.С.
Хайруллин Н.Г.
Хаким Н.
Халдеев А.В.
Халидов А.Б.

Халиков А.Х.
Халитов Ф.И.
Халитов Я.М.
Халиуллов И.М.
Хамматов Ш.Х.
Харисов М.Х.
Харитонов И.Н.
Хасанова Г.М.
Хафизов М.Х.
Хафизова Р.С.
Хисмятов Р.А.
Худяков М.Г.
Хусаинов А.Г.
Хусаинов Г.К.
Хусаинов Г.М.

Хусаинов Ш.Н
Чеботарев Н.Г.
Черокманов Ф.М.

Шагвалеев Г.Н.
Шаги Г.Ш.
Шайдуллин М.Г.
Шайдуллин Ш.Н.
Шакиров Г.Ш.
Шамуков Г.Р.
Шарафиев Р.К.
Шарифуллин Р.Р.
Шарифуллин Ф.А.
Шарифуллин Ш.К.
Шафигуллин В.С.
Шафигуллин Ф.Х.
Штукенберг А.А.

Щетинин И.В.

Цыганов С.А.

Эверсман Э.А.
Энгельгард В.А.

Юкачева Р.Х.
Юсупов Г.Ф.
Юсупов Ф.Ю.

Якуб К.Л.
Якупов М.А.
Якупов Х.Г.
Якупова В.А.
Якупова Р.М.
Яппарова Р.С.

Учреждениеләр, оешмалар, басмалар һәм әсәрләр атамалары күрсәткече
Указатель названий учреждений, организаций, изданий и произведений

Авангард, Тәтеш таңнары (газета)
Агрызская центральная библиотека
Аксубаевская центральная библиотека
Альметьевский театр
«Байрак» («Знамя, «Ялав») (газета)
Бугульминская центральная библиотека
Болгарский государственный историко-архитектурный музей-заповедник
Вечерняя Казань (газета)
«Грамматика турецко-татарского языка» (книга)
Договор
«Зеленодольская правда» (газета)
Зеленодольский судостроительный техникум
«Идель» (журнал)
Институт языка, литературы и искусств им. Г.Ибрагимова
«Казанский биржевой листок» (газета)
Казанский государственный институт культуры
Казанский национальный исследовательский технологический институт
Казанская телестудия
Казанское экономическое общество
Камский автомобильный завод
Каргалинскоя слобода
Кукморская центральная библиотека
«Кутадгу билиг»(поэма)
Мариинская (Первоя Казанскоя) женская гимназия
Международная выставка
Мечеть на Сенном базаре в Казани
Мешинский (Ныртинский) медеплавильный завод
«Молодежь Татарстана» (газета)
Музей-заповедник «Казанский Кремль»
Музей изобразительных искусств РТ
Муслюмовская центральная библиотека
Нижнекамское музыкальное училище
«О переводе татарской письменности...(Закон)
Общество естествоиспытателей при Казанском университете
Первая Татарская Приволжская стрелковая бригада
Поволжский фанерно-мебельный комбинат
Республиканский центр развития традиционной культуры
Союз композиторов РТ
Спасская центральная библиотека
Татарский государственный академический театр оперы и балета им. М.Джалиля

Татарское книжное издательство
«Татнефтегазразведка» (трест)
«Тахир-Зухра» (поэма)
Телеграфная станция
Типография Казанского ун-та
«Тухваи мардан» (поэма)
Элекон (НПО)
Электрический трамвай
Юридическое общество при Казанском университете

Кыскартылмалар исемлеге
Список сокращений

АҖ – Акционерлык җәмгыяте
ААҖ – Ачык Акционерлык җәмгыяте
АН – Академия наук
АО – Акционерное общество
им. – имени
КПСС – Коммунистическая партия Советского Союза
НПО – научно-производственное объединение
ОАО – Открытое акционерное общество
ПО – Производственное объединение
РТ – Республика Татарстан
РФ – Российская Федерация = Россия Федерациясе
РСФСР – Россия Социалистик Федератив Совет Республикасы = Российская Социалистическая Федеративная Советская Республика
см. – смотри
СССР – Союз Советских Социалистических Республик
ССР – Советская Социалистическая Республика
ТАССР – Татарстан Автономияле Совет Социалистик Республикасы = Татарская Автономная Советская Социалистическая Республика
ТССР – Татарстан Совет Социалистик Республикасы = Татарская Советская Социалистическая Республика
ТР – Татарстан Республикасы
һ.б. – һәм башкалар

ЭЧТӘЛЕК
СОДЕРЖАНИЕ

Төзүчедән……………………………………………………...........
От составителя…………………………………………………………

Истәлекле даталар һәм вакыйгалар
Памятные даты и события…………………………………...........

2019 елның көннәре һәм айлары төгәл
билгеләнмәгән юбилей даталары
Юбилейные даты 2019 года с неустановленным
числом и месяцем……………………………………………........

Якташларыбыз – Советлар Союзы
Геройларының – 2019 елдагы юбилейлары
Юбилеи Героев Советского Союза –
наших земляков – в 2019 году..

Якташларыбыз – Дан орденының тулы
кавалерларының 2019 елдагы юбилейлары
Юбилеи кавалеров Ордена Славы трех степеней –
наших земляков – в 2019 году ....

Якташларыбыз – Социалистик Хезмәт
Геройларының 2019 елдагы юбилейлары
Юбилеи Героев Социалистического Труда –
наших земляков...

Хөсәен Уразиков
Хусаин Уразиков..

Кондрат Евдокимович Максимов..........…………………….

Мәхбүбҗамал Акчурина
Махбубджамал Акчурина...

Әлмәт татар дәүләт драма театры
Альметьевский татарский государственный
драматический театр...............……………………………....

Шәмси Хамматов
Шамси Хамматов...………………………………..................

Леонид Яковлевич Елькович...……………………….....

Николай Григорьевич Чеботарев……………………………

Надир Дәүләт
Надир Давлет...…………………………………………..

Татарстан китап нәшрияты
Татарское книжное издательство………...........................

Риза Газизов..……………………………..........................

Михаил Георгиевич Худяков ....

Шәрәф Мөдәррис
Шараф Мударрис.......................... ....

Гали Хөсәенов
Гали Хусаинов...

Латыйф Җәләй
Латыф Заляй...

Николай Иософович Воробьев.......................................

Йосыф Хас-Хаҗиб Баласагунлы
Юсуф Хасс-Хаджиб Баласагуни.....................................

Һибәтулла Салихов
Хибатулла Салихов...

Мөхлисә Бубый
Мухлиса Буби...

Рәссамнар, язучылар, композиторлар турында белешмәлекләр
Справочники о художниках, писателях, композиторах……………

Исемнәр күрсәткече
Именной указатель………………………………………

Учреждениеләр һәм оешмалар атамалары күрсәткече
Указатель названий учреждений и организаций……………..

Кыскартылмалар исемлеге
Список сокращений..

ТАТАРСТАН:
КАЛЕНДАРЬ ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫХ
И ПАМЯТНЫХ ДАТ. 2019

На татарском и русском языках

Компьютерда җыю	Г.З.Закирова
Компьютерда битләргә салу	И.И.Габидуллин
Техник мөхәррире	Р.Ә.Хөсәенова
Тышлык рәссамы	А.А.Хафизова

Басарга кул куелды 14.11.2018. Форматы 60 x 90 1/16.
Тиражы 250 данә. Заказ № 405.
Татарстан Республикасы Милли китапханәсе.
«Милли китап» нәшрияты.
420011, Казан шәһәре, Кремль ур., 33.

Подписано в печать 14.11.2018. Формат 60 x 90 1/16.
Тираж 250 экз. Заказ № 405.
Национальная библиотека Республики Татарстан.
Издательство «Милли китап».
420011, г.Казань, ул. Кремлевская, 33.

Татарстан Республикасы Милли китапханәсенең
редакция-нәшрият бүлегендә басылды.
420111, Казан шәһәре, Кремль ур., 33.

Отпечатано в редакционно-издательском отделе
Национальной библиотеки Республики Татарстан.
420111, г. Казань, ул. Кремлевская, 33.